

”Arjen läsnäoloa”

Ohjaajien kokemuksia alaikäisten turvapaikanhakijoiden psykososiaalisesta tukemisesta

Jenny Joensuu

Opinnäytetyö
Kesäkuu 2020
Sosiaali- ja terveysala
Sosionomi (AMK)

Tekijä(t) Sukunimi, Etunimi Joensuu, Jenny	Julkaisun laji Opinnäytetyö, AMK	Päivämäärä Kesäkuu 2020
	Sivumäärä 78	Julkaisun kieli Suomi
		Verkkojulkaisulupa myönnetty: x
Työn nimi "Arjen läsnäolo" Ohjaajien kokemuksia alaikäisten turvapaikanhakijoiden tukemisesta		
Tutkinto-ohjelma Sosiaalialan tutkinto-ohjelma		
Työn ohjaaja(t) Taja Kiiskilä		
Toimeksiantaja(t)		
<p>Tiivistelmä</p> <p>Ilman huoltajaa tulleet alaikäiset turvapaikanhakijat on erityisen haavoittuvassa asemassa oleva ryhmä. Vuonna 2015 heitä saapui Suomeen ennätysmäärä. Tuolloin useat sosiaali- ja terveysalan ammattilaiset aloittivat ohjaajan työt alaikäisille tarkoitetuissa vastaanottokeskuksissa ja tarjosivat näille lapsille ja nuorille päivittäin psykososiaalista tukea, jotta nuoret selviytyisivät vaikeasta elämäntilanteesta.</p> <p>Opinnäytetyön tarkoituksena oli tuottaa tietoa ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden ohjaustyössä tarjotusta psykososiaalisesta tuesta. Tavoitteena oli kuvata ohjaajien kokemuksia ilman huoltajaa tulleiden nuorten psykososiaalisesta tukemisesta oman työnsä näkökulmasta. Opinnäytetyössä selvitettiin millaisista osa-alueista psykososiaalinen tuki ohjaustyössä muodostuu ohjaajien kokemana ja millaisia keinoja ohjaajat käyttivät tarjotessaan psykososiaalista tukea. Opinnäytetyön aineisto kerättiin haastattelemalla kolmea ohjaajaa, jotka olivat työskennelleet ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijanuorten ohjaajina vuoden 2015 tilanteessa. Haastattelumenetelmänä toimi teemahaastattelu ja aineisto analysoitiin aineistolähtöisesti teemoittelemalla.</p> <p>Opinnäytetyön tuloksista ilmeni, että psykososiaalinen tuki muodostuu nuorten yksilöllisistä tuen tarpeista käsin, joihin ohjaajat pyrkivät vastaamaan muodostamalla nuoriin luottamuksellisen ja vuorovaikutuksellisen ohjaussuhteen. Erityisesti nuoret tarvitsevat tukea uuteen arkeen ja kulttuuriin sopeutumisessa, turvapaikkaprosessista selviytymisessä, ihmissuhteissa ja tunne-elämässä. Ohjaajat pyrkivät vastaamaan näihin erityisesti arjen läsnäolon, sekä keskustelun ja yhteisen toiminnan kautta.</p>		
Avainsanat (asiasanat)		
Psykososiaalinen tuki, Ilman huoltajaa tulleet alaikäiset turvapaikanhakijat, ohjaustyö		
Muut tiedot (Salassa pidettävät liitteet)		

Author(s) Joensuu, Jenny	Type of publication Bachelor's thesis	Date June 2020 Language of publication: Finnish
	Number of pages 78	Permission for web publication: x
Title of publication "Everyday precense" Counselors experiences of psychosocial support for minor asylum seekers		
Degree programme Degree Programme in Social Services		
Supervisor(s) Kiiskilä, Taja		
Assigned by		
<p>Abstract</p> <p>Unaccompanied asylum seeking minors are a particularly vulnerable group. In 2015, a record number of them arrived in Finland. At that time, several social and health professionals began working in reception centres for minors and provided psychosocial support to these children and young people daily to enable young people to cope with a difficult life situation.</p> <p>The purpose of the thesis was to provide information on psychosocial support provided in the guidance work of unaccompanied minor asylum seekers. The aim was to describe the counselors' experiences of supporting unaccompanied young people from a psychosocial perspective. The thesis examined what kind of aspects psychosocial support in the guidance work is made up by counselors and what means the counselors used to provide psychosocial support. The thesis material was collected by interviewing three counselors who had worked as counselors for unaccompanied minor asylum seekers in the 2015 situation. The method of the interview was the thematic interview and the material was analysed on a material-oriented basis by thematic.</p> <p>The results of the thesis indicate that psychosocial support consists of the individual needs of young people, which the counselors seek to respond to by establishing a confidential and interactive guiding relationship with young people. Young people need support in adapting to new life and culture, coping with the asylum process, in relationships and in emotional life. The facilitators respond to these needs, through the presence of everyday life, as well as through discussion and shared action.</p>		
Keywords/tags (subjects)		
Miscellaneous (Confidential information)		

Sisältö

1	Johdanto	3
2	Ilman huoltajaa tulleet alaikäiset turvapaikanhakijat	4
2.1	Ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten turvapaikkaprosessi	7
2.2	Ilman huoltajaa tulleiden psykososiaalinen hyvinvointi	9
2.3	Psykososiaalisen tuen tarpeet	12
3	Alaikäisyksiköt kasvuympäristönä	14
3.1	Alaikäisyksiköt.....	14
3.2	Lapsen etu ja osallisuus alaikäisyksiköissä	15
4	Ohjaajan rooli	17
4.1	Omaohjaus.....	17
4.2	Psykososiaalisen tuki	18
5	Tutkimuksen tavoite ja tarkoitus	20
6	Opinnäytetyön toteutus	21
6.1	Kvalitatiivinen lähestymistapa.....	21
6.2	Aineiston keruu ja analyysi	22
6.2.1	Teemahaastattelu.....	22
6.2.2	Aineiston analyysi	27
7	Tutkimustulokset – Ohjaajien kokemuksia psykososiaalisesta tuesta	31
7.1	Psykososiaalisen tuen määrittelyä	31
7.2	Psykososiaalisen tuen tarpeet	32
7.3	Psykososiaalisen tuen keskeiset kohteet ja ohjaajan tehtävät	33
7.3.1	Arjen turvaaminen.....	34
7.3.2	Henkinen ja tiedollinen tuki turvapaikkaprosessissa	37
7.3.3	Uuteen kulttuuriin sopeutuminen.....	40
7.3.4	Ihmissuhteiden tukeminen.....	42
7.3.5	Nuorten tunteiden tukeminen	46
7.4	Ohjaussuhde psykososiaalisen tuen pelikenttänä.....	48
7.4.1	Ohjaussuhteen rakennuspalikat	49

	2
7.4.2 Vuororvaikutuksen erityispiirteet ohjaussuhteessa.....	52
7.5 Psykososiaalisen tuen keinot.....	54
7.5.1 Läsnäolo arjen kohtaamisissa.....	55
7.5.2 Keskustelut ja kuuntelu	57
7.5.3 Yhdessä tekeminen ja toiminta	60
8 Johtopäätökset ja pohdinta	64
8.1 Luotettavuus ja eettisyys.....	71
Lähteet	73

1 Johdanto

Vuonna 2015 Suomeen saapui 3024 ilman huoltajaa tullutta alaikäistä turvapaikanhakijaa, joka on suurin määrä Suomen historiassa. Tuolloin suomeen saapuneista ilman huoltajaa tulleista alaikäisistä suurin osa oli Afganistanin, Somalian ja Irakin kansalaisia.

Suuren saapuja määrän vuoksi Suomessa jouduttiin tuolloin perustamaan ilman huoltajaa tulleille alaikäisille turvapaikanhakijoille runsaasti uusia alaikäisten vastaanottokeskuksia, joita yleisemmin kutsutaan alaikäisyksiköiksi. Alaikäisyksiköitä perustettiin hyvin nopealla aikataululla; Kun elokuussa 2015 toiminnassa oli 8 alaikäisyksikköä, oli niiden määrä vuoden 2015 lopussa 68 (Tietoa virastosta 2020).

Alaikäisyksiköiden tarkoitus on tarjota nuorille vastaanottopalveluiden lisäksi turvallinen, ikä- ja kehitystasoa tukeva kasvuympäristö, johon pyritään usein psykososiaalisen tuen keinoin. Vuoden 2015 uusien yksiköiden perustaminen johti myös siihen, että useat sosiaali- ja terveysalan ammattilaiset olivat uudenlaisten ammatillisten haasteiden edessä aloittaessaan työt uusissa alaikäisille tarkoitetuissa vastaanottokeskuksissa. Näistä ammattilaisista muodostui ilman huoltajaa tulleiden lasten ja nuorten lähimpiä aikuisia turvapaikkaprosessin ajaksi.

Ilman huoltajaa suomeen saapuneet lapset ja nuoret ovat useasta eri syystä joutuneet lähtemään kotimaastaan ja päätyneet Suomeen ilman vanhempiaan. Lapset ja nuoret ovat voineet kokea monenlaisia vaikeita kokemuksia ja menetyksiä niin kotimaassaan kuin matkalla suomeen. Tästä syystä ohjaustyön yhtenä merkittävänä tehtävänä on tarjota nuorelle psykososiaalista tukea vastaanottoprosessin aikana. Psykososiaalinen tuki on yleisesti tunnustettu sosiaali- ja terveysalalla laajana käsitteenä, mikä pitää sisällään hyvin monenlaisia tulkintoja ja määritelmiä. Opinnäytetyön idea syntyi halusta ymmärtää mitä psykososiaalisella tuella tarkoitetaan alaikäisyksiköiden ohjaustyössä.

Opinnäytetyön lähtökohtana on myös ajatus, että vaikka 2015 vuoden erityistilanne on jo ollut pitkään Suomessa ohi ja suurin osa silloin perustetuista alaikäisyksiköistä

on sulkenut ovensa, tulevaisuuteen tulee varautua (ks. Heino 2017). Maailmassa on edelleen paljon ihmisiä, jotka ovat joutuneet pakenemaan kodistaan, myös lapsia ja nuoria ilman huoltajaa. Suomen Valtioneuvosto on päättänyt helmikuussa 2020, että Suomi vastaanottaa ilman huoltajaa tulleita alaikäisiä turvapaikanhakijoita Välimeren alueelta. Tämä tarkoittaa myös sitä, että maahanmuuttoviraston tulee jälleen lisätä alaikäisten turvapaikanhakijoiden vastaanottopaikkoja. (Maahanmuuttovirasto valmistautuu välimeren... 2020.) Tällöin tullaan tarvitsemaan myös uusia ohjaajia, joiden tehtävänä on tarjota näille lapsille ja nuorille psykososiaalista tukea.

Opinnäytetyön tavoitteena on kuvailla ohjaajien kokemuksia ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoille päivittäisessä ohjaustyössä tarjotusta psykososiaalisesta tuesta. Oulun vastaanottokeskuksen psykososiaalisen tuen käsikirjan (2012, 37) mukaan psykososiaalinen tuki on tärkeä osa alaikäisten turvapaikanhakijoiden päivittäistä hoito- ja kasvatustyötä. Opinnäytetyön tarkoituksena on tuottaa tietoa psykososiaalisesta tuesta ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten vastaanotto-työssä. Tämän opinnäytetyön kautta tavoitellaan kokemustietoa, jota voidaan hyödyntää ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten ohjaustyön kehittämisessä. Jauhiainen (2017, 17-18) toteaa, että turvapaikanhakijoiden vastaanoton kehittämistyöhön tarvitaan tutkimusperäistä tietoa onnistuneista käytännöistä, joita voidaan kehittää.

2 Ilman huoltajaa tulleet alaikäiset turvapaikanhakijat

Turvapaikanhakijoista puhuttaessa, rinnastetaan heidät usein automaattisesti pakolaisiksi. Jotta voidaan ymmärtää, keitä ilman huoltajaa tulleet alaikäiset turvapaikanhakijat todellisuudessa ovat, on tärkeää ymmärtää mitä yleisesti tarkoitetaan pakolaisella, turvapaikanhakijalla ja alaikäisellä. Yleiskielessä pakolaisiksi kutsutaan yleensä kaikkia, jotka ovat joutuneet jättämään kotimaansa (Sanasto, n.d). Suomessa ulkomaalaislain (L 301/2004) 3§ pykälän määritelmän mukaan pakolaiseksi katsotaan henkilö, jolle on myönnetty Geneven pakolaissopimuksessa määritelty turvapaikka.

Turvapaikanhakijalla tarkoitetaan henkilöä, joka hakee turvaa, eli kansainvälistä suojelua toisesta valtiosta. Kansainvälisellä suojelulla tarkoitetaan turvapaikkaa, eli pako-

laisstatusta tai oleskelulupaa toissijaisen suojelun perusteella. Turvapaikka, eli pakolaisstatus myönnetään niille turvapaikanhakijoille, jotka eivät voi oleskella omassa kotimaassaan vainon vuoksi. Oleskelulupa toissijaisen suojelun perusteella myönnetään niille turvapaikanhakijoille, jotka eivät täytä turvapaikan saamisen kriteereitä, mutta joita uhkaa kotimaassaan esimerkiksi kuolemanrangaistus, teloitus, kidutus tai muu epäinhimillinen tai ihmisarvoa loukkaava kohtelu tai rangaistus (Sanasto, n.d.) Kansainvälisen suojelun saamisen edellytyksistä on Suomessa säädetty Ulkomaalaislaissa (L 301/2004). Turvapaikanhakija ei siis lain silmissä ole Suomessa pakolainen ennen, kuin pakolaisstatus on hänelle myönnetty.

Suomen lainsäädännössä **alaikäisellä** tarkoitetaan henkilöä, joka on alle 18-vuotias (442/1999). YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 1. artiklassa on määritelty, että kaikki alle 18-vuotiaat henkilöt ovat lapsia (Yleissopimus lapsen oikeuksista, n.d.).

Ilman huoltajaa tulleet alaikäiset turvapaikanhakijat voidaan määritellä alle 18-vuotiaiksi, kansainvälistä suojelua hakeviksi henkilöiksi, jotka ovat saapuneet vastaanottavaan maahan ilman vanhempiaan tai muuta laillista huoltajaa (Yksintulleet 2009, 8).

Kansainvälisesti ilman huoltajaa tulleista alaikäisistä puhuttaessa käytetään usein käsitteitä ”unaccompanied minors”, ”unaccompanied children” ja ”separated children” (unaccompanied = yksin tulleet, separated = ilman huoltajaa). Määritelmän ”separated” (ilman huoltajaa) katsotaan parhaiten kuvaavan tätä erityisryhmää, sillä moni lapsi saattaa saapua maahan esimerkiksi aikuisen saattajan kanssa, eivätkä yksin. Saattajat tai henkilöt, joiden kanssa maahan saavutaan, ei kuitenkaan tässä tapauksessa ole holhousvastuussa lapsesta. Lapset ovat erossa vanhemmistaan tai muista laillisista huoltajistaan sekä heidän tarjoamastaan hoivasta ja suojasta. (SCEP Statement of good practice 2010, 2.) Suomessa käytetään ilman huoltajaa tulleista alaikäisistä turvapaikanhakijoista myös määritelmiä ”ilman huoltajaa tulleet turvapaikanhakija- ja pakolaislapset”, ”ilman huoltajaa tulleet lapset” ja ”yksin tulleet lapset” (Helander & Mikkonen 2002, 31).

Suomesta turvapaikkaa hakevien ilman huoltajaa tulleiden lasten määrät on vaihdelleet runsaasti vuosien 2010-2020 aikana alle sadasta jopa yli kolmeen tuhanteen vuodessa. Alla olevassa taulukossa on esitetty vuosien 2010-2019 aikana tulleet ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten määrät vuositasolla.

Vuosi	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
	329	150	167	156	196	3024	292	142	109	98

(Vanhat tilastot n.d.; Tilastot 2020).

Ilman huoltajaa tulleiden määrä vaihtelee selkeästi vuosittain. Suurin osa Suomesta turvapaikkaa hakevista ilman huoltajaa tulleista lapsista ovat kotoisin Somaliasta, Afganistanista ja Irakista. (Kuusisto & Tuominen 2019, 188). Enemmistö ilman huoltajaa tulleista lapsista on teini-ikäisiä poikia (Alanko & Mustonen 2010, 11; Björklund 2015, 33). Käytän jatkossa tässä opinnäytetyössä käsitettä lapset ja/tai nuoret puhuessani ilman huoltajaa tulleista alaikäisistä turvapaikanhakijoista.

Lapset ja nuoret lähtevät pakolaisiksi monista eri syistä. Yleisimpiä syitä on sodat, vaino, omaisten kuolema tai koettu väkivalta (Björklund 2014, 37). Osa heistä on voinut joutua ihmiskaupan tai muunlaisen hyväksikäytön uhriksi (Alanko ym. 2010, 12). Syitä sille, miksi nämä lapset ja nuoret ovat liikkeellä ilman huoltajiaan on monia. Osa heistä on lähtenyt yksin jo kotimaastaan. Kotimaasta lähdön taustalla voi olla vanhempien päätös, koska he ovat katsoneet sen olevan lapsen turvallisuuden kannalta paras vaihtoehto (Aytar & Brunnberg 2016, 41). Osa on voinut eksyä vanhemmistaan pakolaisleireillä tai matkalla kotimaastaan kohdemaahan (Kauko 2015, 35).

Nämä lapset ja nuoret muodostavat heterogeenisen ryhmän, ei pelkästään syntyperänsä ja kielen perusteella, vaan myös heidän oman yksilöllisen historian ja elämänsä perusteella. Kauko ja Wernesjö (2016, 2) toteavat, että heterogeenisuudesta huolimatta heillä on myös jotain yhteistä: he kaikki ovat kokeneet eron vanhemmistaan, muuttoliikkeen ja turvapaikanhakuprosessin, sekä kokemuksen turvapaikanhakijana olemisesta vastaanottavassa maassa.

2.1 Ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten turvapaikkaprosessi

Saapuessaan suomeen lapset ja nuoret hakevat turvapaikkaa kuten muutkin turvapaikanhakijat. Turvapaikanhakuprosessi alkaa siitä, kun henkilö ilmoittaa Suomeen saapuessaan rajatarkastusviranomaiselle tai poliisille halustaan hakea Suomesta turvapaikkaa. Tässä yhteydessä rajatarkastusviranomainen tai poliisi rekisteröi henkilön turvapaikanhakijaksi, sekä kirjaa ylös henkilön tiedot ja ottaa henkilöltä tarvittavat tunnisteet, kuten allekirjoituksen, sormenjäljet ja valokuvan. Tämän jälkeen henkilö ohjataan vastaanottokeskukseen. (Turvapaikka Suomesta 2020.)

Turvapaikanhakijat majoitetaan turvapaikkahakemuksen käsittelyn ajaksi vastaanottokeskuksiin. Vastaanottokeskuksia ylläpitää Suomessa eri toimijat, kuten Maahanmuuttovirasto, kunnat, järjestöt ja yritykset. Vastaanottopalvelut ja niiden toimintaperiaatteet ovat ylläpitäjistä riippumatta samat. Vastaanottotoimintaa ohjaa Laki kansainvälistä suojaa hakevan vastaanotosta (417/2011, myöhemmin Vastaanottolaki) ja vastaanottokeskusten käytännön toimintaa ohjaa, suunnittelee ja valvoo Maahanmuuttovirasto (Vastaanottojärjestelmän valvontaraportti 2017, 3). Turvapaikanhakijat ovat oikeutettuja vastaanottopalveluihin. Vastaanottopalveluiden tarkoitus on turvata turvapaikanhakijoiden turvapaikkaprosessin aikainen toimeentulo ja hyvinvointi. Vastaanottopalveluiksi luetaan majoitus, sosiaali- ja terveystalvelut, vastaanotto- ja käyttöraha, tulkkaus sekä työ- ja opintotoiminta. (Arki vastaanottokeskuksessa N.d.) Lapset ja nuoret, jotka saapuvat ilman huoltajaa majoitetaan Suomessa heille tarkoitettuihin vastaanottokeskuksiin, eli alaikäisyksiköihin. (Ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten... 2014, 13 - 14). Kuvaan alaikäisyksiköitä ja niiden toimintaperiaatteita tarkemmin luvussa 3 - Alaikäisyksiköt kasvumäristönä.

Maahanmuuttovirasto vastaa turvapaikkahakemusten käsittelystä, turvapaikkatutkinnasta ja –päätöksestä (Kansainvälinen suojelu, N.d). Turvapaikkatutkinnan aikana selvitetään turvapaikanhakijan henkilöllisyys, maahantuloreitti sekä ne syyt, millä perusteella turvapaikkaa anotaan (Turvapaikka Suomesta 2020). Turvapaikanhakijan henkilöllisyyden ja maahantuloreitin selvittäminen oli ennen vuoden 2016 maaliskuuta Poliisin vastuulla. Vastuu kuitenkin siirrettiin Maahanmuuttovirastolle jonka jälkeen Maahanmuuttoviraston vastuulla on ollut koko turvapaikkatutkinta. (Turva-

paikkaprosessia koskeva selvitys 2019, 15.) Turvapaikanhakijat kutsutaan maahanmuuttoviraston järjestämään turvapaikkapuhutteluun, jossa ensin selvitetään edellä mainittujen henkilöllisyyden ja maahantuloreitin lisäksi niitä syitä, millä perusteella turvapaikkaa haetaan. Turvapaikkapäätös tehdään turvapaikkapuhuttelun aikana esitetyn tiedon, sekä turvapaikkahakemuksen yhteydessä jätetyn aineiston perusteella. (Mt. 2020.)

Ilman huoltajaa tulleet lapset ja nuoret voidaan myös määrätä oikeuslääketieteelliseen iänmääritystutkimukseen (myöhemmin ikätutkimus), mikäli viranomaiset epäilevät henkilön itse kertoman iän vääräksi. Ikä pyritään selvittämään ensisijaisesti henkilöllisyyttä varmentavien asiakirjojen ja haastattelun kautta. Kaikilla lapsilla ja nuorilla ei kuitenkaan ole sellaisia asiakirjoja, joista ikä voitaisiin varmistaa. Mikäli viranomainen tällaisessa tilanteessa epäilee, että lapsi tai nuori on vanhempi voidaan määräys ikätutkimukseen tehdä. Lapsi tai nuori voi kieltäytyä iänmäärityksestä halutessaan, mutta se johtaa siihen tilanteeseen, että häntä kohdellaan jatkossa täysikäisenä. (Turvapaikka Suomesta 2020.)

Kun lapsi tai nuori saapuu Suomeen ilman huoltajaa, tulee heille määrätä edustaja, jonka tehtävänä on toimia lapsen tai nuoren laillisena edunvalvojana siihen saakka, kun nuori täyttää 18, tai kun nuoren oma huoltaja saapuu Suomeen. Edustajan määrää käräjäoikeus. Edustajan tehtävänä on yleisesti valvoa, että lapsen etu toteutuu kaikessa lapseen liittyvissä asioissa. Edustajalla on oikeus käyttää lapsen puhevaltaa, joka edellyttää, että edustaja on tutustunut edustettavaan lapseen ja nuoreen ja kuullut hänen mielipiteitään. Erityisesti turvapaikkaprosessin aikana edustajan tehtävä on keskeinen. Edustaja hankkii nuorelle lakimiehen, sekä osallistuu kaikkiin turvapaikkaprosessiin liittyviin tilaisuuksiin ja selvityksiin edustettavan kanssa. Mikäli turvapaikkapäätöksestä on syytä valittaa, on edustajan tehtävä olla yhteydessä edustettavan lakimieheen. (Helenius, Snellman & Järvinen 2014, 12 - 15.)

2.2 Ilman huoltajaa tulleiden psykososiaalinen hyvinvointi

Psykososiaalisen hyvinvoinnin käsite on laaja. Valpolan (2000, 967) mukaan käsitteellä psykososiaalinen tarkoitetaan psyykkisten ja sosiaalisten tekijöiden yhteisvaikutuksiin kuuluvaksi. Hyvinvointi voidaan jakaa osatekijöihin, jotka useimmiten nähdään olevan terveys, materiaallinen hyvinvointi ja koettu hyvinvointi tai elämänlaatu (Hyvinvointi 2019). Mielen terveys nähdään ihmisen hyvinvoinnin, toiminnan ja terveyden ytimenä (Mielen terveys 2019). WHO (2013) määrittelee mielen terveyden ihmisen hyvinvoinnin tilaksi, jossa hän tunnistaa omat kykynsä ja kykenee kohtaamaan elämän normaalit haasteet ja selviytymään niistä, sekä työskentelemään ja ottamaan osaa oman yhteisön toimintaan (Hyvän mielen tietopankki n.d.).

Mielen terveyteen vaikuttavia tekijöitä voidaan tarkastella niin suojaavien kuin riskitekijöiden kautta. Suojaavat tekijät vahvistaa mielen terveyttä, kun taas riskitekijät vaarantavat sitä. Suojaavia ja riskitekijöitä on niin sisäisiä, kuin ulkoisia. Sisäiset tekijät muodostuvat yksilöstä itsestään. (Heiskanen, Salonen & Sassi 2007, 20.) Heiskanen ja muut (2007, 21) ovat jäsentäneet mielen terveyteen vaikuttavat tekijät seuraavasti:

<u>Sisäisiä suojaavia tekijöitä</u>	<u>Ulkoisia suojaavia tekijöitä</u>
<ul style="list-style-type: none"> • Hyvä fyysinen terveys ja perintötekijät • Myönteisen varhaiset ihmissuhteet • Riittävän hyvä itsetunto • Hyväksytyksi tulemisen tunne • Ongelmanratkaisutaidot • Ristiriitojen käsittelytaidot • Vuorovaikutustaidot • Kyky luoda ja ylläpitää tyydyttäviä ihmissuhteita • Mahdollisuus toteuttaa itseään 	<ul style="list-style-type: none"> • Sosiaalinen tuki, ystävät • Koulutusmahdollisuudet • Työ tai muu toimeentulo • Työyhteisön tai esimiehen tuki • Kuulluksi tuleminen ja vaikutusmahdollisuudet • Turvallinen elinympäristö • Lähellä olevat ja helposti tavoitettavat yhteiskunnan auttamisjärjestelmät

<u>Sisäisiä riskitekijöitä</u>	<u>Ulkoisia riskitekijöitä</u>
<ul style="list-style-type: none"> • Biologiset tekijät, kuten kehityshäiriöt ja sairaudet • Itsetunnon haavoittuvuus • Avuttomuuden tunne • Huonot ihmissuhteet • Seksuaaliset ongelmat • Eristäytyneisyys • Vieraantuneisuus 	<ul style="list-style-type: none"> • Erot ja menetykset • Hyväksikäyttö, väkivalta, kiusaaminen • Työttömyys ja sen uhka/ Mielekkään tekemisen puute • Päihteet • Syrjäytyminen, köyhyys, leimaantuminen • Psykkiset häiriöt perheessä • Haitallinen elinympäristö • Riittämätön/vääriin asioihin kohdistunut tuki

(Heiskanen, Salonen & Sassi 2007, 21.)

Ilman huoltajaa tulleiden lasten ja nuorten psyykkistä ja sosiaalista hyvinvointia uhkaa monet tekijät. Riskitekijöitä nousee niin menneisyyden kokemuksista, nykyhetkestä kuin tulevaisuudestakin (Kohli & Mather 2003, 202). Erilaiset traumaattiset kokemukset voivat heikentää ihmisen hyvinvointia ja aiheuttaa psyykkisiä ongelmia. Traumaattisella kokemuksella tarkoitetaan yksilöllistä emotionaalista kokemusta sellaisesta yksittäisestä tilanteesta tai jatkuvista olosuhteista, jossa ihmisen henki tai terveys on jollain tavalla uhattuna. Tapahtuma voi olla esimerkiksi yksittäinen onnettomuus tai väkivaltakokemus, tai jatkuvampi tilanne kuten sota- ja kriisitilanteet. Jo pelkkä väkivallan todistajaksi joutuminen voi olla ihmiselle traumatisoiva kokemus. Traumaattinen tilanne on aina ainutkertainen ja yksilöllinen kokemus, jonka eri ihmiset voivat kokea eri tavalla. Traumaattiset kokemukset voivat vaikeuttaa ihmisen normaalia elämää. Se voi aiheuttaa ihmisessä muun muassa unettomuutta, päänsärkyä, ahdistustiloja, ja monenlaisia muita psyykkisiä ja fyysisiä oireita. Yleisin trauman jälkiseurauksena on tunne-elämän vaikeudet. (Virtanen 2019, 34-43.)

Pakolaisuuteen liittyy monia tekijöitä, jotka voivat uhata yksilön psyykkistä hyvinvointia. Ennen kotimaasta lähtöä, on moni joutunut kokemaan järkyttäviä ja traumatisoivia tapahtumia, kuten sotaa, väkivaltaa ja menetyksiä. Myös kotimaasta lähtö on monelle voinut olla traumaattinen kokemus (Castaneda, Jokela, Kivi, Lähteenmäki, Miettinen, Mäki-Opas, Nieminen & Santalahti 2018, 50.) Ilman huoltajaa tulleet lapset eivät ole aina voineet vaikuttaa lähtöpäätökseen, vaan monesti vanhemmat tai

muu yhteisö on tehnyt tämän päätöksen heidän puolestaan. Usein myös itse lähdöstä nuori kuulee vain lyhyellä varoitusajalla. (Mikkonen 2010, 80.)

Pakomatka voi olla vaarallinen ja stressaava. Pakoon lähtenyt voi olla salakuljettajien armoilla ja epävarmuus matkan pituudesta, sekä siitä selviytymisestä tuottaa paljon stressiä (Castaneda ym. 2018, 50). Osa ilman huoltajaa tulleista lapsista ja nuorista on voinut myös joutua eroon vanhemmistaan tai muista läheisistä henkilöistä matkan aikana (Kauko 2015, 1). Vanhempien ja muun yhteisön lisäksi ilman huoltajaa tulleet ovat menettäneet oman kotinsa, sekä tutun sosiaalisen ympäristönsä. Saapuessaan uuteen maahan, ilman huoltajaa tulleet lapset voivat kokea eristäytyneisyyttä. He eivät koe kuuluvansa uuteen yhteiskuntaan, he voivat kokea myös eristäytyneensä omista juuristaan (Kohli & Mather 2003, 207.)

Suomeen saapuessaan lapset ja nuoret hakevat turvapaikkaa. Myös turvapaikanhakuvaiheeseen liittyy monia stressitekijöitä. Turvapaikkahakemuksen käsittely on pitkä prosessi, joka kestää useimmiten vähintään vuoden. Turvapaikkaprosessin pitkittyminen ja myös iänmäärittystutkimukseen joutuminen voi heikentää nuorten psyykkistä hyvinvointia. Turvapaikkaprosessin aikana epävarmuus on suuri tekijä ilman huoltajaa tulleiden lasten ja nuorten elämässä, sillä varmuutta myönteisen päätöksen saamisesta ei ole. Ilman turvapaikkapäätöstä on nuorten lähes mahdotonta suunnitella tulevaisuuttaan. (Castaneda ym. 2018, 53,376.) Nuoruusvaiheeseen kuuluu tulevaisuutta koskeva suunnittelu ja valintojen tekeminen, joiden avulla nuori ohjaa omaa elämäänsä ja rakentaa samalla omaa identiteettiään (Nurmi 1998, 256-271). Epävarmuus tulevaisuudesta on tekijä, joka haastaa näiden lasten ja nuorten tulevaisuuden suunnittelua ja valintojen tekemistä ja täten myös heidän identiteetin kehittymistään.

Huoli ja epätietoisuus läheisten hyvinvoinnista kuormittaa ilman huoltajaa tulleiden lasten ja nuorten arkea. Suru ja ikävä ovat läsnä. NykYTEknologian avulla osa voi olla yhteydessä omiin lähiverkostoihinsa. Kaikille tämä ei ole mahdollista, sillä läheiset voivat asua seuduilla, joihin ei saa yhteyttä tai he ovat kadonneet. Jatkuva yhteydenpito kotimaahan voi tuottaa lisää huolta. Moni voi kokea myös syyllisyyttä siitä, että on päässyt itse turvaan. (Castaneda ym. 2018, 54, 374.) Ilman huoltajaa tulleiden

lapset ja nuoret elävät ilman oman perheen ja lähiyhteisön tukea. Ne lapset, jotka ovat saapuneet maahan oman perheensä kanssa, kokevat vähemmän stressiä, sillä he saavat omalta perheeltä tukea (Castaneda ym. 2018, 54). Perheestä eroon joutuminen voi olla lapselle elämänsä traumaattisin kokemus (Helander ym. 2002, 26).

Kuten edellä ilmenee, ilman huoltajaa tulleiden lasten psykososiaalista hyvinvointia uhkaa monet tekijät. Nykytutkimus korostaa myös sitä, että lapsilla on paljon yksilöllisiä suojaavia tekijöitä, jotka auttavat heitä selviytymään haasteista huolimatta. (ks. Esim. Wernesjö 2014). Vornanen (2006, 119-120) on todennut, että lapsilla on mahdollisuuksia selviytyä erittäinkin vaikeista tilanteista, mikäli heillä on tarpeeksi suojaavia tekijöitä. Tällöin voidaan puhua resilienssistä, jolla tarkoitetaan haavoittumattomuutta, joustavuutta ja selviytymiskykyä haastavissakin olosuhteissa (Peltonen 2010, 62). Björklund (2014, 18) on todennut, että ilman huoltajaa tulleilla lapsilla ja nuorilla on vahvuuksia ja keinoja, joilla he kykenevät sopeutumaan uuteen maahan. Lasten vahvuudesta kertoo se, että kaikista haasteista huolimatta heillä on usein halua uskoa tulevaan ja rakentaa omaa tulevaisuuttaan (Deveci 2012, 368).

2.3 Psykososiaalisen tuen tarpeet

Edellä olen kuvannut ilman huoltajaa tulleiden psykososiaalista hyvinvointia. Ilman huoltajaa tulleilla lapsilla ja nuorilla on mahdollisuus selvitä vaikeista elämän haasteista suojaavien tekijöiden avulla. Koska he ovat lapsia ja nuoria, tarvitsevat he myös aikuisten tukea selviytymisessä (Helander ym. 2002, 103). Erityisesti perheen tuen puuttuminen on merkittävä haaste ilman huoltajaa tulleiden selviytymiselle (Mustonen 2010, 14). Lasten ja nuorten kasvun ja kehityksen turvaaminen on ensisijaisen tärkeää ilman huoltajaa tulleiden lasten ja nuorten kohdalla. Sen lisäksi, että he käyvät läpi traumaattisia kokemuksia, ovat he keskellä omaa henkilökohtaista kasvua ja kehitystään (Consensus on treatment phases for traumatised refugees 2002, 34). Kehityksen kannalta on tärkeää pyrkiä vahvistamaan lasten ja nuorten ympärillä olevia suojaavia tekijöitä sekä heidän omia kykyjään käsitellä ongelmia ja selviytyä kohtaamistaan vastoinkäymisistä. (Konsensuslausuma: Nuorten hyvin- ja pahoinvointi

2010, 21). Lasten ja nuorten elämässä olevien aikuisten ja ammattilaisten tehtävänä on pyrkiä tukemaan nuoria siten, että heidän vaikeat kokemuksensa eivät vaikuttaisi negatiivisesti heidän kasvuun ja kehitykseen (Mt. 2002, 34).

Sotaoloista tulleiden lasten tuen tarpeita arvioitaessa on tutkimuksen mukaan tärkeää kiinnittää huomiota heidän sosiaaliseen, emotionaaliseen ja fyysiseen hyvinvointiin ja toipumiseen (de Berry, Fazili, Farhad, Nasiry, Hashemi & Hakimi 2003, 73). de Berry ja muut (2003, 7) ovat todenneet, että sotaa kokeneiden lasten hyvinvoinnin edellytyksenä on se, että he saavat osakseen rakkautta ja kiintymystä, hoivaa ja suojelua, rajoja, neuvontaa sekä ohjausta. Taskinen (2010, 43-44) on nostanut esiin lasten kehityksen kannalta tärkeitä asioita, joita ilman huoltajaa tulleet lapset tarvitsevat. Näistä tärkeimpänä hän pitää perushoivaa. Lapsi tarvitsee myös riittävästi ravintoa, lepoa sekä turvallisen kasvuympäristön.

Myös Kohli (2011, 316-317) korostaa turvallisuutta yhtenä tärkeänä ilman huoltajaa tulleiden lasten ja nuorten hyvinvoinnin tukemisessa. Turvallisuus on ilman huoltajaa tulleiden lasten ja nuorten tärkein päämäärä, jota he kaipaavat. Todellisen turvallisuuden tunteen turvapaikanhakijat kokevat Kohlin (2011, 316) mukaan vasta, mikäli he saavat luvan jäädä vastaanottavaan maahan. Epävarmuus tulevaisuudesta siis koettelee ilman huoltajaa tulleiden lasten ja nuorten turvallisuuden tunnetta.

Vornanen (2006, 120) on esittänyt, että lasten turvallisuuden kehittymisen näkökulmasta perhettä on hyvin vaikea korvata. Hänen mukaansa perhe ja läheiset ihmissuhteet luovat suuren merkityksen turvalliselle kasvuympäristölle. On todisteita siitä, että turvapaikanhakijat voivat alkaa kokea olonsa turvalliseksi vastaanottavassa maassa, mikäli heillä on mahdollisuus muodostaa arjen rutiineita, käydä koulua, saada terveydenhuoltoa sekä muodostaa turvallisia suhteita luotettaviin aikuisiin ja vertaisiin (Kohli 2011, 316 - 317).

Lasten kehityksen kannalta tärkeänä tekijänä Taskinen (2010, 44) korostaa vuorovaikutusta muiden ihmisten kanssa. Vuorovaikutuksen avulla opitaan suhteessa toisiin ihmisiin ja se edistää sopeutumista kulttuuriin ja yhteiskunnan normeihin. Sosiaaliset suhteet, joissa on mahdollisuus kokea luottamusta toisiin ihmisiin, sekä mahdollisuus kuulluksi tulemiseen ja arvostuksen kokemukseen nähdään Castanedan ja muiden (2018, 54) mukaan ihmisen sisäsyntyisenä perustarpeena. On todettu, että turvapai-

kanhakijoiden hyvinvointia edistää mahdollisuus ylläpitää aiemmin solmittuja suhteita perheenjäseniin ja ystäviin, sekä mahdollisuus luoda uusia ihmissuhteita niin vertaisiin, kuin suomalaisiin (Castaneda ym. 2018, 54). Lasten ja nuorten kehityksen ehtona Taskinen (2010,44) nostaa myös sen, että lasta ymmärretään ja hänet hyväksytään.

3 Alaikäisyksiköt kasvuympäristönä

3.1 Alaikäisyksiköt

Vastaanottolain (746/2011) 17§ pykälässä on säädetty erikseen ilman huoltajaa tulleiden majoituksesta. Ilman huoltajaa tulleet lapset ja nuoret majoitetaan turvapaikkaprosessin ajaksi heille tarkoitettuihin vastaanottokeskuksiin, eli alaikäisyksiköihin. Alaikäisyksiköitä nimitetään ryhmäkodeiksi ja tukiasuntoloiksi. Ryhmäkodit on tarkoitettu yleensä alle 16-vuotiaille lapsille ja tukiasuntolat 16-17 -vuotiaille. Ryhmäkoodeissa voi olla majoitettuna myös yli 16-vuotiaita. (Turvapaikka Suomesta 2020.) Käytän jatkossa käsitettä alaikäisyksiköt, kun puhun sekä ryhmäkoodeista että tukiasuntoista ja eritellessäni asian koskettamaan nimenomaan toista yksikköä, käytän käsitteitä ryhmäkoti tai tukiasuntola.

Alaikäisyksiköiden tehtävänä on edellä mainittujen vastaanottopalveluiden lisäksi tarjota lapsille ja nuorille heidän iänmukainen huolenpito, hoito, kasvatusta ja tuki. Työskentelyä ohjaa jokaiselle lapselle ja nuorelle tehtävä yksilöllinen asiakassuunnitelma, sekä hoito- ja kasvatussuunnitelma. (Ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden vastaanotto ja järjestelmän kehittämistarpeet 2014, 14.) Lapsen huolenpito ja sen vastuu on alaikäisyksiköissä jaettu siellä työskentelevien ohjaajien, sosiaalityöntekijöiden, sosiaali-ohjaajien ja terveydenhoitajien kesken (Helenius ym. 2014, 4).

Alaikäisyksiköiden asiakasmitoituksesta sekä alaikäisyksiköissä työskentelevien hoito- ja kasvatustehtävissä olevan henkilökuntamitoituksesta on säädetty vastaanottolain

(L 746/2011) 17§ pykälässä. Vastaanottolain mukaan ryhmäkotien osalta noudatetaan lastensuojelulain (L 417/2007) 59§ asetusta, jossa säädetään yhdessä asuinyksikössä hoidettavien lasten ja nuorten määrää sekä henkilökuntamitoituksia. Yhteen asuinyksikköön voi lastensuojelulain mukaan olla sijoitettuna enintään seitsemän lasta ja nuorta ja hoito- ja kasvatustyöstä vastaavia työntekijöitä tulee näissä asuinyksiköissä olla vähintään seitsemän. Samassa rakennuksessa voi toimia useampia asuinyksiköitä. Tällöin yhteen rakennukseen voidaan sijoittaa yhteensä 24 lasta ja nuorta. Jos rakennuksessa on useampia asuinyksiköitä, tulee hoito- ja kasvatustehtävistä vastaavien työntekijöiden määrän olla vähintään kuusi asuinyksikköä kohden (L 417/2007 59§). Tukiasuinyksiköiden osalta asiakas- ja henkilökuntamitoituksessa noudatetaan vastaanottolain 17§ asetusta, jonka mukaan tukiasuinyksikköön voi olla sijoitettuna enintään 40 alaikäistä. Hoito- ja kasvatustehtävistä vastaavia työntekijöitä tulee olla tukiasuinyksiköissä lain mukaan kolme työntekijää kymmentä nuorta kohden. Näistä mitoituksista voidaan poiketa erityistilanteissa, mikäli sen katsotaan olevan välttämätöntä alaikäisten vastaanottopalveluiden järjestämiseksi tai lapsen hoidon turvaamiseksi (746/2011, 17§; 417/2007 59§.)

Ilman huoltajaa tulleet lapset ja nuoret ovat erillään omasta perheestään, jolloin alaikäisyksiköt ja niissä työskentelevä henkilökunta pyrkii vastaamaan lasten ja nuorten hyvinvoinnin ylläpidosta. Alaikäisyksiköissä korostetaan tiettyjä toimintaperiaatteita, joilla näihin tarpeisiin pyritään vastaamaan. Näitä toimintaperiaatteita on lapsen edun ja osallisuuden toteutuminen. (ks. Helenius ym. 2014, 4.)

3.2 Lapsen etu ja osallisuus alaikäisyksiköissä

Alaikäisyksiköiden toiminnan lähtökohtana on lapsen etu (Helenius ym. 2014, 4). Lapsen etu perustuu kansainväliseen YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen, jota Suomi on sitoutunut noudattamaan. Lasten oikeuksien sopimuksen lapsen edun yleisperiaatteen mukaan kaikissa lasta koskevissa asioissa ja häntä koskevissa päätöksissä on huomioitava lapsen etu. Lapsen etua määriteltäessä ja arvioitaessa on tärkeää kiinnittää huomioita siihen, että miten lapselle taataan kokonaisvaltainen kehitys. (YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus, Nd.) Vastaanottolaissa (741/2011) on erikseen korostettu lapsen edun huomioimista vastaanottolakia sovellettaessa alaikäiseen. He-

lenius ym. (mts. 2014, 4) ovat nostaneet esiin lapsen edun periaatteen mukaisesti tekijät, jotka ohjaavat alaikäisyksiköiden toimintaa. Alaikäisyksiköiden tulisi turvata lapselle oikeus tasapainoiseen kehitykseen ja hyvinvointiin, sekä jatkuviin, läheisiin ihmissuhteisiin. Lapsen tulisi saada alaikäisyksikössä asuessaan ymmärrystä ja hellyyttä, sekä ikä- ja kehitystasoisena mukaista hoivaa ja huolenpitoa. Kasvuympäristönä alaikäisyksikön tulisi olla turvallinen ja taata lapsille ruumiillinen ja henkinen koskemattomuus. Alaikäisyksiköissä on tärkeää edistää lasten vastuullista itsenäistymistä ja kasvamista. Lapsella tulee olla oikeus osallistua ja vaikuttaa omiin asioihinsa, sekä hänen kieli, kulttuuri- ja uskontotaustansa tulee ottaa huomioon. Lapsen etua alaikäisyksikössä arvioidaan yksilöllisesti siten, että kaikki edellä mainitut seikat otetaan huomioon (mts. 2014, 4.)

Alaikäisyksiköiden toiminnassa huomioidaan myös ilman huoltajaa tulleiden lasten haavoittuva asema, josta on säädetty myös lainsäädännössä. Vastaanottolaissa (746/2011) on erikseen säädetty lain soveltamisesta alaikäiseen ja haavoittuvassa asemassa olevaan. Vastaanottolakia sovellettaessa alaikäiseen on lapsen edun lisäksi kiinnitettävä erityistä huomiota lapsen kehitykseen ja terveyteen koskettaviin tekijöihin. Toiminnassaan alaikäisyksikön on otettava huomioon lasten haavoittuva asema ja siihen liittyvät erityistarpeet, jotka johtuvat lapsen iästä, tai fyysisestä tai psyykkisestä terveydentilasta. (Helenius ym. 2014, 4.)

Lapsen osallisuus on tärkeä alaikäisyksiköiden toimintaa ohjaava tekijä. Lasten oikeudesta osallisuuteen on säädetty useassa eri lainsäädännössä niin Suomessa, kuin kansainvälisestikin (ks. Lastenoikeuksien sopimus 12 artikla; 731/1999, 6§; 1301/2014, 10§; 1285/2016, 24§). Lapsen oikeudella osallisuuteen tarkoitetaan muun muassa sitä, että lapsella tulee olla oikeus saada tietoa häntä koskevista asioista, kuten suunnitelmista, päätöksistä, toimenpiteistä ja perusteluista ja hänellä tulee olla mahdollisuus ilmaista oma mielipiteensä ja vaikuttaa niihin. Osallisuus nähdään yhtenä ihmisen kasvun ja kehityksen perusedellytyksenä. (Lapsen osallisuus 2019.)

Kaiken alaikäisyksiköiden toimintaperiaatteiden keskiössä on siis lasten kasvun ja kehityksen turvaaminen lapsen edun mukaisesti. Toiminnalla pyritään turvaamaan ilman huoltajaa tulleiden lasten hyvinvointi sekä luomaan kaikille lapsille mahdolli-

suus hyvään lapsuuteen ja kasvuun kaikista kokemuksista ja haasteista huolimatta (Helenius ym. 2014, 5).

4 Ohjaajan rooli

Jokaisen lapsen ja nuoren oikeus on se, että heillä on mahdollisuus pysyviin ja välittäviin aikuisiin. Aikuisten tehtävänä on huolehtia lasten ja nuorten jokapäiväisestä hoivasta ja kehityksestä. (Helander ym. 2002, 130.) Koska ilman huoltajaa tulleet lapset ja nuoret ovat erossa omasta perheestään ja omista vanhemmistaan, on tärkeää, että heille luodaan mahdollisuus solmia uusia turvallisia aikuissuhteita, joiden avulla he voivat kehittyä ja selviytyä vaikeista kokemuksista (mts. 2002, 130 ks. Myös Ali-tolppa-Niitamo 2014, 81). Alaikäisyksiköissä pyritään siihen, että jokaiselle lapselle mahdollistetaan pysyvä ja turvallinen kiintymyssuhde ainakin yhteen aikuiseen alaikäisyksikössä asuessaan. Alaikäisyksiköissä työskentelevät ohjaajat ovat niitä henkilöitä, jotka vastaavat lasten ja nuorten päivittäisestä hoidosta ja kasvatuksesta ja pyrkivät tarjoamaan heille luottamuksellisen suhteen (Helenius ym. 2014, 4-6.) sekä parhaansa mukaan luomaan omalla läsnäolollaan turvallista elinympäristöä (mts. 2002, 123). Alaikäisyksiköiden ohjaajat eivät voi tai heidän ei ylipäätään tule korvata lasten ja nuorten vanhempia (ks. Käsikirja: Ilman huoltajaa tulneiden... 2017, 9), mutta he voivat tarjota aikuisen tukea, jota nämä lapset ja nuoret tarvitsevat.

4.1 Omaohjaus

Alaikäisyksiköiden ohjaustyössä käytetään omaohjaus menetelmää sen mahdollistamiseksi, että nuorella on mahdollisuus vähintään yhteen turvalliseen aikuissuhteeseen (ks. Helenius 2014, 7 – 8). Omaohjaus (joskus myös omahoitajuus) on yleinen menetelmä, jota käytetään esimerkiksi usein lastensuojelulaitoksissa (Ks. Lastensuojelun käsikirja n.d.). Alaikäisyksiköissä omaohjaajalla tarkoitetaan ohjaajaa, joka vastaa yksittäisen lapsen tai nuoren hoito- ja kasvatustyöstä sen ajan, kun nuori asuu alaikäisyksikössä. Omaohjausmenetelmän avulla ohjaaja pyrkii luomaan lapseen tai nuoreen luottamuksellisen omaohjaussuhteen, joka on ammatillinen vuorovaikutus-

suhde. Omaohjaajasta voi tulla lapsen tai nuoren tärkein ja läheisin aikuinen alaikäisyksikön arjessa. (mt. 2014, 7.)

Omaohjaaja nimetään lapselle tai nuorelle silloin, kun hän saapuu alaikäisyksikköön. Omaohjaaja valikoituu ohjaajien sen hetkisen työtilanteen ja työmäärän mukaan. Lapsi tai nuori ei itse voi valita omaohjaajaa, eikä omaohjaus perustu ohjaajan ja nuoren väliseen mieltymykseen. Tämä tarkoittaa myös sitä, että mikäli nuori ja ohjaaja eivät jostain syystä tule toimeen, ei omaohjaajuutta kuitenkaan pureta sen vuoksi. Tämä edellyttää omaohjaajalta sitoutumista tehtävään. (Helenius ym. 2014, 8.)

4.2 Psykososiaalisen tuki

Ilman huoltajaa tulleet lapset ja nuoret tarvitsevat tukea selviytyäkseen. Ilman huoltajaa tulleiden lasten ja nuorten psykososiaalisen hyvinvoinnin kannalta merkitykseen nousee kasvuympäristön toiminnallinen arki. Yleisesti nähdäänkin, että moniin tuen tarpeisiin voidaan vastata lasten ja nuorten kehitystä ja kasvua tukevalla arjen toiminnalla. (Käsikirja: Ilman huoltajaa... 2017, 15 – 16.)

Psykososiaalisen tuen määrittely ei ole yksiselitteistä. Useat eri ammattikunnat sosiaali- ja terveysalalla korostavat psykososiaalista lähestymistapaa työmuotona, mutta sen sisällölle ei ole yksinkertaista määritelmää tai määritelmät poikkeavat toisistaan. Laajasti ajateltuna psykososiaalinen työ voidaan nähdä sosiaali- ja terveysalan perustyönä, jonka kohteena on yksilöiden tai ryhmien psyykkiset ja sosiaaliset ongelmat (Ahonen-Eerikäinen 1996, 12).

Psykososiaalisen tuen merkitys nousee esiin usein traumaattisten tilanteiden jälkihoidossa. Traumaattisten tilanteiden yhteydessä psykososiaalisen tuen antamisen tavoitteena on ehkäistä psyykkisten häiriöiden syntyä ja vähentää stressin aiheuttamia terveydellisiä haittoja akuutin kriisityön keinoin (Heimo 1999, 10.) Snellman (2012, 5) toteaaakin, että usein akuutti kriisityö ja psykososiaalinen tuki nähdään synonyymeina. On totta, että psykososiaalinen tuki voi olla akuuttia kriisityötä, mutta sen voidaan nähdä tarkoittavan myös laajempaa toimintaa (Jordans 2010). Psyko-

sosiaalista tukea voidaankin määritellä ajattelemalla sen käsittävän kaiken sellaisen tuen ja toiminnan, joilla pyritään suojelemaan ja edistämään yksilön psykososiaalista hyvinvointia, sekä myös ennaltaehkäisemään mielenterveyteen liittyviä uhkia tai hoitamaan jo ilmeneviä mielenterveyteen liittyviä ongelmia. Tällöin voidaan tarkoittaa useita eri toimintatapoja ja toimintaympäristöjä, joissa psykososiaalista tukea annetaan. (Mt. 2012,5.)

Nestmann (2008) on kehittänyt psykososiaalista ohjausta, joka tarjoaa ohjaustyöhön asiakkaan selviytymistä tukevan lähestymistavan, jolla pyritään edistämään asiakkaan voimavaroja erilaisissa ongelmallisissa elämäntilanteissa. Hänen mukaan ohjaustyössä psykososiaalisella lähestymistavalla tarkoitetaan sitä, että ihmisen elämään liittyviä haasteita, sekä niiden psyykkisiä ja sosiaalisia ilmentymiä tulee tarkastella huomioimalla yksilön sosiokulttuuriset elin- ja ympäristöolosuhteet. Psykososiaalista ohjaustyötä tekevän on osattava tunnistaa yhteiskunnallisen ja kulttuurisen kehityksen ja muutoksen vaikutukset ohjaustyön sisältöön ja tavoitteisiin. Psykososiaalisen ohjauksen tehtäväksi Nestmann määrittää neljä eri osa-aluetta: 1) tuki tiedonhallintaan ja päätöksentekoon, 2) ennakointi ja ehkäisy, 3) selviytymisen tukeminen sekä 4) kasvun ja kehityksen tukeminen. (Helminen & Sayed 2017, 64 - 65.)

Psykososiaalisessa ohjauksessa keskiössä on asiakkaan elämismaailma ja arki sekä voimavaralähtöisyys. Ohjaustyön lähtökohtana voidaan ajatella olevan asiakkaan arjessa tai elämässä oleva ongelmatilanne, johon hän tarvitsee tukea. Psykososiaalisen ohjaustyön tavoitteena on tukea asiakasta ongelmanratkaisussa kohti omien voimavarojen lisäämistä, tunnistamista ja käyttöönottoa sekä myös uhattuna olevien tai jo menetettyjen voimavarojen tiedostamiseen ja takaisin saamiseen. (Helminen ym. 2017, 64.)

Isokoski, Koivula & Nahkisoja (2019) ovat tutkineet ilman huoltajaa tulleiden lasten ja nuorten selviytymiskyvyn tukemista ohjaajien näkökulmasta. Heidän tutkimustulosten mukaan ohjaajilla on monipuolisia keinoja tukea ilman huoltajaa tulleiden lasten ja nuorten selviytymiskykyä. Heidän mukaansa keskeistä nuorten selviytymiskykyä tukiessa on nuorten sosiaalisten suhteiden tukemisen sekä nuorten omien yksilöllisten tarpeiden huomioimisen.

Helmisen ja Sukula-Ruusulan (2017, 46 - 47) mukaan ammatillisessa ohjaustyössä arvioitaessa asiakkaan tilannetta ja tuen tarpeita, tulisi ottaa huomioon asiakkaan vahvuudet, ongelmat, toimintaympäristöt sekä tavoitteet kokonaisvaltaisesti. Tilanearviossa haetaan ymmärrystä asiakkaan elämäntilanteesta ja olosuhteista, sekä asiakkaan hyvinvoinnista ja toimintakyvystä. Heidän mukaansa tämä edellyttää ammattilaiselta kokonaisvaltaista ajattelutapaa ja asiakkaan kohtaamista.

Ilman huoltajaa tulleiden nuorten kohdalla eri nivelvaiheet ovat niitä, jossa nuorten on todettu tarvitsevan eniten tukea (Björklund 2014, 70). Ilman huoltajaa tulleet nuoret tarvitsevat tukea ja ohjausta koko sen ajan, kun he asuvat alaikäisyksikössä. Esimerkiksi Oulun vastaanottokeskuksen alaikäisyksikön käsikirjassa todetaan, että psykososiaalista tukityötä tehdään koko turvapaikkaprosessin ajan (Snellman 2012, 37). Nestmannin (2008) mukaan psykososiaalisessa lähestymistavassa keskitytään pidemmällä aikavälillä tarkemmin asiakkaan vahvuuksien sekä kasvun ja kehityksen tukemiseen. Myös sosiaalisten suhteiden- ja verkostojen, oma-avun myönteisten vaikutusten aikaansaaminen nousevat ohjaustyöskentelyn keskiöön. (Helminen ym. 2017, 64).

Ymmärrän psykososiaalisen tuen tässä opinnäytetyössä ohjaajan toimintana, jonka keskeisenä tavoitteena on ilman huoltajaa nuorten yksilöllinen mielenterveyden ja psykososiaalisen hyvinvoinnin suojaaminen, edistäminen ja vahvistaminen turvapaikkaprosessin aikana. Ymmärrän psykososiaalisen tuen toimintana pitävän sisällään eri toiminta- ja lähestymistapoja ja keinoja, joiden tarkoituksena on vastata psykososiaalisen tuen tavoitteisiin.

5 Tutkimuksen tavoite ja tarkoitus

Opinnäytetyön tarkoituksena on lisätä tietoa ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten päivittäisessä arjen ohjaustyössä tarjotusta psykososiaalista tuesta. Jokisen (2016, 197) mukaan käytännön työn kokemusten tutkiminen on tärkeää mahdollisen työn jatkokehittämisen kannalta. Opinnäytetyön tavoitteena on kuvailla ohjaajien koke-

muksia ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden päivittäisessä arjen ohjaustyössä annetusta psykososiaalisesta tuesta. Tässä opinnäytetyössä tuodaan esille kokemustietoa, jota voidaan hyödyntää ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten ohjaustyön kehittämisessä.

Opinnäytetyön tutkimuskysymykset ovat:

Millaisista osa-alueista psykososiaalinen tuki muodostuu ohjaajien kokemuksissa ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden ohjaustyössä?

Millaisia keinoja ja menetelmiä ohjaajat käyttivät tarjotessaan psykososiaalista tukea?

6 Opinnäytetyön toteutus

6.1 Kvalitatiivinen lähestymistapa

Tieteellisen tutkimuksen yleisenä tavoitteena on pyrkimys kuvata, selittää tai ymmärtää jotain ilmiötä (Juuti & Puusa 2020, 26). Tutkimusta voidaan lähestyä eri lähestymistavoista käsin. Lähestymistavan valinnassa tulisi pohtia sitä, että minkälainen menetelmä tuo parhaiten ymmärrystä käsiteltävään ongelmaan. Tutkimuksen tarkoitus ohjaa näitä valintoja. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2015, 137 – 138.)

Kvantitatiivisen (määrällinen) lähestymistavan avulla pyritään usein vastaamaan kysymykseen *kuinka paljon* tai *miten usein*. Tutkittavia asioita kuvaillaan numeroiden ja riippuvuussuhteiden avulla. (Vilka 2007, 13.) Kvalitatiivinen (laadullinen) lähestymistapa taas pyrkii tuottamaan tietoa ilmiöistä, joita ei voi yksinkertaisella tavalla määrällisesti mitata. Toisin sanoen, laadullinen tutkimuksen lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2015, 161).

Tämä opinnäytetyö on luonteeltaan laadullinen tutkimus, sillä tavoitteena on kuvata ohjaajien ainutlaatuisia kokemuksia, joita ei voida tilastollisesti kuvata. Laadulliselle tutkimukselle keskeistä on keskittyä subjektiivisten kokemusten ja näkemysten tarkasteluun. Tyypillisesti laadullisessa tutkimuksessa keskitytään tutkimaan ihmisen ajatuksia, tunteja, käsityksiä ja tulkintoja eri asioista, joiden voidaan ajatella muodostuneen ihmisen omien subjektiivisten kokemusten kautta. (Juuti ym. 2020b 59, 81) Laine (2015, 31-33) toteaa, että kokemukset rakentuvat merkityksistä. Kun puhutaan kokemusten tutkimisesta, tutkitaan niitä merkityksiä, joita ihminen antaa kokemukselle. Merkityksiä voidaan Laineen mukaan tutkia vain ymmärtämällä ja tulkitsemalla. (Laine 2015, 31-33.)

Tämä opinnäytetyö on luonteeltaan laadullinen tutkimus, jossa tuotetaan tietoa ilman huoltajaa tulleille alaikäisille turvapaikanhakijoille tarjotusta psykososiaalisesta tuesta ohjaajien omien ohjaustyössä kohdattujen kokemusten kuvailujen kautta. Opinnäytetyössä ei keskitytä yksittäisten alaikäisyksiköiden toiminnan tarkasteluun, vaan ainoastaan ohjaajien omiin henkilökohtaisiin kokemuksiin omasta työstään.

6.2 Aineiston keruu ja analyysi

6.2.1 Teemahaastattelu

Laadullisessa tutkimuksessa käytetään aineistonkeruumenetelmänä usein erilaisia haastatteluja. Alasuutarin, Koskisen ja Peltosen (2005) mukaan haastattelun avulla voidaan tavoittaa ihmisten subjektiivisia kokemuksia asioiden merkityksistä ja tulkinnoista (ks. Puusa 2020a, 104). Tutkimushaastatteluja on monenlaisia ja ne poikkeavat toisistaan strukturointiasteen perusteella. Strukturointiasteella tarkoitetaan sitä, kuinka ohjaileva haastattelu on. Esimerkiksi strukturoidussa haastattelussa kysymykset on luotu etukäteen teorian näkökulmasta tutkimuksen tekijän toimesta ja haastattelutilanteissa jokaiselta tutkittavalta kysytään samat kysymykset samassa järjestyksessä. Strukturoidussa haastattelussa on myös vastausvaihtoehdot valmiina, jolloin vastaajan vapaudeksi haastattelussa jää valita lähin omaa mielipidettä kuvaava vaihtoehto. (Mt. 2020a 111). Tässä opinnäytetyössä on tarkoitus tavoitella ohjaajien omia subjektiivisia kokemuksia, jolloin valmiiden vastausvaihtoehtojen antaminen ei

olisi sopiva menetelmä vastaamaan tähän tavoitteeseen. Toisin kuin strukturoitu haastattelu, on teemahaastattelun keinoin mahdollista saavuttaa sellaista aineistoa, josta ilmenee tutkittavien omat subjektiiviset kokemukset ja siitä syystä koin sen hyväksi haastattelumenetelmäksi tässä opinnäytetyössä.

Teemahaastattelu on haastattelumenetelmä, joka sopii monien eri ilmiöiden tutkimiseen. Teemat, joita haastatteluissa käsitellään ovatkin usein laajoja kokonaisuuksia joissa on useita eri huomioon otettavia näkökulmia. Teemahaastattelu on joustava haastattelumenetelmä, minkä avulla pyritään mahdollistamaan haastateltavalle tilaisuus puhua valikoiduista aiheesta hyvin vapaasti ilman, että haastattelija liikaa kontrolloi tai ohjaa haastattelua tarkoilla kysymyksillä. (Puusa 2020a, 112.)

Teemahaastattelun käyttö on kuitenkin vaativaa. Teemahaastattelun käyttö edellyttää sitä, että haastattelijalla on riittävä ymmärrys siitä ilmiöstä, jota tutkitaan. Teemahaastattelussa oletetaan, että haastattelija ja haastateltava puhuvat yhteistä kieltä siitä aiheesta, jota käsitellään. Ilman tätä ei ole varmuutta siitä, että haastateltava ja haastattelija tarkoittavat samaa asiaa teemoista puhuessaan. (Puusa 2020a 112.) Oman työkokemukseni kautta saatu ymmärrys siitä ympäristöstä ja ilmiöstä, joita haastatteluissa käsitellään mahdollistaa sen, että kykenen puhumaan ohjaajien kanssa samaa kieltä ja ymmärtämään mitä ohjaajat asioilla tarkoittavat.

Vaikka teemahaastattelu on vapaamuotoinen ja joustava menetelmä, tulee haastattelutilanteeseen valmistautua hyvin. Teemahaastattelussa tulee olla etukäteen pohdittu haastattelurunko, jonka muodostuu tutkimuksen kohteena olevan ilmiön esiymmärryksestä ja teoreettisesta tiedosta. Teemojen suunnittelu nähdäänkin yhdeksi tutkimusprosessin tärkeimmäksi vaiheeksi. (Puusa 2020a, 112 - 113.)

Tämän opinnäytetyön teemahaastattelurunko syntyi pohtimalla psykososiaalisen tuen käsitettä, sekä ohjaajan työn kautta saatuja kokemuksia. Pohdin tärkeäksi saada mahdollisimman avoimet teemat, jotta ohjaajien oma kokemus voi nousta haastatteluissa esiin. Teemahaastattelurungoksi lopulta syntyi:

- Psykososiaalisen tuen tavoitteet ohjaajien kokemana

- Psykososiaalisen tuen tarpeet ohjaajien kokemana
- Psykososiaalisen tuen kohteet ohjaajien kokemana
- Psykososiaalisen tuen keinot ohjaajien kokemana

Haastateltavat

Haastatteluihin valikoitui kolme ohjaajaa, jotka ovat työskennelleet ilman huoltajaa tulleiden nuorten alaikäisyksiköissä vuosien 2015 – 2017 välillä. Yhteistä ohjaajille kokemus työskentelystä sellaisissa alaikäisyksiköissä jotka oli perustettu vuoden 2015 poikkeuksellisen turvapaikkatilanteen aikana. Haastateltavat olivat työskennelleet kolmessa eri alaikäisyksikössä. Yksi ohjaajista oli työskennellyt tukiasumisyksikössä ja kaksi muuta ohjaajaa olivat työskennelleet ryhmäkodeissa. Nämä kaikki alaikäisyksiköt ovat jo lopettaneet toimintansa, kuten useat muut vuonna 2015 perustetut alaikäisyksiköt.

Ohjaajista kenelläkään ei ollut edeltävää kokemusta turvapaikanhakijoiden kanssa työskentelystä. Ohjaajilla oli kaikilla eri koulutustausta. Kaksi ohjaajista oli peruskoulutukseltaan lähihoitajia, mutta toinen oli myös sosionomi. Yksi ohjaajista oli yhteisöpedagogi. Haastateltavat valikoitui omien verkostojeni kautta. Koska olin valinnut menetelmäksi teemahaastattelun, koin tärkeäksi löytää sellaisia haastateltavia, joiden uskon hallitsevan opinnäytetyön aihepiirin ja myös osaavat hyvin kuvata omaa työtään. Olin itse henkilökohtaisesti yhteydessä haastateltaviin ja tiedustelin heidän halukkuuttaan osallistua tutkimukseen. Jokainen haastateltava koki tutkimuksen aiheen tärkeäksi ja suostui mielellään. Kaksi haastateltavista tunsin entuudestaan yhteisen työhistorian kautta. Yhden haastateltavista löysin kollegani kautta, mutta hänkin oli minulle entuudestaan tuttu.

Haastattelujen kulku

Teemahaastattelut toteutettiin marras-joulukuussa 2018. Haastattelua käytettäessä voi haasteeksi nousta ajankäyttö. Haastatteluja käytettäessä aikaa kuluu suunnitteluun, haastattelun valmisteluun sekä itse haastatteluun. (Hirsjärvi, Remes, Sajavaara

2013, 206). Haastatteluajojen sopiminen oli lopulta yllättävän aikaa vievää ja vaikeaa, sillä haastatteluille tuli varata runsaasti aikaa. Haastatteluiden kesto vaihtelikin lopulta 97min ja 189min välillä. Haastattelut nauhoitettiin puhelimen äänitallennussovelluksella. Varmuuden vuoksi käytin kahta eri sovellusta tallennukseen, jotta pystyin varmistumaan haastattelujen tallentumisesta. Yksi haastatteluista toteutettiin opinnäytetyön tekijän kotona. Kaksi muuta toteutui haastateltavan kotona ja työpaikalla. Näiden lisäksi oli jokaisen haastateltavan kanssa sovittu, että haastattelijalla voi olla haastateltaviin uudelleen yhteydessä, mikäli haluaa lisätietoa ja tarvittaessa järjestetään uusi haastattelu. Loppupeleissä haastateltaviin oltiin yhteydessä kertaalleen puhelimitse, joiden aikana haastateltaville esitettiin tarkentavia kysymyksiä, sekä omia pohdintoja haastatteluista nousseista aiheista.

Haastattelujen aluksi kertosin ohjaajille opinnäytetyön aiheen sekä kuvasin käytettävää haastattelumenetelmää. Sovimme myös haastateltaville kanssa, että saan nauhoittaa haastattelut. Haastateltavien kanssa käytiin myös läpi tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuus, sekä se, että halutessaan ohjaaja voi päättää haastattelutilanteen. Jokaiselle ohjaajalle tarjottiin mahdollisuus pitää taukoja haastattelujen aikana. Kerroin myös haastateltaville, että aineistoa käsitellään luottamuksellisesti ja sitä käytetään ainoastaan opinnäytetyön tekijän omiin tarkoituksiin, eikä niitä luovuteta ulkopuolisille. Toin myös esiin sen, että aineistosta poistetaan kaikki henkilötiedot jotka kosketti haastateltavia ja muut tiedot, kuten alaikäisyksiköiden sijainnit ja muut tekijä, joista ohjaajat, alaikäisyksiköt tai nuoret joista haastateltavat puhuivat voisivat olla tunnistettavissa.

Haastatteluiden aiheena oli psykososiaalinen tuki ohjaajan työn näkökulmasta ilman huoltajaa tulleiden turvapaikanhakijoiden vastaanottotyössä. Haastatteluun valmistauduttiin keskustelemalla ensin ohjaajien työhistoriasta, sekä koulutuksesta. Tämän jälkeen pyysin ohjaajia kertomaan kokemuksiaan oman työnsä näkökulmasta nuorten psykososiaalisesta tukemisesta. Olin ottanut avuksi ylätason määritelmän psykososiaalisesta tuesta, jos ohjaajille tulee haasteita ymmärtää mitä psykososiaalisella tuella tarkoitetaan. Kaikki ohjaajat kuitenkin ymmärsivät aiheen ja alkoivat omalla tavallaan kertoa kokemuksistaan.

Haastattelujen tueksi laadittu teemahaastattelurunko oli haastatteluita ohjaavassa roolissa. Jokaisen haastateltavan kanssa käytiin läpi samat teemat, eli ohjaajien kokemukset psykososiaalisen tuen tavoitteista, ohjaajien kokemukset nuorten psykososiaalisen tuen tarpeista, kokemukset psykososiaalisen tuen kohteista ja niistä keinoista, joita ohjaajat kokivat käyttäneensä tarjotessaan psykososiaalista tukea. Esitin kaikille nämä teemat kysymysmuodossa, mutta tarkentavat kysymykset vaihteli sen mukaan, miten ohjaaja oli aluksi kuvannut omaa kokemustaan. Erityisesti kahdessa viimeisessä haastattelussa ohjaajat puhuivat hyvin paljon itsenäisesti, eikä minun tarvinnut kuin keskittyä pitämään keskustelu asiassa. Ensimmäinen haastattelu vaati aluksi enemmän osallistumistani, mutta haastattelutilanteen edetessä haastateltava rentoutui ja alkoi tuottaa vapaammin omaa kerrontaa.

Jokaisessa haastattelussa havaitsin ohjaajien kuvaavan usein kokemuksiaan samaan aikaan useista eri teemoista ilman, että olin ohjannut ohjaajia toimimaan näin. Esimerkiksi puhuessaan lähtökohtaisesti niistä asioista, joissa ohjaajat kokivat nuorten tarvitsevan tukea (tuen kohteet), kuvailivat he samalla myös monesti nuorten tuen tarpeita ja niitä keinoja, joilla tarpeisiin pyrittiin vastaamaan.

Haastatteluissa ohjaajat kuvasivat omaa työtään ohjaajana. Haastatteluissa ohjaajat pohtivat psykososiaalista tukea niin yleisellä tasolla ohjaajan työssä, kuin oman toimintansa ja kokemustensa kautta. Haastatteluissa ohjaajat kuvasivat kokemuksiaan psykososiaalisesta tuesta erilaisin esimerkein ja tilantein, joita he olivat työssään käyneet läpi. Ohjaajat myös refleктоivat kokemuksiaan ja tuottivat myös paljon pohdintaa. Ohjaajat nostivat esiin myös nuorten näkökulmaa omissa kokemuksissaan ja pohdinnoissaan.

Haastattelutilanteet olivat luonteeltaan hyvin vapautuneita ja keskustelunomaisia. Osaltaan tähän mielestäni vaikutti se, että haastattelut toteutettiin kotoisassa ympäristössä. Pyrin myös välttämään haastatteluissa liikojen muistiinpanojen tekemistä, sillä pelkäsin sen luovan tilanteesta liian virallisen. Myös se, että haastattelijana oli haastateltaville tuttu, loi turvallisuuden tunnetta haastattelutilanteisiin.

6.2.2 Aineiston analyysi

Aineiston analyysin tarkoituksena on kuvailla, tulkita ja ymmärtää sitä ilmiötä, joka tutkimuksessa on keksiössä (Juuti & Puusa 2020, 141). Koska opinnäytetyön painopiste on haastateltavien omissa kokemuksissa, on tarkoitukseni lähestyä aineistoa aineistolähtöisesti. Analyysimenetelmänä käytän tutkimuksessani teemoittelua. Teemoittelun avulla aineistosta pyritään löytämään keskeiset teemat, joita haastateltavat ovat nostaneet haastattelutilanteissa esiin. Teemoittelu on sopii erityisesti teemahaastatteluaineiston analysointiin. Teemat, joita haastatteluissa on käsitelty, löytyvät yleensä kaikista haastatteluista. (Saarinen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Teemoittelussa aineistoa ensin pilkotaan ja sitten ryhmitellään. Teemoittelussa keskitytään selvittämään eri teemojen sisältöä. Merkitykseen nousee se, mitä eri teemoista on sanottu ja mitä teema pitää sisällään. (Teemoittelu, N.d..)

Aineiston analysointi alkoi heti ensimmäisen haastattelun jälkeen. Litteroin, eli kirjoitin jokaisen haastattelun tekstiksi heti haastattelun jälkeen. Poistin myös heti jokaisesta yksittäisestä haastatteluaineistosta kaikki nimet ja paikat ja muut tiedot joista henkilöt voisi olla tunnistettavissa. Aineistoa syntyi yhteensä 79 sivua fonttikoolla 12, rivivälillä 1. Tulostin koko aineiston ja aloin lukea haastatteluja yksi kerrallaan läpi.

Aineiston analyysi alkaa usein aineiston läpikäymisellä useaan kertaan (Puusa 2020b, 151). Ensimmäisellä lukukerralla pyrin ainoastaan tutustumaan aineiston sisältöön. Luin aineistoa ilman erillisiä kysymyksiä tai ennakoasetelmia. Saarinen-Kauppinen & Puusniekka (2006) korostaakin, että haastatteluilla kerättyyn aineistoon tulisi suhtautua hyvin ennakkoluulottomasti, koska sieltä voi nousta esiin uusia asioita. Ensimmäisellä lukukerralla havaitsin aineiston olevan hyvin laaja ja sieltä nousi esiin paljon sellaisia asioita, joita en ollut haastattelutilanteissa ollut havainnut. Keskityin myös tarkastelemaan ohjaajien ja minun käymää keskustelua. Tällä halusin tarkastella sitä, että kuinka paljon johdattelin tai ylipäättään vaikutin omalla toiminnallani ohjaajien puheeseen kun he kuvasivat kokemuksiaan eri teemoista. Havaintojeni mukaan keskity esittämään tarkentavia kysymyksiä niistä asioista, joista ohjaajat puhuivat, sekä ohjaamaan keskusteluja aiheessa pysymiseen. Tein myös haastatteluissa omia huomioitani, joita ohjaajat täydensivät.

Toisella lukukerralla aloin esittää aineistolle kysymyksiä. Keskityin kysymään aineistolta, että mistä ohjaaja kertoi ja sen mukaan luomaan ymmärrystä erilaisista asioista, joita ohjaajat kuvasivat puhuessaan psykososiaalisesta tuesta. Kirjoitin erilaisia väittämiä itselleni ylös, joiden kautta aloin luoda ymmärrystä siitä mistä ohjaaja kuvauksessaan puhuu. Aineistoa lukiessa aineistoon voidaan tehdä havaintoja ja muihinpanoja, jotka auttavat aineiston hahmottumisesta (Puusa 2020b). Esimerkkejä väittämistä:

“Ohjaaja kuvaa psykososiaalisen tuen tavoitetta”

“Ohjaaja kertoo minkälaisin keinoin on tukenut nuorta”

“Ohjaaja kuvaa nuoren tuen tarvetta”

“Ohjaaja kuvaa omaa tehtäväänsä”

Tässä vaiheessa analyysiä havaitsin aineistossa olevan paljon sellaisia asioita, joita olisi mielenkiintoista käsitellä, mutta ne eivät suoranaisesti liity tutkimuskysymyksiin. Aiheen rajauksen ja tutkimuskysymyksen pitäminen mielessä oli analyysivaiheessa hyvin haastavaa, koska kiinnostukseni heräsi moneen eri suuntaan ja koin hyvin mielenkiintoiseksi ohjaajien kuvaukset eri asioista, jotka eivät suoranaisesti liittyneet psykososiaaliseen tukeen. Tämä myös hidasti analyysin tekemistä, sillä koin jääväni jumiin laajaan aineistoon.

Aloin kuitenkin käsittelemään aineistoa lopulta uudelleen niistä lähtökohdista, jotka olivat tutkimuksen tavoitteena. Tässä vaiheessa poistin aineistosta kaikki sellaiset kohdat, mitkä eivät liittyneet mielestäni suoranaisesti ohjaajien kokemukseen psykososiaalisesta tuesta. Näitä oli esimerkiksi alaikäisyksiköihin ja niiden toimintatapoihin liittyvät kuvaukset. Koska tutkimus ei keskity tutkimaan minkään yksittäisen alaikäisyksikön toimintaa, tai niiden toimintaa ylipäätään, vaan yksittäisten ohjaajien omia kokemuksiaan omasta työstään, koin voivani jättää nämä asiat aineistosta pois. Jätin aineistoon ainoastaan sellaiset asiat, jossa ohjaajat viittasivat oman kokemuksensa liittyneen alaikäisyksikön kokoon, minkä koettiin olevan merkityksessä psykososiaalisen tuen kannalta. Aineistosta nousi esiin myös ohjaajien kokemuksia nuorten kohtaamisesta vastaanottovaiheen jälkeisenä aikana. Vaikka nämä kokemukset olivat hyvin mielenkiintoisia, oli analyysin keskiössä nimenomaan psykososiaalinen tuki

vastaanottovaiheessa, joten jätin myös nämä kokemukset ja kuvaukset lopullisesta aineistosta pois. Kun aineistosta oli poistettu kaikki opinnäytetyön kannalta epäoleellinen, aloin muodostaa aineistosta erilaisia teemoja.

Tavoitteena oli löytää ja muodostaa aineistosta erilaisia teemoja, jotka vastaisivat opinnäytetyön tutkimuskysymyksiin. Teemoja pyrittiin löytämään koodauksen avulla. Koodauksella tarkoitetaan aineistoon tehtyjä merkintöjä, joilla pyritään helpottamaan aineiston käsittelyä ja jäsentelyä (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka). Koodit syntyivät eri väreistä, joilla korostin tekstistä niitä kohtia, joiden koin kuvaavan eri teemoja. Kirjoitin myös tässä vaiheessa itselleni ylös muistiinpanoja ja omia tulkintojani.

Koodauksen jälkeen järjestelin aineiston uudelleen värikoodien mukaan eri tiedostoihin. Aloin aluksi järjestelemään aineistoa teemahaastattelun rungon mukaisesti. Koin kuitenkin nopeasti, että jotkut asiat, jotka käsitelivät ohjaajien kokemusta psykososiaalista tuesta, ei sopinut yhdenkään teemahaastattelurungossa olleen teeman alle. Aloin siis muodostamaan aineistosta myös uusia teemoja. Teemoja muodostui aluksi hyvin erilaisia. Vaikka olin käyttänyt teemahaastattelun menetelmää, olivat teemat kuitenkin hyvin laajat, jonka vuoksi oli vaikea yhdistää asioita yhden teeman alle. Haastavaksi teemoittelun teki myös se tosiasia, että ymmärsin psykososiaalisen tuen olevan hyvin laaja käsite ja moni asia psykososiaalisessa tuessa on sidoksissa toisiinsa. Pikkuhiljaa teemat alkoivat kuitenkin muodostua. Osa teemoista muodostui teemahaastatteluissa käytetystä teemarungosta, kun taas osa teemoista syntyi aineiston kautta.

Analyysiä tehdessäni pohdin jatkuvasti omia tulkintojani suhteessa ohjaajien kokemuksiin. Jokaisella ohjaajalla on omakohtainen kokemus, joita he haastatteluissa kuvasivat. Minun tehtäväni oli taas tulkita näitä kokemuksia. Päätin olla jokaiseen ohjaajaan vielä kertaalleen ja esitin heille pohdintoja tekemistäni tulkinnoista. Halusin tällä varmistua, että olen kyennyt tulkitsemaan ohjaajien kuvaamat kokemukset mahdollisimman totuudenmukaisesti. Jokainen ohjaaja pystyi allekirjoittamaan tulkintani, mikä vahvisti sen, että tulkintani vastasivat ohjaajien kokemuksia. Huomion arvoista oli myös se, että vaikka jokaisen ohjaajan kokemus oli yksilöllinen ja ohjaajat

olivat työskennelleet eri yksiköissä oli heillä tulkintani mukaan hyvin samanlaisia kokemuksia nuorten kanssa työskentelystä ja psykososiaalisesta tuesta.

Syntyneet teemat

Haastatteluissa ohjaajat kuvasivat kokemuksiaan ja ajatuksiaan psykososiaalisen tuen tarkoituksesta ja tavoitteista oman työnsä näkökulmasta. Kuvauksissa ohjaajat toivat esiin mikä psykososiaalisen tuen rooli on ohjaajan työssä, sekä miksi psykososiaalista tukea tarjotaan ja mitä sillä tavoitellaan. Näistä kuvauksista syntyi teema **Psykososiaalisen tuen määrittelyä**.

Ohjaajat toivat esiin haastatteluissa kokemuksiaan nuorten yksilöllisistä psykososiaalisen tuen tarpeista ja niitä keinoja, joiden avulla psykososiaalisen tuen tarvetta nuorten kohdalla alaikäisyksikössä arvioidaan. Näistä kokemuksista syntyi teema **Nuorten yksilölliset psykososiaalisen tuen tarpeet**.

Vaikka psykososiaalisen tuen tarpeet ovat ohjaajien kokemusten mukaan nuorilla yksilölliset, kuvasivat ohjaajat kokemuksiaan niistä asioista, joissa ohjaajat olivat eniten nuoria tukeneet. Ohjaajat kuvasivat myös omia tehtäviään psykososiaalisen tuen näkökulmasta suhteessa niihin nuorten erilaisiin tarpeisiin, joita ohjaajat kokivat nuorilla olleen. Näiden kokemusten kuvausten kautta syntyi yläteema **Psykososiaalisen tuen keskeiset kohteet ja ohjaajan tehtävät**. Alateemoiksi muodostui **nuorten arjen turvaaminen, turvapaikkaprosessin henkinen ja tiedollinen tuki, ihmissuhteet, uuteen kulttuuriin sopeutuminen sekä nuorten tunteet**.

Yläteema **Ohjaussuhde psykososiaalisen tuen pelikenttänä** syntyi ohjaajien kokemuksista, joissa he kuvasivat psykososiaalisen tuen tapahtuvan nuoren ja ohjaajan välisessä ohjaussuhteessa. Ohjaajat kuvasivat kokemuksiaan siitä miten ohjaussuhde syntyy ja rakentuu ja mitä hyvä ohjaussuhde edellyttää. Näistä kokemuksista syntyi alateema **Ohjaussuhteen rakennuspalikat**. Alateema **Ohjaussuhteen vuorovaikutukseen liittyvät erityispiirteet** nousi ohjaajien kokemuksista nuorten ja ohjaajien välisen yhteisen kielen puuttumisesta ja niistä keinoista, joilla ohjaussuhteen vuorovaikutus tapahtui.

Ohjaajat kuvasivat haastatteluissa myös niitä tärkeimpiä keinoja, joilla kokivat tarjoavansa nuorelle psykososiaalista tukea. Näistä syntyi yläteema **Ohjaajan keinot** ja alateemoiksi **arjen läsnäolo ja kohtaaminen, keskustelu** sekä **yhteinen toiminta**.

Näitä teemoja kuvaan tarkemmin seuraavassa luvussa. Teemojen kuvausten yhteydessä esitetään sitaatteja aineistosta. Olen erotellut haastateltavat kirjain- ja numeroyhdistelmällä. Kirjain H tulee sanasta henkilö ja numero kirjaimen perässä viittaa haastattelujärjestykseen.

7 Tutkimustulokset – Ohjaajien kokemuksia psykososiaalisesta tuesta

7.1 Psykososiaalisen tuen määrittelyä

Ohjaajan työn näkökulmasta psykososiaalinen tuki koettiin ohjaajan tärkeimmäksi tehtäväksi ja ohjaustyön punaiseksi langaksi. Psykososiaalista tukea kuvattiin tarjottavan nuorille koko vastaanottoprosessin ajan siitä hetkestä kun nuori saapui asumisyksikköön jatkuen aina siihen saakka, kun nuori muutti asumisyksiköstä pois.

”Psykososiaalinen tuki on mun mielestä oikeestaan sen koko työn tärkein sisältö ja punanen lanka mikä pitäis olla siellä koko ajan.” H2

Psykososiaalinen tuki määrittyi ohjaajien kokemusten perusteella kokonaisvaltaisena ohjaus- ja tukityöskentelyä, jonka keskiössä oli nuorten sen hetkinen arki ja elämäntilanne. Psykososiaalisella tuella koettiin pyrkivän vastaamaan psykososiaalisen tuen tavoitteisiin. Ohjaajien tarjoaman psykososiaalisen tuen tavoitteena alaikäisyksiköissä oli ohjaajien kokemusten mukaan yleisellä tasolla vahvistaa nuorten selviytymis- ja toimintakykyä uudessa kulttuurissa ja arjessa turvapaikkaprosessin aikana. Pitkällä tähtäimellä tarkoituksena oli valmistaa nuoria turvapaikkaprosessin jälkeiseen elämään. Psykososiaalisella tuella ohjaajat kokivat tavoitelleensa nuorten psyykkisen ja

sosiaalisen toimintakyvyn ylläpitämistä haastavista elämäntilanteista huolimatta. Psykososiaalisen tuen keinoin tavoiteltiin nuorten kasvun ja kehityksen turvaamista. Erityisesti tavoiteltiin nuorten omien, jo olemassa olevien resurssien eli voimavarojen vahvistumista, sekä uusien selviytymiskeinojen löytymistä.

”Tarkoitus on tukea ja ohjata niitä nuoria selviytymään siinä elämänvaiheessa, kun ne siis tulee ihan uuteen maahan ja ne hakee täältä turvapaikkaa ilman omia vanhempia. Et mun tehtävä on omalla toiminnallani auttaa näitä nuoria kasvamaan ja itsenäistymään, löytämään ne omat keinot pärjätä elämässä joko suomessa tai minne ikinä päätyvätkään.”H3

Psykososiaalisen tuen tavoitteiden koettiin olevan sidoksissa nuorten sen hetkiseen elämäntilanteeseen ja arkeen. Nuorten arki ja elämäntilanne ei ollut ohjaajien kokemusten mukaan pysyvä tila, vaan arjessa ja elämässä tapahtui jatkuvasti asioita, jotka muovasivat tuen tavoitteita. Erityispiirteiksi koettiin nuorten turvapaikkaprosessi, uuteen maahan ja kulttuuriin sopeutuminen, perheen poissaolo sekä näiden kokonaisuuksien aiheuttamat tunteet nuorissa.

7.2 Psykososiaalisen tuen tarpeet

Ohjaajien kuvauksista ja kokemuksista ilmeni, että psykososiaalinen tuki ja sen osa-alueet muodostuivat jokaisen nuoren omista yksilöllisistä tarpeista. Ohjaajat kuvasivat nuorten tulevan erilaisista taustoista ja jokaisen nuoren omat henkilökohtaiset voimavarat olivat yksilöllisiä. Nuorten taustoja ja tuen tarpeita ei tulisi ohjaajien kokemusten mukaan yleistää tai nähdä ongelmakeskeisesti. Nuoret tulisi aina nähdä yksilöinä - jokaisella on omat taustat, vahvuudet ja tuen tarpeet.

”Ei voi ajatella, että okei täällä on nyt alaikäisiä turvapaikanhakijoita ja niillä on nyt tämmöset ja tämmöset haasteet ja taustat ja muut, vaan siellä on niin paljon erilaista porukkaa” H2

Ohjaajien kokemuksista ilmeni, että ohjaajat arvioivat nuorten psykososiaalisen tuen tarpeita ja asettivat psykososiaalisen tuen tavoitteita yhdessä nuoren ja asumisyksi-

kön muun henkilökunnan kanssa. Tuen tarpeita arvioitaessa ja ohjaustyötä suunniteltaessa korostui ohjaajien kuvauksissa nuorten rooli oman elämänsä asiantuntijana. Ohjaajat kokivat tärkeäksi, että nuori otettiin aina mukaan, nuorta kuultiin ja hänen omat ajatuksensa ja mielipiteensä otettiin huomioon silloin, kun arvioitiin ja suunniteltiin nuoren tuen tarvetta ja toteutusta.

”Jokainen nuori on oma yksilönsä eikä kaikkia auta samanlaiset asiat. Että se työ tehdään vähän niinkun sen nuoren tarpeiden näkökulmasta. Ja tietenkin pitää kuunnella ja arvioida sitä mitä se itse nuori tarvitsee. Että ei se ole pelkästään vaan se mitä mä arvioin, tai mitä me työyhteisössä arvioidaan, vaan sen nuoren pitää olla mukana.” H3

Ohjaajat kokivat tehtäväkseen psykososiaalisen tuen näkökulmasta arvioida jatkuvasti arjessa nuoren tuen tarpeita, sillä tarpeet voivat muuttua ohjaajien mukaan prosessin aikana hyvinkin nopeasti. Näissä tilanteissa ohjaajien tehtävä oli reagoida nuorten tuen tarpeiden muutoksiin, mikä edellytti ohjaajilta jatkuvaa tilanteenlukutaitoa, sekä kykyä tehdä nopeita ratkaisuja. Ohjaajat kokivat erityisesti nuorten haastavan elämäntilanteen tuovan usein muutoksia tuen tarpeisiin, minkä koettiin myös haastavan työn suunnitelmallisuutta.

7.3 Psykososiaalisen tuen keskeiset kohteet ja ohjaajan tehtävät

Ohjaajat kuvasivat haastatteluissa omia tehtäviään psykososiaalisen tuen näkökulmasta. Näiden tehtävien ja nuorten tuen tarpeiden kuvausten kautta syntyi ymmärrys siitä missä asioissa ohjaajat olivat kokeneet nuorten yleisesti eniten tarvitsevan psykososiaalista tukea ja miten ohjaajat pyrkivät näihin tuen tarpeisiin vastaamaan. Edelleen on hyvä tiedostaa, että nuorten tarpeet ovat aina yksilölliset, eikä kaikki nuoret tarvitse tukea samoissa asioissa. Psykososiaalisen tuen hahmottamisen kannalta ohjaajat kokivat tärkeäksi nostaa esiin kokemuksia, jotka kuvaavat niitä asioita ja tehtäviä, jotka koettiin psykososiaalisen tuen kohteiksi ja ohjaajien tehtäviksi.

7.3.1 Arjen turvaaminen

Kuvatessaan psykososiaalista tukea, korostui lähtökohtana taata nuorille turvallinen ja mahdollisimman säännöllinen arki. Perusarki näyttäytyi ohjaajien kokemuksissa psykososiaalisen työn jalustana ja ympäristönä, jossa psykososiaalinen tuki tapahtui. Ohjaajien mukaan jokaiselle nuorelle tuli pyrkiä takaamaan turvallinen kasvuympäristö, jossa nuoret voivat alkaa rakentaa elämäänsä ja voimaantua vaikeiden kokemusten jälkeen. Ohjaustyön näkökulmasta turvallista arkea ja kasvuympäristöä pyrittiin luomaan arjen läsnäolon, perushoivan ja kasvatuksellisen työtteen kautta. Ohjaajan tehtävä oli toimia turvallisena aikuisena, joka varmistaa, että nuorten oikeus turvalliseen ympäristöön ja arkeen toteutuu.

Ohjaajat kuvasivat tarjonneensa nuorille perushoivaa varmistamalla nuorten perustarpeiden toteutumisen ja niissä ohjaamisen. Ohjaajat huolehtivat, että nuoret saavat riittävästi unta ja säännöllisesti ravintoa, sekä varmistivat, että nuoret huolehtivat omasta hygieniastaan ja omasta fyysisestä terveydestään. Ohjaajat kuvasivat myös pitävänsä huolen siitä, että nuoret kävivät koulussa ja auttoivat nuoria koulutehtävissä. Tärkeäksi koettiin myös auttaa nuoria löytämään mieluista tekemistä vapaa-ajalle. Perushoivan koettiin olevan tärkeässä roolissa nuorten hyvinvoinnin tukemisessa.

Arjen tuen keskiössä oli ohjaajien mukaan nuorten omien ikätasoisten arjenhallintataitojen tukeminen. Nuorten arjenhallintataidot vaihtelivat ohjaajien kokemusten mukaan hyvin yksilöllisesti nuoresta riippuen. Ohjaajat kuvasivat osan nuorista tarvitsevan ohjausta ja tukea esimerkiksi aamuhäämässä, koulunkäynnissä, riittävän ravinnon saamisessa tai omasta hygieniasta huolehtimisesta. Ohjaajat kuvasivatkin työn keskittyneen paljon nuorten perusasioissa ohjaamiseen ja tukemiseen.

Nuorten arki suomessa koettiin olleen monelle nuorelle uudenlaista ja vierasta. Ohjaajat kokivat, että kaikilla nuorilla ei ollut tarvittavia taitoja perusarjessa suoriutumiseen. Ohjaajien kokemuksista ilmenee, että osa nuorista saattoi tarvita apua ja ohjausta hyvin perusasioissa suoriutumisessa, kuten siivoamisessa, ruuan laitossa ja pyykinpesussa. Ohjaajat kuvaavat auttaneensa, opettaneensa, ohjanneensa ja moti-

voineensa nuoria arjen perustehtävien suorittamisessa. Ohjaajien kokivat tärkeäksi kannustaa nuoria mahdollisimman paljon omatoimisuuteen, ottaen kuitenkin huomioon nuorten ikä- ja kehitysvaihe, sekä nuorten omat yksilölliset tilanteet ja tuen tarpeet. Ohjaajat pyrkivät opettamaan nuorille sellaisia taitoja, joita nuori voi elämässään myöhemmin tarvita. Erityisesti lähellä täysi-ikäisyyttä olleiden nuorten itenäistymistaitojen vahvistaminen korostui ohjaajien kuvauksissa.

“Joo siis ihan pyykinpesusta lähtien melkein jokaisen kohdalla käytiin läpi. Ja siivouksia opetettiin et miten pestään vaikka vessa ja mitä siihen siivoukseen kuuluu ja lakanoiden vaihto, et milloin ne pitää vaihtaa ja kuinka usein. Ja sitä sit tehtiin aina kenenkin tarpeen mukaan yhdessä. Joillakin taidot oli heikompia kun toisilla ja jotkut tarvi kannustusta ehkä enemmän.” H1

Uuden arjen keskellä ohjaajat kokivat tärkeäksi mahdollistaa nuorille onnistumisen kokemuksia. Uusien asioiden opetteluun koettiin toisinaan tuntuneen nuorista vaikealta, jolloin ohjaajien työssä korostui nuorten rohkaisu ja kannustaminen. Asioiden opettelu voi vaatia ohjaajien kokemusten mukaan muutamankin epäonnistumisen, jolloin ohjaajan oli tärkeä olla kannustamassa ja motivoimassa nuoria uskomaan itseensä ja omiin kykyihinsä ja yrittämään uudelleen.

“Ja niiden juttujen opettelu vaati usein muutamankin epäonnistumisen, et saatto palaa vaikka ruoka pohjaan. Mut sit siinäkin oli tärkeä ohjaajana vaan kannustaa ja tsemptata, et hei uusik vaan, kyl sä opit. Niin sit ku ne oppi ni se itsevarmuus jotenkin huokuu siinä vaiheessa kilometrin päähän, et tyyliin heidän omaan ite tehenä ruokaa!” H3

Onnistumisen kokemusten mahdollistamisen kautta ohjaustyössä koettiin vahvistettavan nuorten luottamusta omiin taitoihin ja kykyihin, minkä koettiin vahvistavan nuoren itsevarmuutta ja myös motivaatioita asioiden tekemiseen.

Nuorten arjen osallisuuden vahvistaminen koettiin myös tärkeäksi arjessa. Ohjaajien kokemuksista ilmenee, että nuorilla oli hyvin rajalliset mahdollisuudet vaikuttaa omaan tulevaisuuteensa. Tästä syystä ohjaajat kokivat erityisen tärkeäksi nuorten osallisuuden toteutumisen yksikön arjessa ja nuoren sen hetkisessä elämässä, jotta

nuori voi kokea hänellä olevan mahdollisuuksia vaikuttaa omaan elämäänsä, arjen kulkuun sekä elinympäristöönsä. Ohjaajien kokemusten perusteella ohjaajien tehtävänä oli auttaa nuorta saamaan oma äänensä kuuluviin niin nuoren oman elämän ja arjen suunnittelussa, yksikön arjessa, kuin muissa ympäristöissä ja yhteisöissä, joihin nuoret kuuluvat.

Säännöt ja rajat

Turvallinen arki muodostui ohjaajien kuvausten mukaan myös yhteisistä pelisääntöistä. Ohjaajien tehtäväksi koettiin huolehtia siitä, että nuoret noudattivat yhteisiä sääntöjä ja aikatauluja alaikäisyksiköiden arjessa. Yhdessä luotujen sääntöjen ja aikataulujen koettiin luovan ohjaajien mukaan ennakoitavuutta nuorten arkeen. Ohjaajat kuvasivat erityisesti arjen ennakoitavuuden olevan tärkeää nuorten hyvinvoinnin kannalta. Arjen ennakoitavuuden koettiin luoneen arkeen toistuvuutta ja sitä kautta turvallisuutta nuorille, joilla oli taustallaan usein hyvin hektisiä, ennakoimattomia ja traumaattisia tapahtumia.

“Se, et hommat toimii päivittäin samalla kaavalla, ni se luo sitä pohjaa sille fiiliksellle, et okei, tääl mä voin hengittää, et ei tarvi koko ajan stressata, että mitä seuraavaksi tapahtuu. Et ku se nuorten elämä on ollut aika ennakoimaton monesti lähihistoriassa, et vaikka ne matkat tänne on voinut olla tosi arvaamattomia, ni siksikin on musta tärkeätä, et tuolla on se mahdollisuus hengähtää” H3

Ohjaajien kokemuksista ilmenee, että toisinaan ohjaajat joutuivat käyttämään erilaisia kasvatuksellisia keinoja, kun nuoret eivät totelleet, tai he koettelivat yhdessä sovittuja sääntöjä. Ohjaajat kuvasivat tärkeäksi puuttua tällaisiin tilanteisiin ja selvittää nuorten kanssa näitä tilanteita. Toisinaan ohjaajat kuvasivat joutuneensa asettamaan nuorille rajoja, jos yhteisiä sääntöjä tai aikatauluja ei noudatettu. Pääsääntöisesti ohjaajat kuitenkin kokivat tärkeäksi käydä nuoren kanssa kasvatuksellisia keskusteluja ja auttaa nuorta ymmärtämään miksi yhteisiä sääntöjä ja aikatauluja tulee noudattaa. Ohjaajien tehtävänä oli myös opettaa nuorille rajojen, sääntöjen ja sopimusten luomista ja noudattamista. Ohjaajat kokivat tärkeäksi opettaa nuoria ottamaan vastuuta omista virheistään ja myös oppimaan niistä. Näillä ohjaajat pyrkivät opettamaan nuoria kantamaan vastuuta, sekä luomaan rajoja omalle toiminnalleen.

7.3.2 Henkinen ja tiedollinen tuki turvapaikkaprosessissa

Asuessaan alaikäisyksiköissä nuoret kävivät läpi turvapaikkaprosessia, jonka ohjaajat kokivat siinä tilanteessa eniten nuorten arkeen ja elämään vaikuttaneeksi asiaksi. Ohjaajat kuvasivat päävastuun nuorten turvapaikkaprosessiin liittyvissä asioissa olleen alaikäisyksikön sosiaalityöntekijällä ja nuoren edustajalla. Ohjaajien mukaan nuoret kuitenkin kääntyivät usein ohjaajien puoleen myös turvapaikkaprosessiin liittyvissä asioissa ja kysymyksissä. Nuorten turvapaikkaprosessin kuvattiin olevan vahvasti läsnä alaikäisyksiköiden arjessa ja sidoksissa nuorten arjen sujuvuuteen ja hyvinvointiin. Siksi ohjaajat kokivat psykososiaalisen tuen yhdeksi tärkeäksi osa-alueeksi turvapaikkaprosessissa tukemisen.

“Mut et ku se turvapaikkaprosessi on kuitenkin se niitten elämään siinä kohta eniten vaikuttava juttu, mikä myös koko ajan näkyy siel arjessa ja vaikuttaa siihen ilmapiiriin ja yleiseen fiilikseen kyl koko ajan. Ni kyl se ohjaajan tehtävä on siinä tukea, vaikka ei siihen ite prosessiin ihmeemmin voikkaan vaikuttaa. Mut se on oikeesti niin raskas ja vaikee prosessi henkisesti käydä läpi, et kyl siinä on tärkeä koko ajan olla nuoren vieressä ja jeesata sitä kestäämään se kaikki mitä se eteen tuokaan.” H3

Ohjaajat kokivat turvapaikkaprosessin kuormittaneen nuorten arkea monella eri tavalla. Erityisesti turvapaikkaprosessin nähtiin tuoneen nuorten arkeen ennakoimattomuutta ja epävarmuutta. Jokaisen nuoren turvapaikkaprosessin kuvattiin edenneen yksilöllisesti. Prosessien pituus vaihteli ohjaajien mukaan, jolloin toiset nuoret saivat päätökset nopeammin kuin toiset. Jotkut nuoret joutuivat myös ikätutkimuksiin prosessin aikana. Tiedot turvapaikkapuhutteluista, sekä muihin turvapaikanhakuprosessiin liittyvistä haastatteluista ja tutkimuksista, kuten ikätutkimuksista, tuli toisinaan ohjaajien mukaan nuorille hyvinkin yllättäen. Jokainen nuori odotti myös omaa päätöstään, eikä kukaan voinut tai osannut ennakoida tarkasti sitä, milloin päätös tulee. Muun muassa näiden asioiden koettiin luovan nuorille paljon stressiä, mikä taas vaikutti monesti arjen sujuvuuteen.

Nuoret reagoivat turvapaikkaprosessin mukana tuomaan stressiin ohjaajien kokemusten mukaan hyvin yksilöllisesti. Stressin kerrottiin lamauttaneen osan nuorista täysin, jolloin nuorella saattoi olla pahimmillaan vaikeuksia päästä arkeen kiinni ja suoriutua arjesta omatoimisesti. Ohjaajat kuvasivat niitä kokemuksia, joissa nuoret olivat kokeneet turvapaikkaprosessin hyvin vaikeaksi. Kokemuksista ilmenee, että nuori voi esimerkiksi eristäytyä täysin muusta yhteisöstä, tai jättää omat perustarpeet täysin huomioimatta.

“Et kyllähän se vaihe on monelle ollu aika raskas ja haastava, et kyllä niinku sit joidenkin kohdalla on nähny ihan selkeen semmosen että niin kauan ku sitä lupaa on odotettu niin on maattu siellä huonees peiton alla piilossa.” H1

Ohjaajat kokivat tärkeäksi havainnoida nuorten vointia arjessa jatkuvasti ja tunnistaa ne nuoret, joiden kohdalla turvapaikkaprosessin aiheuttama stressi vaikutti nuorten toimintakykyyn ja hyvinvointiin heikentävästi. Ohjaajat kuvasivat tärkeäksi huomata, jos joku nuori eristäytyi omaan huoneeseen pitkäksi aikaa. Näissä tilanteissa erityisen tärkeäksi korostui se, että ohjaaja kävi katsomassa nuorta ja pyrki selvittämään nuoren tilannetta ja tarjosi nuorelle tukea. Ohjaajien kokemusten mukaan nuoret eivät monesti itse tuoneet esille asioitaan, vaan ohjaajien tuli nähdä ja havainnoida nuorten vointia sekä tulkita niitä muutoksia nuoren toiminnassa tai käytöksessä, jotka viestivät siitä, että nuorella ei ollut kaikki hyvin.

Isommissa alaikäisyksiköissä työskennelleet ohjaajat kokivat, että kaikkien nuorten tilanteiden huomaaminen oli haastavaa, kun yksikössä oli paljon nuoria. Ohjaajat kuvasivat, että toisinaan saattoi mennä useampi päivä, ennen kuin jollakin heräsi yksittäisen nuoren tilanteesta huoli. Ohjaajat kokivat tämän johtuneen siitä, että ne nuoret jotka eivät itsenäisesti osanneet tai halunneet tuoda omia huoliaan esiin, jäivät ison yksikön arjessa monesti niiden nuorten jalkoihin, jotka osasivat hakea apua ja tukea ohjaajilta. Toisaalta ohjaajat kokivat myös mahdolltomaksi havaita arjessa, jos yksi nuori puuttuu esimerkiksi ruokailutilanteesta, kun yksikössä on niin paljon ihmisiä. Tämän koettiin myös vaikuttavan ohjaajan omaan jaksamiseen, sillä he kokivat monesti riittämättömyyttä ja epäonnistumista, kun eivät olleet huomanneet nuoren tilannetta.

”Ni siinä tavallaan justiin itekkin järkytty niistä tilanteista, ku tavallaan ajatteli et tolla menee ihan hyvin, koska sitä porukkaa oli niin paljon ni siellä tapahtu niitä että ei pystynyt siihen niin hyvin ku ois halunnu. Ni sitten ku oli silleen et onko se syöny eilenkään ja sit siihen herää, et se on ihan maissa. Et eiks kukaan huomaa.” H2

Toisten nuorten turvapaikkaprosessien koettiin myös vaikuttaneen useasti muihin nuoriin. Toisten nuorten päätösten koettiin aiheuttaneen joissain nuorissa kateutta, varsinkin jos päätös oli tullut nopeammin, kuin nuoren oma päätös. Myös toisten nuorten päätösten luonne saattoi aiheuttaa toisissa nuorissa erilaisia tunteita. Erityisesti kielteiset päätökset koettiin vaikeiksi muille nuorille silloin, kun ne oli osunut toisille nuorille. Nuoret saattoivat näissä tilanteissa ohjaajien mukaan alkaa pelätä myös omaa kohtaloaan. Ohjaajat kokivat tärkeäksi antaa nuorille mahdollisimman paljon tietoa ja luoda nuorille ymmärrystä turvapaikkaprosessista ja siihen liittyvistä asioista, kuten iänmäärityksestä. Tiedon annolla ja ymmärryksen lisäämisellä ohjaajat kuvasivat pyrkineensä rauhoittamaan nuoria. Tärkeäksi koettiin myös korjata nuorten mahdollisia vääriä uskomuksia tai oletuksia, joita turvapaikkaprosessiin koettiin liittyvän.

”Sit moni nuori saattaa pelätä, et se niinku iänmääritys tulee myös omalle kohalle. Ja monelle se sit tuliki. Et siinä on jotenkin tosi tärkeä sille nuorelle tuoda sitä faktatietoa siitä, että mikä se iänmääritysjuuttu on ja et se ei oo mikään migrin (maahanmuuttovirasto) salajuoni, et ei heitä kiusallaan sinne lähetetä.” H3

Tiedon ja ymmärryksen lisäämisen lisäksi tärkeäksi koettiin nuorten jaksamisen tukeminen läpi prosessin. Ohjaajat kuvasivat pyrkineensä auttamaan nuoria löytämään keinoja sietää jatkuvaa odottamista ja epävarmuutta. Ohjaajien tehtävä oli myös valmistella nuorta tulevaan päätökseen.

”Tossa turvapaikkaprosessissa oon ollut vahvana tukena. Että just semmosena ohjaajana, että se nuori löytäis itestään ne omat vahvuudet miten kestää niitä pettymyksiä mitä voi tulla.” H2

Vaikka ohjaajat kuinka valmistelisivat nuoria tulevaan, kokivat he etteivät monesti-kaan voineet ennustaa miten nuori reagoi päätökseen. Erityisesti kielteisten päätös-

ten kohdalla ohjaajat kuvasivat, että heidän tulee auttaa nuorta käsittelemään päätöksen aiheuttamaa järkytystä ja pettymystä. Tämä koettiin myös hyvin haastavaksi tehtäväksi, sillä toisinaan myös ohjaajat itse kokivat nuorten päätösten olleen epäoikeudenmukaisia. Jokainen ohjaaja kuvasi, kuinka nuorten turvapaikkaprosessit oli koetellut jossain määrin heidän omaa ammatillisuuttaan. Erityisen vaikeaksi koettiin se tosiasia, että ohjaajilla ei ollut mahdollisuutta millään tavoin vaikuttaa nuorten tulevaisuuteen tai ylipäätään turvapaikkaprosessiin.

Ohjaajien mukaan loppupeleissä ainut tekijä, joka nuorten tilannetta täysin helpotti oli myönteinen turvapaikkapäätös. Myönteisten päätösten koettiin tuoneen aina helpotusta nuorille, mikä myös näyttäytyi nuorten voimavarojen kasvamisessa.

7.3.3 Uuteen kulttuuriin sopeutuminen

Ohjaajat kuvasivat nuorten keskittyneen arjessa myös uuteen kulttuuriin sopeutumiseen. Ohjaajat kuvasivat oman työnsä keskittyneen paljon nuorten sopeutumisen tukemiseen.

Ohjaajien kokemuksissa korostui auttaa nuoria ymmärtämään uutta kulttuuria, sekä uusia tapoja ja toimintamalleja, jotka on suomalaisessa yhteiskunnassa ominaisia. Ohjaajat kuvasivat antaneensa nuorille tietoa suomalaisesta kulttuurista, arvoista, tavoista ja käytänteistä. Ohjaajien kokemusten perusteella tietoa annettiin niin yleisissä infotilaisuuksissa, kuin kahden kesken arjen tilanteissa nousseissa hetkissä. Hetket syntyivät ohjaajien mukaan niin nuorten kysymyksistä, kun käytännön tilanteissa, jotka ohjaajat olivat havainneet olleen nuorille vieraita. Ohjaajien tehtävänä oli auttaa nuoria toimimaan arjen tilanteissa ja myös ymmärtämään, että miksi tilanteessa tulee mitenkään toimia. Syy-seuraus suhteiden selittäminen koettiin erityisen tärkeäksi.

”Niiden asioiden kertominen, käytäntöön opettaminen ihan siinä arjessa. Että perustelevin, että miksi tehdään näin ja mihin se perustuu ja että kaikki tekee just että se ei ole se että koska sä olet esimerkiksi irakilainen niin sun pitää toimia näin, vaan että se on ihan yleinen käytäntö. Paljon semmosia tilanteita.” H1

Ohjaajat kokivat tärkeäksi auttaa nuoria ylläpitämään ja toteuttamaan omaa kulttuuri-identiteettiään Suomessa. Ohjaajat pyrkivät mahdollistamaan nuorille keinoja toteuttaa omaan kulttuuriin liittyviä tapoja ja auttamaan nuorta yhdistämään oman kulttuurin tapoja suomalaiseen yhteiskuntaan sopivaksi. Jotta ohjaajat pystyivät auttamaan ja tukemaan nuoria tässä, oli ohjaajien mukaan tärkeää tutustua itse nuorten kulttuureihin. Nuorten kulttuureihin tutustumisen koettiin lisäävän ohjaajan ymmärrystä nuorista ja heidän toiminnastaan. Ohjaajat kertoivat kyselleensä arjessa nuorilta paljon heidän kulttuureistaan. Ohjaajat myös tutustuivat nuorten eri tapoihin, kuten erilaisiin kulttuuriin liittyviin juhliin yhdessä nuoren kanssa.

Ohjaajat kokivat tärkeäksi olla nuoren tukena erilaisissa uusissa tilanteissa, joita nuoret Suomessa kokivat. Uudet tilanteet olivat ohjaajien kokemusten mukaan lähes mitä vaan, kuten kaupassa käyminen tai uimahalliin meneminen. Uudet tilanteet olivat ohjaajien kokemusten mukaan nuorille monesti jännittäviä, koska nuorilla ei välttämättä ollut aiempia kokemuksia ja tarvittavaa tietoa siitä, miten tilanteissa tuli toimia. Tiedon puute loi ohjaajien mukaan myös tilanteita, joissa syntyi väärinkäsityksiä. Väärinkäsityksiä syntyi ohjaajien kokemusten mukaan usein niin alaikäisyksiköiden arjessa, kuin myös muualla missä nuoret liikkuvat.

Ohjaajat kokivat omassa työssään tärkeäksi ymmärtää ja selvittää nuoren toiminnan syitä, eikä automaattisesti tuomita nuorta jos nuori on toiminut jossain tilanteessa väärällä tavalla. Ohjaajat kokivat, että monet tilanteet, joissa nuori oli toiminut väärin johtuvat inhimillisistä väärinymmärryksistä ja siitä, että nuorilla ei ole tarpeeksi tietoa yleisistä tavoista tai säännöistä. Työssä tulee ohjaajien mukaan koko ajan muistaa se, että nuoret opettelevat uutta arkea ja uusia tapoja, mikä johtaa toisinaan väärinymmärryksiin ja sitä kautta virheisiin.

“sit osaltaan myös ymmärtää se hankaluus siinä, että he ei ehkä oikeasti tiedä asioita he ei ehkä osaa. He voi tehdä asioita mitä ei tee tahallaan vaan ehkä epätietoisuudessa, koska heillä toimitaan täysin toisin tai ei toimita ollenkaan näin niin heillä ei ole mitään tietoa välttämättä et miten tulis toimia. Myös se ymmärrys siitä että kaikki semmoset sattumat ja tekeminen ei välttämättä ole mitenkään ilkeää tai tahallista, että ymmärtää se että menee aikaa niinku oppia” H1

Ohjaajilla oli kaikilla myös erilaisia kokemuksia kulttuurillisista yhteentörmäyksistä, joita he olivat nuorten kanssa selvittelleet myös alaikäisyksiköiden ulkopuolella. Ohjaajien kokemusten mukaan nuoret saattoivat erilaisissa tilanteissa toimia suomalais-ten normien vastaisesti, jolloin muut suomalaiset saattoivat reagoida näihin tilanteisiin hyvin vahvasti ja syyttävästi. Kaikki ohjaajat kokivatkin hyvin tärkeäksi auttaa muuta yhteiskuntaa ja toimijoita ymmärtämään nuoria ja heidän toimintaansa. Ohjaajat pyrkivät auttamaan nuoria selvittämään sellaisia tilanteita joissa nuorten toiminta oli aiheuttanut kitkaa kantaväestön kanssa. Ohjaajat pyrkivät tuomaan myös toiselle osapuolelle esiin nuorten tilannetta ja syitä nuorten toiminnalle. Pyrkimyksenä oli ohjaajien mukaan luoda molemminpuolista ymmärrystä niin nuorelle, kuin vastapuolella olleelle henkilölle.

7.3.4 Ihmissuhteiden tukeminen

Ohjaajat kuvasivat nuorten elämään kuuluneen monenlaisia eri ihmissuhteita, jotka olivat osa nuorten arkea ja elämää. Ihmissuhteet, joita ohjaajat kuvasivat olivat nuorten perhe- ja sukulaissuhteet, suhteet vertaisiin, sekä nuorten suhteet suomalaisiin. Ohjaajat kokivat tehtäväkseen olla perillä nuorten tärkeistä ihmissuhteista, sekä auttaa nuoria ylläpitämään ja muodostamaan myönteisiä ihmissuhteita. Myönteisten ihmissuhteiden ja niistä saadun sosiaalisen tuen koettiin olleen tärkeitä nuorten psykososiaalisen hyvinvoinnin kannalta. Joissain tilanteissa nuorilla saattoi ohjaajien kokemusten mukaan olla myös sellaisia ihmissuhteita, jotka eivät tukeneet nuoren omaa hyvinvointia. Ohjaajat kuvasivat tärkeäksi tiedostaa ne nuorten ihmissuhteet, jotka voivat haitata nuorten kasvua ja kehitystä ja tarvittaessa puuttua niihin.

Perhe- ja sukulaissuhteet

Nuorten mahdollisuudet pitää yhteyttä omaan perheeseen oli ohjaajien kokemusten mukaan hyvin vaihtelevaa. Osa nuorista piti perheeseen yhteyttä ohjaajien mukaan internetin välityksellä omien puhelimien kautta. Tämä koettiin parhaimmaksi vaihtoehdoksi, sillä netin välityksellä yhteydenpito oli hyvin edullista. Kaikilla nuorilla ei

kuitenkaan ollut käytettävissä sellaista puhelinta, mikä mahdollisti puheluiden tekemisen internetin välityksellä. Toisaalta, vaikka nuorella itsellään olisi ollut tarvittavat välineet, ei perheellä kotimaassa välttämättä ollut samanlaisia mahdollisuuksia. Osalla nuorista perhe oli myös täysin kadoksissa.

Ohjaajat kuvasivat pyrkineensä selvittämään nuorilta heidän perheiden tilannetta, jotta ohjaajat voivat paremmin tiedostaa nuorten tuen tarpeita perhesuhteisiin liittyen. Ohjaajien tehtävänä oli myös mahdollisuuksien mukaan auttaa nuoria olemaan yhteydessä perheeseen mahdollistamalla niitä keinoja, joilla yhteydenpito onnistuu. Yksi ohjaajista kertoi, että nuorilla oli mahdollisuus tietyin väliajoin soittaa perheelle ohjaajien puhelimesta. Toisinaan ohjaajat soittivat perheille nuorten kanssa. Ohjaajien tehtävä oli myös tukea ja auttaa niitä nuoria selviytymään, joilla ei ollut lainkaan mahdollisuutta pitää yhteyttä perheeseen.

Yksi ohjaaja kuvasi tilannetta, jossa hänen omaohjattavalla nuorella oli ollut sukulaisia suomessa. Ohjaajan kokemuksen mukaan oli tärkeää mahdollistaa tälle nuorelle yhteydenpito mahdollisiin sukulaisiin säännöllisten tapaamisten kautta. Ohjaaja kertoi haastattelussa auttaneensa nuorta pitämään yllä näitä sukulaissuhteita siten, että ohjaaja oli vienyt nuoren aina säännöllisin väliajoin sukulaisten luo viettämään aikaa.

Perhesuhteissa tukeminen koettiin kuitenkin yleisesti hyvin haastavaksi, sillä useimmiten mahdollisuudet auttaa nuoria yhteydenpidossa oli hyvin rajalliset. Toisaalta moneen tilanteeseen ohjaajat kokivat, että eivät voineet edes vaikuttaa, jos perhe oli esimerkiksi täysin kadoksissa. Tällöin tärkeäksi koettiin pyrkiä tarjoamaan nuorelle hänen tarvitsemaansa aikuisen läsnäoloa ja tukea.

Vertaissuhteet

Perheiden ja sukulaisten poissaolo voi kokemuksena olla nuorelle ohjaajien mukaan hyvin vaikea. Tästä syystä ohjaajat kokivat nuorille tärkeäksi vertaistueksi samassa tilanteessa olevat nuoret. Ohjaajien kokemusten mukaan nuoret loivat hyvin tiiviitä suhteita toisiin samassa tilanteessa oleviin nuoriin. Nuoret jakoivat toistensa kanssa

ilot ja surut ja olivat hyvin lojaaleja toisiaan kohtaan. Ohjaajien tehtäväksi koettiin olla perillä nuorten välisistä suhteista ja tukea nuoria niissä. Lähtökohtaisesti ohjaajat kuvasivat nuorten suhteiden olleen positiivisia, mutta toisinaan ohjaajat kuvasivat joutuneensa puuttumaan sellaisiin suhteisiin ja nuorten toimintaan, jotka saattoivat olla haitaksi nuoren hyvinvoinnille. Yksi ohjaaja koki nuorten muodostaneen hyvin läheisiä suhteita keskenään. Nuorten keskuudessa oli ohjaajan mukaan paljon sellaisia nuoria, jotka pyrkivät huolehtimaan myös toisista nuorista erityisesti silloin, kun nuori voi psyykkisesti huonosti. Ohjaaja kuvasi tilannetta, jossa ohjaaja oli huolestunut nuoresta, joka oli jatkuvasti tukenut hyvää ystäväänsä, mutta ei itse hakenut tukea keneltäkään.

“oli kaverukset ja toinen oli paljon heikommassa voinnissa, ja et toinen jakso niin sit tavallaan tuli huoli siitä kuka vaan jakso, että missäs kohtaa hän saa näitä omia juttuja käsitellä ja oireilla, koska siihenkin pitää olla kaikilla mahdollisuus. Niin sit ohjaajana sitäkin pitää kontrolloida ja säädellä.” H2

Toisinaan nuorten välillä syntyy ohjaajien mukaan ristiriitoja. Ohjaajien kokemuksista ilmenee, että ristiriitoja syntyi niin eri kulttuureista tulevien, eri sukupuolten kuin eri ikäisten nuorten välille. Ohjaajat kokivat, että kun saman katon alle oli laitettu monta vaikeassa tilanteessa olevaa nuorta, joilla monilla oli paljon erilaisia tunteita ja haasteita elämässään samanaikaisesti, syntyi ristiriitoja toisinaan pienistäkin asioista.

“Kuitenkin semmosia aika tulisia luonteita paljon saman katon alla ja sit se epävarmuus ja ne huolet ja sit jos siihen vielä heittää jonkun semmosen kommentin, sanallisen kommentin niinku nuorten kesken ni se oli niinku soppa valmis.” H2

Ohjaajien tehtävä oli puuttua nuorten välisiin ristiriitoihin ja auttaa nuoria selvittämään niitä. Ohjaajien kokemusten mukaan ristiriitoihin tuli puuttua välittömästi, sillä asioiden pitkittäminen saattoi pahentaa tilannetta. Tästäkin syystä oli tärkeää tiedostaa nuorten väliset suhteet alaikäisyksikön sisällä, jotta ohjaajat osaavat myös tunnistaa mahdolliset kitkat ja erimielisyydet nuorten välillä.

Ohjaajat kuvasivat monen nuoren täyttäneen turvapaikkaprosessin aikana 18-vuotta, jolloin heidän oli siirryttävä pois alaikäisyksiköistä aikuisyksiköihin. Nuoret muuttivat alaikäisyksiköistä myös oleskeluluvan saatuaan. Nuoret muuttivat ohjaajien koke-

musten mukaan yksiköstä pois eri aikoihin ja monesti eri paikkakunnille. Yhden ohjaajan mukaan alaikäisyksikköön jäänyt nuori saattoi menettää näissä tilanteissa läheisen ystävän, jonka ohjaaja koki olevan erityisen raskasta nuorille, joilla on jo kokemuksia katkenneista tai menetetyistä ihmissuhteista. Erityisesti, jos muutto tapahtui yllättäen, koki hän niiden tilanteiden olleen nuorille vaikeita. Näitä tilanteita syntyi esimerkiksi silloin, kun nuori määriteltiin ikätutkimuksessa täysi-ikäiseksi.

“sit ku hyvä kaveri sai hyvän tai huonon uutisen, ni se vaikuttaa muuhunkin kun siihen joka sen sai. Ja sit varsinkin jos lähdettiin tosi yllättäen siirtämään, että sä et oookkaan alaikänen ja sut pitää siirtää aikuisten yksikköön oottaamaan sitä omaa päätöstä, ni ne oli tosi raadollisia eroja meidän nuorille.” H2

Ohjaaja koki tehtäväkseen tukea nuorta myös näissä tilanteissa. Ohjaaja kuvasi kuinka oli auttanut nuorta pitämään yhteyttä niihin ystäviin, jotka olivat muuttaneet pois yksiköstä. Ohjaaja pyrki mahdollistamaan yhteydenpidon näihin ystäviin esimerkiksi viemällä nuorta tapaamaan ystäviä tai antamalla nuorelle luvan mennä ystävän luokse yökylään. Ohjaaja kuitenkin koki, että ajallisten resurssien vuoksi ohjaajien oli mahdotonta toteuttaa tätä kaikkien nuorten osalta.

Suhteet suomalaisiin

Ohjaajien mukaan nuorille on tärkeää mahdollistaa myös uusia ystäviä ja tuttavuuksia suomalaisista ihmisistä. Ohjaajat kokivat, että suomalaiset ystävät ja kaverit auttoivat nuoria sopeutumaan Suomeen paremmin. Erityisesti samanikäisiin suomalaisiin nuoriin luodut suhteet ohjaajat kokivat tärkeiksi nuorten sopeutumisen kannalta. Ohjaajien kokemuksista ilmeni, että nuoria kannustettiin arjessa erilaisiin tilanteisiin, joissa voi kohdata suomalaisia nuoria. Koulun lisäksi hyvänä paikkana koettiin esimerkiksi nuorisotilat, jonne ohjaajat nuoria ohjasi. Toisinaan nuoria joutui jopa patistelemaan lähtemään yksikön sisältä ulos kohtaamaan muita ihmisiä. Nuoret saattoivat ohjaajien kokemusten mukaan jännittää monesti tilanteita, joissa oli myös suomalaisia

nuoria. Ohjaajan tehtävä tällaisessa tilanteessa oli rohkaista nuorta ja tarvittaessa lähteä nuoren mukaan nuoren tueksi.

Kaksi ohjaajista kuvasi alaikäisyksiköiden tekevän myös tiivistä yhteistyötä erilaisten vapaaehtoistoimijoiden kanssa, jotka auttoivat nuoria luomaan suhteita suomalaisiin ihmisiin. Yksi ohjaajista kuvasi nuorilla olevan mahdollisuus saada vapaaehtoisten kautta suomalainen ystäväperhe, jonka kanssa nuori voi viettää aikaa. Ohjaaja kuvasi auttaneensa nuorta luomaan kontaktin ja pitämään yhteyttä ystäväperheeseen, sekä myös kannustaneensa nuorta tapaamaan perhettä.

7.3.5 Nuorten tunteiden tukeminen

Edellä mainitut asiat nuorten elämässä herättää ohjaajien kokemusten mukaan nuorissa paljon erilaisia tunteita. Erityisesti perheen poissaolo ja turvapaikkaprosessin tuoma epävarmuus tulevaisuudesta tuotti ohjaajien mukaan nuorille paljon vaikeita tunteita. Nuorilla oli ohjaajien mukaan myös taustallaan kokemuksia erilaisista traumaattisista tilanteista, jotka vaikuttivat nuorten tunne-elämään ja tunne-elämän säätelyyn. Tästä syystä nuorten tunnetaitojen tukeminen koettiin tärkeäksi psykososiaalisen tuen kohteeksi ohjaajien kokemuksissa.

Ohjaajien kuvauksissa nuorten tunteet olivat läsnä yksiköiden arjen jokaisessa hetkessä. Nuorten tunteet näyttäytyivät arjessa ohjaajien kokemusten mukaan hyvin suurina, oli kyseessä sitten positiiviset tai negatiiviset tunteet. Seuraavassa ohjaaja kuvaa omaa kokemustaan nuorten tunteiden läsnäolosta työn arjessa.

”Et siinä on kaikki tunteet ollut jotenkin tosi äärimmillään. Ja se on just ton työn erityisyys mitä en niinku vois ajatella olevan monessakaan paikassa, kun se epävarmuus ja synkkyys on niin vahvasti siinä läsnä, ni sitte ne ilonaiheetkin on valtavan suuria.” H2

Ohjaajien kokemusten mukaan nuorten tunteet, niiden esiintyminen ja tunnetaidot olivat hyvin yksilöllisiä. Osa nuorista sulkeutui omien tunteidensa kanssa, eikä tuonut niitä ulos lainkaan. Toisilla nuorilla tunnekuohut taas saattoi näyttää ohjaajille tai

muille nuorille kiukutteluna, levottomuutena tai pahantuulisuutena. Ohjaajat kuvasivat myös kokemuksiaan, joissa nuorten tunnereaktiot olivat olleet äärimmillään. Ohjaajien kokemuksissa nuoret kokivat muun muassa raivonpuuskia, joissa nuoret huusivat ja rikkoivat tavaroita. Lohduttomat itkureaktiot esiintyi myös ohjaajien kokemuksissa paljon. Myös aggressiivinen käytös muita nuoria ja ohjaajia kohtaan esiintyi kahden ohjaajan kokemuksissa.

Ohjaajien tehtävä oli auttaa nuoria käsittelemään omia tunteitaan, sekä löytämään myönteisiä keinoja tunteiden säätelyyn. Erityisesti ohjaajat pyrkivät auttamaan nuoria löytämään keinoja sanoittaa tunteitaan. Ohjaajien mukaan nuorten oli monesti vaikea sanoittaa tunteitaan ohjaajille, sillä ohjaaja ei ymmärrä välttämättä nuoren omaa kieltä. Tällaisissa tilanteissa ohjaajat kokivat, että nuori ei saanut täysin kokemusta ymmärretyksi tulemisesta omassa tunteessaan. Nuorten tunteiden ja tunteiden taustojen ymmärtäminen korostui ohjaajien kokemana erityisen tärkeäksi, jotta ohjaaja pystyi tarjoamaan nuorelle tarvitsemaansa tukea ja ohjausta.

Haastavissa tilanteissa, joissa nuori käyttäytyi aggressiivisesti tai itsetuhoisesti, ohjaajat kokivat tärkeäksi reagoida nuorten käytökseen rauhallisesti ja välttämään nuoren provosoimista. Ohjaajat kokivat tärkeäksi vaikeissa tunnereaktioissa ensisijaisesti rauhoittaa nuorta pysymällä nuoren vierellä. Joissain tilanteissa jouduttiin kuitenkin myös pyytämään ulkopuolista apua hätäkeskuksen kautta nuoren tilanteen rauhoittamiseksi. Näissä tilanteissa tarkoitus oli turvata niin nuoren oma, kuin muiden henkilöiden terveys ja turvallisuus.

Erityisesti kielteisten päätösten ja ikävien uutisten kotimaasta kuvattiin lisänneen nuorten vaikeita tunteita. Pahimmillaan näissä tilanteissa nuorilla oli ilmennyt erilaisia psyykkisiä oireita, kuten aisti- ja harhaluuloja, itsetuhoisuutta tai hyvin vaikeita ahdistus- ja paniikkikohtauksia. Tällaisissa tilanteissa ohjaajat kokivat tärkeäksi ensinnäkin pyrkiä mahdollisuuksien mukaan ennakoimaan mahdollisesti syntyviä reaktioita ja tilanteita. Ennakoituminen ei ollut kuitenkaan ohjaajien mukaan helppoa, sillä monesti huonot uutiset tuli hyvin yllättäen. Ohjaajat toivatkin esiin, että työssä piti koko ajan olla varautunut haastaviin tilanteisiin. Nuoren oireillessa psyykkisesti

ohjaajien tuli reagoida nuorten oireiluun nopeasti ja tarjota nuorelle tukea ja ohjausta, jotta nuori selviytyy vaikeasta tilanteesta.

“Et kyl ne sit ne kielteiset päätökset, mitä yhtäkkiä alko tulleen (...) et niissä piti kyl olla tosi vahvasti nuoren tukena. (...) Ja semmosessa tilanteessa on niinku tosi jotenki tärkeä olla tosi lähellä ja tarkkailla sitä nuoren vointia ja antaa sen nuoren käydä se juttua läpi ja auttaa sit siinä ja sit myös reagoida nopeesti jos se tilanne menee huonompaan suuntaan.” H3

Aina ohjaajien omat keinot ei ohjaajien mukaan ollut riittäviä, jolloin nuori tuli ohjaajien mukaan ohjata nuori muiden palveluiden piiriin. Ohjaajat nostivat esiin mahdollisina yksikön ulkopuolisina palveluina lastensuojelun ja mielenterveyspalvelut, joihin nuoria on ohjattu sellaisissa tilanteissa, kun yksikössä tarjottava tuen ei koettu olleen nuoren tilanteessa riittävää. Akuuteissa kriisitilanteissa, joissa nuorten psyykinen oireilu aiheutti pahimmillaan nuorissa itsetuhoista käytöstä, tuli nuori ohjata terveydenhuollon päivystykseen. Yksi ohjaajista koki, että moni nuori olisi tarvinnut enemmän pitkäaikaisempaa ja terapeuttisempaa hoitoa ja tukea tilanteessaan, joita olisi voitu mahdollistaa muiden sosiaali- ja terveyspalveluiden kautta. Hän kuitenkin koki, että nuorten ohjaaminen ulkopuolisiin palveluihin oli käytännössä mahdotonta. Eri-tyisesti ulkopuolisten mielenterveyspalveluiden saatavuudessa oli hänen kokemuksen mukaan rajoitteita.

“ois ollu niinkun ollut syytä ja tarvetta ohjatakki muidenkin palveluiden piiriin, mutta käytännössä sillä hetkellä se ei ole ollut mahdollista. Että heillähän on ollut hyvin rajalliset mahdollisuudet siinä kohti ja et meillä on ollut hyvin rajalliset mahdollisuudet ohjata esimerkiks niinkun psykiatristen palvelujen piiriin” H1

7.4 Ohjaussuhde psykososiaalisen tuen pelikenttänä

Ohjaajien kokemusten mukaan psykososiaalinen tuen tarjoaminen edellytti, että ohjaajan ja nuoren välille muodostui ohjaussuhde. Ohjaussuhteen koettiin olevan väylä psykososiaalisen tuen tarjoamiselle ja siten psykososiaalisen tuen tärkeä osa-alue. Ohjaussuhde koettiin ammatilliseksi, ohjaajan ja nuoren väliseksi vuorovaikutusel-

liseksi auttamissuhteeksi, jossa ohjaaja toimi auttajan roolissa. Vaikka ohjaajan rooli oli toimia ohjaussuhteessa auttajana, joka tukee ja ohjaa nuorta, ohjaajat kokivat, että nuori tuli nähdä ohjaussuhteessa aktiivisena toimijana, eikä vain autettavana osapuolena. Ohjaussuhteessa ohjaajan tehtäväksi koettiin toimia turvallisena ja luotettavana aikuisena, jolta nuori saa tukea ja ohjausta omassa elämäntilanteessaan. Ohjaajat kuvasivat haastatteluissa pyrkivänsä luomaan nuoreen sellaisen suhteen, joka sisälsi molemminpuolista vastavuoroisuutta, kunnioitusta, luottamusta, rehellisyyttä ja avoimuutta.

7.4.1 Ohjaussuhteen rakennuspalikat

Ohjaussuhde pyrittiin ohjaajien kuvausten mukaan synnyttämään ensisijaisesti omaohjattaviin nuoriin, jotka ohjaajille oli nimetty. Omaohjauksen koettiin mahdollistavan sen, että ohjaajat pystyivät tutustumaan kokonaisvaltaisemmin yksittäisiin nuoriin ja siten luomaan heidän kanssaan sellaisen ohjaussuhteen, jossa nuori sai ohjaajalta tarvitsemaansa yksilöllistä tukea ja ohjausta. Ohjaajien kokemusten mukaan nuorille oli myös tärkeää, että heillä oli yksikössä vähintään yksi aikuinen joka tietää nuoren asioista ja elämäntilanteesta, ja jonka puoleen he tietävät voivansa kääntyä. Omaohjaajan koettiin olevan se henkilö, jonka päävastuulla oli yksittäisen nuoren psykososiaalisen tuen toteutuminen alaikäisyksikön arjessa. Ohjaajien kuvauksissa ohjaussuhde saattoi kuitenkin syntyä myös muihin nuoriin, sillä ohjaajien tehtävä oli vastata kaikkien nuorten hoidosta ja kasvatuksesta arjessa.

Ohjaussuhteen syntyminen edellytti ohjaajien kokemusten mukaan ohjaajan ja nuoren välistä **vuorovaikutusta**. Ohjaajien kokivat tehtäväkseen toimia vuorovaikutuksen aloittajana. Heti nuoren tullessa yksikköön, ohjaajat pyrkivät luomaan nuoreen kontaktin ja siten synnyttämään nuoreen yhteyden. **Yhteyden muodostaminen** nuoriin koettiin erityisen tärkeäksi ohjaussuhteen ja psykososiaalisen tuen toteutumisen kannalta. Yhteyden koettiin muodostuneen arjen läsnäolon ja aidon kohtaamisen kautta. Nuoren inhimillinen kohtaaminen ja nuoren nähdyksi ja kuulluksi tuleminen omassa arjessaan vahvisti ohjaajien kokemuksen mukaan ohjaajan ja nuoren välisen yhteyden syntymistä.

Ohjaajien kokemuksissa nousi erityisesti esiin luottamuksen merkitys ohjaussuhteessa. **Luottamus** ohjaajan ja nuoren välillä koettiin mahdollistavan avoimuutta suhteessa, joka vuorostaan edisti molemminpuolisen ymmärryksen saavuttamista. Luottamuksen koettiin myös vaikuttavan siihen, kuinka psykososiaalinen tuki toteutuu. Ilman luottamusta ohjaussuhde koettiin pinnalliseksi suhteeksi, jossa ohjaajan ja nuoren välille ei synny yhteyttä ja syvempää ymmärrystä, eikä nuori välttämättä ota ohjaajalta tukea vastaan. Tällöin ohjaajat kokivat voivansa tarjota nuorille ainoastaan perustason ohjausta ja rutiininomaista tukea.

”Sitten se on tosi pinnallista (...) et sit se on ollut sitä perus kauraa, että tiettyinä aikana on ruoka ja tiettyinä aikana pääsee harrastamaan ja pääsee kauppaan ja muuta.” H2

Kun ohjaajan ja nuoren välillä koettiin olevan luottamusta, koettiin nuoren voivan tällöin tukeutua ohjaajaan ja ottamaan ohjaajalta tukea vastaan. Luottamuksesta kertoi ohjaajien kokemusten mukaan se, kun nuori hakeutui ohjaajan luokse omien asioiden kanssa ja uskalsi hakea apua ja kertoa ohjaajille omista asioistaan.

”Hän (nuori) hakeutu silleen.. haki multa huomioo ja semmosta, et tuli puhumaan asioista ja niin. Että niinku pysty viettään yhdessä aikaa ja keskustelemaan ja.. Siinä oli semmonen luottamus.” H1

Vuorovaikutuksen ja luottamuksen lisäksi ohjaajat kokivat nuorten ja ohjaajien välisen **kunnioituksen** edistävän ohjaussuhteen syventymistä. Ohjaajat kuvasivat kunnioituksen nousevan merkitystä varsinkin sellaisissa tilanteissa, missä ohjaaja ja nuori eivät olleet asioista aina samaa mieltä. Ohjaajien kuvausten perusteella nuoren mielipidettä ja ajatuksia tulisi aina kunnioittaa ja kuunnella, vaikka ohjaaja ei olisikaan nuoren kanssa samaa mieltä. Tällöin koettiin tärkeäksi, että ohjaaja ei omalla toiminnallaan arvostele tai tuomitse nuoren mielipiteitä, vaikka nostaisikin oman mielipiteensä esiin. Tällä tavoin koettiin mahdollistettavan nuorten kuulluksi tuleminen heidän omien mielipiteiden ja ajatusten kautta ja mahdollistamaan nuoren osallisuuden kokemusta.

*“Et pysy neutraalina ja voi tuoda myös oman mielipiteen tai ajatuksen julki, mutta et myöskään lyttää sen toisen ajatusta tai mielipidettä. Siinä ehkä tul-
laan taas semmoseen kuitenkin siihen kunnioitukseen palataan. Että kunnioi-
tetaan sitä toisen ajatusta ja mielipidettä, niinku sit kaikkee ei kuitenkaan tar-
vi hyväksyä. Et on asioita joita ei.. mut voi jotenkin sit koittaa ymmärtää.” H1*

Ohjaussuhde rakentui ohjaajien kokemusten perusteella aina ohjaajan ja nuoren yh-
teisen toiminnan tuloksena ja edellytti molempien aktiivista osallistumista. Ohjaajien
mukaan jokaisen nuoren kanssa suhde rakentui yksilöllisesti ja hyvä, toimiva ohjaus-
suhde edellyttää aina edellä mainittuja rakennuspalikoita – vuorovaikutusta, yhtey-
den syntymistä, luottamusta ja kunnioitusta. Luottamus koettiin kuitenkin tärkeim-
mäksi tekijäksi ohjaajan ja nuoren ohjaussuhteessa. Toisinaan luottamuksen saavut-
taminen vei pitkään, toisinaan luottamusta ei syntynyt ohjaajan ja nuoren välille lain-
kaan. Kaikki ohjaajat olivat kokeneet sellaisen ohjaussuhteen, jossa nuoren ja ohjaa-
jan välille ei ole syntynyt luottamusta.

*“Et heidän kanssaan ei kyllä sit valitettavasti myöskään koskaan syntynyt sitä
luottamussuhdetta, et ne ois jotenkin päästänyt lähelle. Mut se oli tietenkin
ihan sallittua, et se oli varmasti jonkinlainen selviytymiskeino.” H3*

Ohjaajien kokemusten mukaan oli tärkeää ymmärtää nuorten erilaisia taustoja, jotka
vaikuttivat nuoren kykyyn luottaa toisiin ihmisiin. Ohjaajien kokemusten mukaan
nuorilla oli kokemuksia menetetyistä tärkeistä ihmissuhteista, tai muuten traumaat-
tisia ihmissuhteita, jotka heijastuvat nuorten kykyyn luottaa uusiin ihmisiin. Ohjaajat
kuvasivat pyrkivänsä kuitenkin omalla toiminnallaan tarjoamaan nuorille mahdolli-
suuden luoda uusia positiivisia ja luottamuksen arvoisia ihmissuhteita. Ohjaajat ko-
rostivat, että vaikka nuori ei osoittaisikaan luottamuksen merkkejä, eikä ohjaussuhde
syvenisi sen vuoksi, on ohjaajan tärkeä viestiä nuorelle; ohjaaja on nuorta varten eikä
ohjaajan tule luovuttamaan nuoren suhteen.

*“Mut et luovuttaa ei tietenkään saanut ohjaajana vaikka nuori ei uskaltanut-
kaan luottaa, vaan jotenkin sit piti koko ajan antaa se mahdollisuus sille luot-
tamukselle ja pyrkiä itse sitä rakentamaan omalla toiminnallaan, luotti ne
muhun tai ei.” H3*

Ohjaussuhteen luominen edellytti ohjaajien mukaan myös sitä, että ohjaajilla on tarpeeksi aikaa kohdata omia nuoriaan ja viettää heidän kanssaan aikaa. Tämän koettiin olevan vaikeaa erityisesti silloin, kun omaohjattavien määrä oli runsas. Suuremmissa alaikäisyksiköissä työskennelleet kaksi ohjaajaa kuvasivat heillä olleen kerrallaan parhaimmillaan 6-8 omaohjattavaa, kun taas pienemmässä yksikössä työskennelleellä ohjaajalla omaohjattavia oli enintään 3 kerrallaan. Kaksi ohjaajista kokivatkin, että omaohjattavien määrä haastoi omaohjaustyön tekemistä ja ohjaussuhteen rakentamista, sillä ohjaajien ajan ei koettu aina riittävän tasapuolisesti omaohjattaville nuorille. Kaikki ohjaajat myös kuvasivat toisten nuorten olleen enemmän tarvitsevia ja he kaipasivat omaohjaajalta jakamatonta huomiota. Nuorten tasavertainen kohtelu ohjaussuhteissa koettiin tärkeäksi, jotta nuorilla oli kaikilla samat mahdollisuudet saada tukea ja ohjausta. Ohjaajat kuitenkin olivat kokeneet nuorten yksilöllisten tarpeiden ja tarvitsevuuden, sekä toisaalta ohjaajien ajallisten resurssien haastavan tasavertaisen kohtelun toteutumista.

Henkilökemioiden kohtaamisen koettiin olevan tärkeässä roolissa ohjaussuhteen kehittymisen ja siten psykososiaalisen tuen tarjoamisen kannalta. Henkilökemiat eivät ohjaajien mukaan aina omaohjattavan kanssa kohdanneet, jolloin yhteys ohjaajan ja nuoren välillä koettiin jääneen heikoksi ja ohjaussuhde pinnalliseksi. Tällaisessa tilanteessa ohjaajan ei tulisi luovuttaa, vaan omaohjaaja voi kääntyä työyhteisön puoleen. Ohjaajan kokemuksen mukaan työyhteisöstä voi löytyä toinen ohjaaja, joka voi auttaa nuorta tilanteessa, vaikka tämä ei toimisikaan nuoren virallisena omaohjaajana.

7.4.2 Vuorovaikutuksen erityispiirteet ohjaussuhteessa

Ohjaajien ja nuorten väliseen vuorovaikutukseen liittyy viestinnällisiä erityispiirteitä, jotka koettiin tärkeäksi ottaa ohjaajien mukaan huomioon kun pyritään luomaan hyvää ja luottamuksellista ohjaussuhdetta. Useimmiten ohjaajilla ja nuorilla ei varsinkaan ohjaussuhteen alkuvaiheessa ollut yhteistä kieltä käytössä. Virallisissa asioissa ohjaajat kuvasivat käyttäneensä virallisia tulkkeja vuorovaikutuksen apuna. Toisissa

yksiköissä oli ollut myös kielitaitoisia ohjaajia, joiden koettiin helpottaneen ohjaajien ja nuorten välistä vuorovaikutusta ja ymmärryksen syntymistä arjessa.

”Kyllähän meillä oli se onni, että meillä oli kielitaitoisia ohjaajia, niin niillähän oli ihan hirvee arvo siinä meidän työnteossa siinä alussa että he oli siinä niinku apuna, että ymmärrettiin puolin ja toisin.” H2

Usein arjessa kuitenkin jouduttiin selviytymään ilman yhteistä kieltä, ennen kuin nuorten kielitaito kehittyi. Ohjaajien kuvauksista ilmeni, että yhteisen puhekielen puuttuminen ei ollut este vuorovaikutukselle ja ohjaussuhteen syntymiselle. Tällaisessa tilanteessa sanattoman viestinnän merkitys korostui ohjaajien mukaan kohtaamisessa.

Nuorten elekieli koettiin yksilöllisenä sekä persoonaan ja kulttuuriin sidonnaisena. Yksi ohjaaja kuvasi, että jokaisen yksittäisen nuoren kohdalla elekieli tuli opetella, jotta ohjaaja voi ymmärtää nuorta paremmin. Ohjaajat kuvasivat havainnoineensa ja tarkkailleensa nuorten eleitä, ilmeitä, olemusta ja käytöstä arjessa ja kohtaamistilanteissa. Ohjaajat kuvasivat tulkinneensa näitä viestejä ja sen mukaan yrittivät arvioidaan nuoren mahdollista tunnetilaa ja sen hetkisiä tarpeita. Vaikka nuorten suomen kielitaito kehittyi ohjaajien kokemusten mukaan matkan varrella, koettiin nuorilla olleen haasteita edelleen pukea tunteitaan ja ajatuksiaan sanoiksi. Sen vuoksi elekieli koettiin yhdeksi merkityksellisemmäksi viestintävälineeksi kohtaamistilanteissa koko sen ajan kun nuori asui alaikäisyksikössä.

”kyllä se edelleen oli hyvin vahvasti läsnä se elekielen havainnointi ja ite sitä tarkkaili koko ajan. Koska sillä oli alottanut et sitä oli tarkkaillu sitä toisen elekieltä ja sitä muuta ilmasua, kun sitä sanallista ei ollut niin kyl se jäi sinne.” H2

Nuorten suomen kielen oppiminen helpotti ohjaajien kokemusten mukaan nuorten ja ohjaajien arjessa toimimista ja kanssakäymistä. Ohjaajat kuvasivat nuorten oppineen suomea eri tahdissa. Ohjaajien kokemusten mukaan toiset nuorten oppivat kieltä hyvin nopeasti. Osalla kielen oppiminen vei taas enemmän aikaa. Vaikka nuoret oppivat suomen kieltä, ei kieli ollut aina täysin virheetöntä, mikä saattoi aiheuttaa haasteita viestien ymmärtämisessä.

”kun nuoret alko suomea oppimaan, niin ne oppi sitä välillä vähän sinne päin ja sitten tota, sitä ei aina ymmärtänyt että mitä toinen tarkoitti, vaikka toinen oli tosi vahvasti siinä uskossa, et mä puhun sulle nyt suomea.” H2

Yksinkertaistenkin asioiden ja viestien sanoittaminen ja ymmärtäminen puolin ja toisin vei monesti ohjaajien mukaan paljon aikaa ja se saattoi tuntua nuoresta kuormittavalta. Vuorovaikutus vaati ohjaajien kokemusten mukaan ohjaajalta vuorovaikutuksessa paljon sensitiivisyyttä ja kärsivällisyyttä, jotta nuorelle voitiin luoda kokemus siitä, että hänellä on mahdollisuus viestiä ohjaajalle omaan tahtiin ilman kiirettä tai painostusta.

Arjen vuorovaikutusta pystyi ohjaajien kokemusten mukaan myös helpottaa erilaisin keinoin. Ohjaajat kuvasivat käyttäneensä vuorovaikutuksen apuna esimerkiksi kuvia, esineitä, piirtämistä ja myös internetistä löytyviä käännohjelmia. Luovuus koettiin helpottavaksi tekijäksi eri vuorovaikutuskeinoja kehittäessä. Yhden ohjaajan mukaan parhaimmillaan nuoren ja ohjaajan välille muodostui oma yhteinen kieli, jonka avulla he kommunikoivat ja loivat yhteyttä ja yhteisymmärrystä.

”Että sitten sitä oikeastaan alettiin luomaan sitä yhteistä kieltä niillä eleillä ja toiminnalla ja millä millonkin. Et jokaisen nuoren kanssa oli vähän niinku sit oma kieli joka syntyi.” H3

7.5 Psykososiaalisen tuen keinot

Tarjotessaan psykososiaalista tukea ohjaajat kuvasivat käyttäneensä erilaisia keinoja tukiessaan nuoria. Keinot koettiin myös ohjaussuhdetta rakentavaksi tekijäksi. Ohjaajien kokemusten mukaan käytettävät keinot riippui täysin nuoresta ja siitä, minkälaiset keinot koettiin nuoria yksittäisessä tilanteessa auttavan. Keinoja valitessaan ohjaajan tuli pyrkiä kuulostelemaan ja tunnustelemaan, että minkälaiset keinoin nuori tarttui ja koki myönteiseksi. Nuorta tuli myös itseään kuulla siitä, että minkälaiset keinot nuori itse kokee hyödyllisiksi. Ohjaajien kuvaamat psykososiaalisen tuen keinot perustuivat aina ohjaajan ja nuoren väliseen vuorovaikutukseen. Ohjaajien ko-

kemusten mukaan psykososiaalisen tuen keinoiksi määrittyi arjen läsnäolo, keskustelut ja yhteinen toiminta.

7.5.1 Läsnaolo arjen kohtaamisissa

Tärkeimmäksi psykososiaalisen tuen keinoksi ohjaajat kokivat ohjaajien jatkuvan läsnäolon nuorten arjessa sekä nuorten kohtaamistilanteissa. Läsnaolon kautta ohjaajat kuvasivat saaneensa yhteyden nuoriin ja monesti myös ohjaussuhde alkoi sitä kautta rakentumaan. Ohjaajat kokivat ohjaajien läsnäolon myös lisänneen nuorten turvallisuuden tunnetta.

Ohjaajien fyysisen läsnäolon merkitys korostui kokemuksissa. Ohjaajien mukaan oli tärkeää viettää aikaa nuorten keskuudessa. Sillä, että ohjaajat viettivät aikaa siellä missä nuoret aikaa viettivät, tavoittelivat he luomaan nuorille tiedon ja kokemuksen siitä, että ohjaajat olivat paikalla nuoria varten. Ohjaajien kokemusten mukaan oli tärkeää olla nuorten saatavilla, viettää nuorten kanssa aikaa ja ylipäätään huomioida nuoria arjen perustehtävien keskellä. Ohjaajat kokivat oman läsnäolon myös merkitykselliseksi nuorten ja ohjaajien välisen luottamuksen ja yhteyden lisäämisessä; Mitä enemmän ohjaajat viettivät nuorten kanssa ja keskuudessa aikaa, sitä enemmän nuorten koettiin uskaltaneen luottaa ohjaajiin.

“Ja sit kun siel viettää sitä aikaa, niin pitkäs juoksussa nuoret alkaa lähestymään. Et eka se on monesti semmosta tunnustelua, et nuoret tarkkailee, et kuka toi kaveri on ja voiko siihen luottaa. Mut sit pikkuhiljaa se luotto alkaa rakentuu ja sit ne uskaltaa ehkä jo kysyä jotain ja loppuviimein parhaimmillaan siellä jaetaankin sit kaikki ilot ja surut.” H3

Se, että ohjaajat olivat vain fyysisesti paikalla, ei kuitenkaan koettu olleen vielä riittävä. Ohjaajien tuli myös itse ottaa nuoriin kontaktia arjessa. Ohjaajat kuvasivat tärkeäksi jokaisen nuoren kohtaamisen ja nähdyksi tulemisen arjen pienissäkin hetkissä. Ohjaajat kuvasivat niitä keinoja joilla pyrkivät kohtaamaan nuoria arjessa. Keinot olivat hyvin pieniä tekoja, mutta ne koettiin sitäkin merkityksellisimmiksi. Yhdeksi tärkeäksi keinoksi nousi sanaton viestintä. Sanaton viestintä koettiin tärkeäksi silloin, kun ohjaajat pyrkivät luomaan yhteyttä nuoriin. Ohjaajat pyrkivät luomaan nuoriin

kontaktia ja viestimään nuorille läsnäoloaan esimerkiksi katseella, ilmeillä, eleillä, fyysisellä läsnäololla ja kosketuksella.

“semmoset pienet hetket ja jutut joilla niinku huomataan toinen ihminen siinä läsnä olevaksi, ni ne on ne on ollu aika semmosessa isossa merkityksessä.” H1

Ohjaajat kohtasivat nuoria myös tervehtimällä, kyselemällä nuorten kuulumisia ja ylipäättään huomioimalla nuoria, kuten käymällä katsomassa nuorta omassa huoneessaan ja jututtamalla nuoria arjen keskellä. Kohtaaminen edellytti ohjaajien mukaan aina ohjaajan henkistä läsnäoloa, hetkeen pysähtymistä, sekä jatkuvaa nuorten vuorovaikutuksen havainnointia ja kuulostelua, jotta ohjaaja pystyi kohtaamaan nuoren kokonaisvaltaisesti hänen tilanteessaan.

Ohjaajan fyysinen läsnäolo ja kosketus koettiin merkitykselliseksi nuorten kohtaamisessa varsinkin silloin, kun nuoret kokivat vaikeita tunteita. Ohjaajat pyrkivät lähellä olemalla ja kosketuksen keinoin viestimään nuorelle empatiaa ja sitä, että ohjaaja haluaa auttaa ja olla nuoren tukena tilanteessa. Vieressä istuminen, halaaminen tai kädestä kiinni pitäminen saattoi ohjaajien kertoman perusteella riittää monesti silloin, kun nuorella oli paha mieli tai vaikka ikävä perhettä. Näillä keinoilla ohjaajat pystyivät lohduttamaan ja rauhoittamaan nuorta vaikeiden tunteiden keskellä.

“Mut sitten kun tekee ittensä sillä tavalla tykö, että saattaakin istua pitkään jonkun vieressä, että vaikka sä istut hiljaa, ni se voi olla sille ihmiselle just se et toi on tossa ja mä voin tukeutua siihen, vaikka fyysisesti että istutaan tosi vierekkäin, ni se voi riittää.” H2

Ohjaajat kokivat erityisesti yövuoroissa näkyvän nuorten tarve aikuisen läsnäololle. Ohjaajien kokemusten mukaan yöaikaan nuorilla on usein paljon mielen päällä ja silloin myös vaikeat tunteet, kuten ikävä, suru ja epävarmuus tulevasta voi nostaa päätänsä. Seuraavassa kuvauksessa ohjaaja kertoo tilanteesta, jossa oli yövuoron aikana kohdannut 18 vuotta täyttämässä olleen nuoren, joka oli jo pitkään purkanut paha mieltään arjessa kiukuttelemalla ja tottelemattomuudella. Kuvauksesta ilmenee, että pienet keinot, kuten ohjaajan välittävä katsekontakti, oikea kysymys ja halaus auttoi ohjaajan kokemuksen mukaan nuorta saamaan oman pahan olonsa ulos.

“mä en oikeestaan enää ees tienny että mistä se äkkäili ja sit mä vaan katoin sitä vaan tosi syvälle silmiin ja mää kysyin, että pelottaako sua muuttaa niin sitten se muuri mureni silmien edessä ja se alko itkemään ihan hirveesti ja tuli melkein syliin ja halattiin pitkään ja sitten se päästi sen kaiken niinku. Ja sit se sano, et mua pelottaa ihan hirveesti muuttaa.” H2

Edellisen kuvauksen mukainen tilanne edellytti ohjaajan mukaan sitä, että ohjaaja tunsi nuoren hyvin ja tiesi mitä nuoren elämässä oli sillä hetkellä meneillään. Tärkeäksi ohjaaja koki myös sen, että nuori koki tilanteen turvalliseksi ja vastassa olevan aikuisen olleen luotettavaksi.

Läsnäolon ja kohtaamisen kautta ohjaajat kokivat pystyneensä luomaan nuoriin yhteyden ja tarjoamaan jo paljon tukea nuoren tilanteessa. Arjen läsnäolo synnytti usein myös uusia tilaisuuksia syvemmän psykososiaalisen tuen tarjoamiselle ja muiden keinojen käyttämiselle.

“Että tota sen turvallisen arjen läsnäolon myötä niinku pääsis siihen, että sä olet semmosessa yhteydessä nuorten kanssa että sä voit tota niin niin oikeesti olla läsnä ja kuunnella.” H2

7.5.2 Keskustelut ja kuuntelu

Arjen kohtaamisissa syntyy ohjaajien kokemusten mukaan paljon keskusteluja nuorten kanssa. Keskusteluun perustuva tuki esiintyy ohjaajien kokemuksissa yhtenä merkittävänä psykososiaalisen tuen antamisen keinona. Keskustelujen keinoin ohjaajat kuvasivat kasvattaneensa, motivoineensa, kannustaneensa ja vahvistaneensa nuoria arjen keskellä. Keskustelujen keinoin koettiin mahdollistettavan molemminpuolisen ymmärryksen luominen. Keskustelujen avulla ohjaajat myös lohduttivat nuoria, sekä auttoivat nuoria käsittelemään omia tunteitaan.

Ohjaajat kuvasivat kokemuksissaan nuorten kertoneen ohjaajille paljon erilaisia asioita. Ohjaajien kuvausten mukaan nuoret myös kyseli ohjaajilta paljon erilaisia neuvoja ja ohjaajien mielipiteitä. Näistä tilanteista syntyi ohjaajien mukaan usein hyviä keskusteluita. Keskustelut keskittyivät ohjaajien kuvauksissa kaikkeen nuoren arkeen ja elämään liittyviin asioihin. Toiset keskustelut olivat hyvin arkisiin asioihin liittyviä,

kuten nuorten koulunkäyntiin tai arjen kuulumisiin, kun taas toiset keskustelut ovat syvällisiä ja hyvin henkilökohtaisia, kuten nuorten ihmissuhteet tai vaikeat tilanteet ja kokemukset elämässä. Oli aihe mikä tahansa, ohjaajat kokivat tärkeäksi kuunnella ja myös kuulla nuorta hänen asiassaan. Jo ylipäättään pelkkä nuoren kuunteleminen saattoi joissain tilanteissa ohjaajien kokemusten perusteella riittää tukemaan ja vahvistamaan nuorta vaikeina hetkinä. Seuraavassa kuvauksessa ohjaaja kuvaa palautetta, jota oli nuorelta saanut jälkikäteen.

“Et usein semmoset tosi synkät ja pohjattomat surutkin niin sit ne kuitenkin käveli sillä että sä kuuntelit mua.” H2

Ohjaajat myös itse kuvasivat luoneensa keskustelutilanteita nuorten kanssa arjessa. Keskustelutilanteita ohjaajat pyrkivät synnyttämään kyselemällä nuorten kuulumisia ja tiedustelemalla nuoren vointia. Näillä keinoin ohjaajat pyrkivät arjessa luomaan mahdollisuuksia synnyttää myös syvempää keskustelua. Ohjaajien kokemusten mukaan on nuoresta kiinni, että tarttuuko nuori keskusteluun vai ei. Toisinaan keskustelut jäävät hyvin arkisiksi, mutta parhaimmillaan ne voivat syventyä hyvinkin syvällisiksi tai ohjauksellisiksi tilanteiksi. Ohjaajien mukaan on kuitenkin tärkeä aina tiedostaa niin nuoren oma motivaatio käydä keskustelua, kuin myös se aika ja paikka, jossa keskustelua käydään.

“Ja sekin oli semmonen, et kun oli yövuoro, kukaan muu nuori ei ollu hereillä, et kukaan muu nuori ei ollut näkemässä, ei ollu mitään kasvojen menettämisen pelkoa tai muuta. Et siihen piti aina kuitenkin saada luoda semmonen turvallinen ympäristö ja oikee aika ja paikka.” H2

Keskustelujen avulla ohjaajat myös kokivat tarjonneensa nuorille tietoa ja lisäneensä nuorten ymmärrystä monista eri asioista. Erityisesti turvapaikkaprosessiin ja kulttuuriin liittyvät asiat korostui sellaisiksi, joista ohjaajat kokivat tärkeäksi antaa nuorelle tietoa. Ohjaajat kuitenkin korostavat, että pelkkä yksipuolinen tiedon anto ei ollut riittävää, kun haluttiin lisätä nuoren ymmärrystä. Nuorten kanssa tuli ohjaajien mukaan käydä keskustelua niistä aiheista, joista nuorille on annettu tietoa. Ohjaajien mukaan nuorille tulee antaa tilaa pohtia ja kysyä eri asioista, jotka heitä asioissa ih-

metyttää. Varsinkin kulttuurierot synnyttivät ohjaajien mukaan paljon hyviä keskusteluja. Nuoret pohtivat myös yhdessä toisten nuorten kanssa monenlaisia asioita ja joskus nuorten oli ohjaajien kokemusten mukaan myös helpompi lähestyä erityisesti aremmilla aiheilla ohjaajia silloin, kun mukana oli myös muita nuoria. Kun tilanteessa asioista keskusteltiin yleisemmällä tasolla yhdessä useamman nuoren kanssa, eikä niinkään yksittäisen nuoren henkilökohtaisista asioista, kokivat ohjaajat nuorten uskaltaneen kysyä enemmän. Yksi ohjaaja kuvasi myös huumorin helpottaneen näissä tilanteissa. Huumori mahdollisti ohjaajan mukaan sen, että tilanteet pysyi rentoina ja epävirallisina, vaikka aiheet jota käsiteltiin olivat vakavia.

“Harvemmin he uskalsikaan yksin kysellä. Mut sit porukassa niin sen pysty vetään myös semmoseks enemmän huumoriksi, vaikka puhuttiinkin kuitenkin oikeista asioista ja oikeilla nimillä, silleen vakavasti” H2

Keskustelujen avulla ohjaajat auttoivat nuoria myös käsittelemään vaikeita asioita ja tunteita. Ohjaajat pyrkivät auttamaan nuoria löytämään keskustelujen avulla esimerkiksi keinoja, joilla nuori voisi löytää positiivisia asioita elämästään ja siten vahvistaa nuorta. Ohjaajien mukaan työssä korostui hyvin paljon arjen pienten asioiden merkitys ja niiden esiin tuominen nuorelle. Seuraavassa kuvauksessa ohjaaja kertoo, miten oli keskustelun keinoin auttanut nuorta löytämään hyviä asioita päivästä, kun nuorella oli ollut vaikea sietää kaikkia vastoinkäymisiä:

“muistan ku yks poika tuli justiin, et puhuttiin paljon että kaikki on niinku nyt pielessä, et mulla ei nyt mikään oo hyvin(...) Ni sit mä vaan lähin pilkkomaan sitä. Ja sit me pilkkottiin se koko päivä. Että mitä sä oot tänään tehny, onko tässä päivässä ollu mitään hyvää? Ja sit sieltä tuli että no mä kävin kavereiden kanssa kuntosalilla. Mä sit et oliko hyvä treeni? Se sano et oli! Mä sit että okei! Siinä on yks juttu! Et se oli joskus tosi pientä mistä sen kaivo.” H2

Keskustelu ei perustu pelkästään yksipuolisesti nuorten ohjaamiseen, vaan keskustelun keinoin ohjaajat saivat myös ymmärrystä nuoren tilanteesta, ajatuksista, tunteista ja tarpeista. Hyvä keskusteluyhteys näyttäytyikin dialogisena, jossa niin ohjaaja kuin nuori tuovat molemmat omia ajatuksiaan esiin ja muodostivat sitä kautta yhteistä ymmärrystä.

Kaikkien nuorten kanssa pelkkä keskusteluun perustuva tuki ei ohjaajien mukaan ollut kuitenkaan toimivaa ja luontevaa. Varsinkin yhteisen kielen puuttuminen haastoi ohjaajien mukaan syvällisten keskustelujen käymisen nuorten ja ohjaajien välillä. Erityisesti tunteiden sanoittaminen voi olla ohjaajien kokemusten mukaan nuorille vaikeaa, kun ei ole yhteistä kieltä käytössä.

“Että ei oo esimerkiks mahdollista niinkun välttämättä keskustella niinku vois keskustella kun ois yhteinen kieli siitä että jos on vaikka nukkunut huonosti ja nähnyt vaikka jonkun painajaisunen esimerkkinä niinku näin kertoo siitä unesta, että nuori vois kertoa siitä unesta ja et mitä tunteita tai ajatuksia se on aiheuttanut.” H1

Toisaalta keskustelutilanteet, jotka on erikseen järjestetty, voivat myös ohjaajien kokemusten perusteella tuntua nuorista virallisilta tai ne olivat väkinäisiä, minkä vuoksi ne saattoivat olla nuorista epämiellyttäviä tilanteita. Muun muassa tällöin voi keskustelun tueksi tarvittiin myös muita apuvälineitä.

7.5.3 Yhdessä tekeminen ja toiminta

Ohjaajat kuvasivat käyttäneensä usein monenlaista toimintaa siltana keskusteluyhteyden ja ymmärryksen löytymiselle. Toiminnallisilla menetelmillä mahdollistettiin myös nuorille erilaisia keinoja ja välineitä purkaa tunteita ja ajatuksia. Toiminnallisilla menetelmillä vahvistettiin ohjaajien kuvausten mukaan myös nuorten erilaisia taitoja arjessa. Menetelmien avulla nuoret löysivät myös omia kiinnostuksen kohteita ja vahvuuksiaan, sekä oppivat uusia asioita. Myös ohjaajat pääsivät kokemusten mukaan oppimaan paljon uutta yhteisen tekemisen kautta ja siten myös ymmärtämään paremmin erityisesti nuorista ja heidän kulttuuristaan.

Ohjaajien kuvausten perusteella parhaiten nuorten kanssa toimi yhdessä tekemisen hetket ihan perinteisessä arjessa. Ohjaajat kertoivat monien hyvien keskusteluhetkien ja yhteyden nuorten kanssa syntyneen niissä tilanteissa, kun ohjaajat ja nuoret olivat tehneet yhdessä kotiaskareita, kuten siivonnut, tehneet ruokaa tai pessyt

pyykkiä. Samalla kun on yhdessä tehty jotain, kokivat ohjaajat pystyneensä tarjoamaan nuorelle niin keskustelutukea ja läsnäoloa. Ohjaajat kuvasivat arjen tekemisen kautta syntyneen myös usein ymmärryksen nuoren omista kyvyistä ja taidoista, joka mahdollisti sen, että ohjaajat pystyivät samalla ohjaamaan nuoria arjen askareissa. Näissä tilanteissa ohjaaminen ja tukeminen tapahtuu ohjaajien mukaan jopa nuorelta huomaamatta.

“omasta puolestani mä käytin paljon näitä arjen toimintoja, et ruvettiin tekemään jotain ja sit semmosta toiminnallista, koska siis niinku ihminen ei tavallaan niinku jututtamalla juttele vaan sit siinä pitää olla tavallaan joku semmonen yhteinen tekeminen. (...) Et hyvin semmosia arkisia asioita mitä tuo sitten siihen mukaan, ni sit se tavallaan lähtee usein myös avautumaan se ihminen siinä. Tavallaan ehkä iteltään huomaamatta.” H2

Ohjaajat kuvasivatkin tarvitsevansa työssä paljon heittäytymiskykyä. Yhteistä toimintaa suunnitellessa ohjaajat halusivat ottaa nuoren omat mielenkiinnon kohteet huomioon ja ohjaajat pääsivät sen myötä myös itse opettelemaan uusia taitoja tai kokeilemaan uusia harrastuksia tai taitoja. Tämä antoi myös ohjaajien mukaan nuorille esimerkkiä siitä, että voi rohkeasti lähteä kokeilemaan uusia asioita, vaikka taitoja ei vielä olisikaan.

“Mutta se juttu, et ku nuoria rohkaisi ottaan sen pallon ja sit lähettiin yhdessä pelaamaan, ni se sit edisti usein myös sitä, et nuori alkoi tehdä sitä myös omin päin kavereiden kanssa. Et ku ne näki, et en mäkään mikään haka ole, mut silti lähen pelaamaan, ni se ehkä sit loi sitä uskallusta siihen, et ei aina pidä osattakkaan” H3

Ohjaajat kertoivat myös esimerkiksi lenkkeilleensä nuorten kanssa, käyneensä yhdessä vaateostoksilla, marjastamassa, tapahtumissa ja konserteissa. Ylipäätään yksiköstä pois lähteminen oli yksi keino, jota ohjaajat käyttivät nuorten kanssa. Ohjaajien kokemusten mukaan yksiköstä pois lähteminen tarjosi ohjaajalle ja nuorelle tilanteen, jossa he saivat varmasti olla kahden kesken, eikä silloin tilanne ollut samalla tavalla altis keskeytyksille, kuin mitä se olisi silloin jos he viettäisivät aikaa alaikäisyksikössä. Myös nuorten oli ohjaajien kokemuksen perusteella monesti helpompi avautua ohjaajille silloin, kun ympärillä ei ollut yksikön hälinää ja muita nuoria.

Yksiköstä poistuminen tarjosi ohjaajille myös mahdollisuuden havainnoida ja ymmärtää nuorten toimintakykyä yksikön ulkopuolella ja sitä kautta löytää ymmärrystä siitä, missä asioissa nuori voi tarvita tukea. Seuraavassa kuvauksessa ohjaaja kertoo siitä, kun oli lähtenyt nuoren kanssa ostamaan vaatteita. Nuori oli näyttäytynyt ohjaajalle yksikön sisällä hyvin itsevarmana ja rohkeana, mutta ulkomaailmassa ilmeni nuorella olevan paljon epävarmuutta.

“sit huomasi jostain ketkä oli yksikössä jossain roolissa, et oli tosi rohke ja itsevarma sit menttiin vaikka tohon paikalliseen vaatekauppaan, ni melkein kädestä kiinni, et kato sä mulle näitä tarvikkeita. Niin sit huomasi et okei, sä oot näin epävarma” H2

Aina kuitenkin yhteinen tekeminen ei edellytä syvemmän keskustelun tai ymmärryksen syntymistä. Yksi ohjaaja korosti yhdessä tekemistä mahdollisuutena tarjota nuorelle ohjaajan jakamatonta aikaa, jonka tavoitteena ei aina tarvitse olla uuden tiedon tai ymmärryksen saavuttaminen, vaan ne hetket mahdollisti positiivisia ja mukavia kokemuksia ohjaajan ja nuoren välillä, mitkä vahvistavat ohjaajan ja nuoren suhdetta.

Ohjaajien kokemusten perusteella toiminnallisia menetelmiä miettiessä voi keinoja löytyä niin ohjaajan omasta persoonasta tai harrastustaustasta. Erityisesti liikunta-harrastukset oli niitä, joita ohjaajat käyttivät myös hyödyksi nuorten kanssa. Liikunta koettiin hyväksi keinoksi saada nuoren mielialaa kohotettua ja vaikeita asioita pois mielestä.

“Sitten tullaankin sen kävelyn jälkeen paljon kevyemmällä askelilla takasin. Vaikka sinne lähettäiskin tosi raskailla askelilla, et sen huomasi monesti siinä, et se joku tämmönen yhteinen tekeminen auttoi.” H2

Ohjaajat kuvasivat myös erilaisia luovia keinoja, joita olivat käyttäneet työssä. Erityisesti musiikki koettiin hyväksi keinoksi nuorten tunteiden sanoittamisen mahdollistamiseen. Ohjaajat kuvasivat kuunnelleensa paljon nuorten kanssa musiikkia. Näissä tilanteissa nuoret pyrki monesti eri musiikkikappaleiden sanoitusten ja melodioiden kautta tuoda esiin omia tunteitaan ja ajatuksiaan. Yksi ohjaaja kuvasi myös miten oli löytänyt oman nuoren kanssa yhteisen harrastuksen kitaran soitosta. Ohjaajan ko-

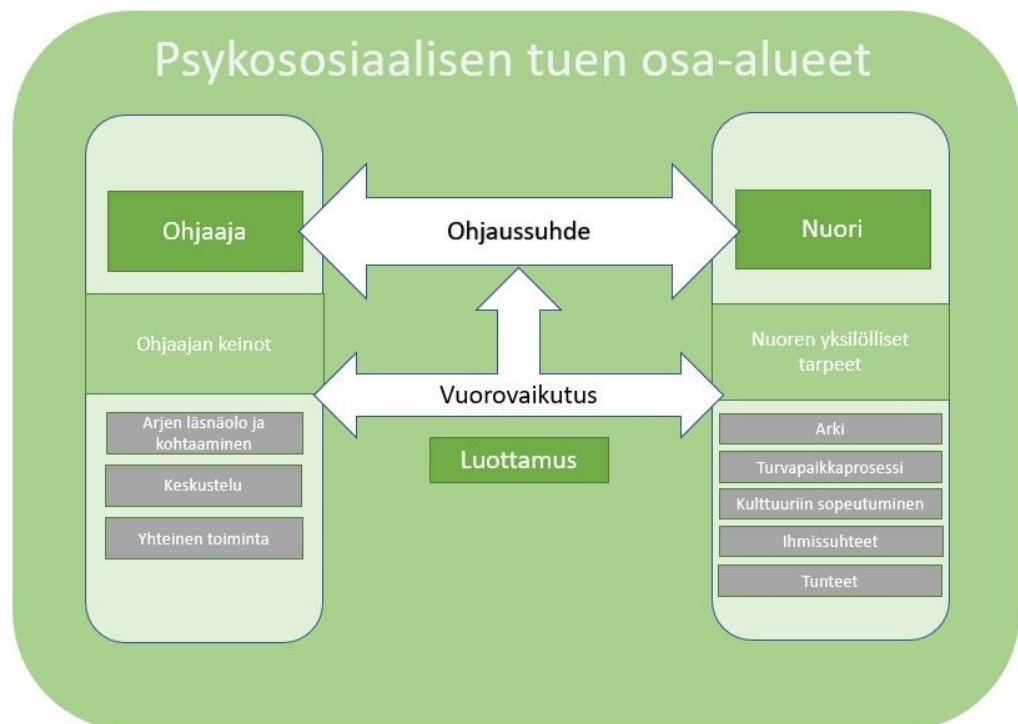
kemuksen mukaan musiikki voi tuottaa yhteisen kielen, joka ei tarvitse sanoja. Musiikin kautta koettiin nuoren voivan myös purkaa erilaisia tunteita.

“Et se musa on kyl hemmetin hyvä väline, ku se ei tarvi mitään yhteistä kieltä. Et ku se on nii universaali kieli, et ku soitat jotain, ni sen kautta voi kyl jotenki tulkita aina sitä soittajan fiilistä. Et siitä esimerkiks tiesi, et tänään on vähän hermot tiukassa, ku soittaminen oli semmosta aggressiivista ja raivokasta rämpytystä. Ja olihan se nyt hiton hyvä tapa sit antaa purkaa sitä kiukkua ja turhautumista, mitä siel oli kertyny. Paljon parempi ku seinän hakkaaminen tai muille äriseminen.” H3

Yhteisellä tekemisellä tavoitellaan niin yhteisten hetkien luomista, yhteyden syntymistä, kuin myös keinoja tukea ja vahvistaa nuorta. Tekeminen voi olla ohjaajien mukaan lähes mitä vaan. Tärkeäksi koettiin kuitenkin se, että toiminta on nuorelle mielekästä ja nuorta kiinnostavaa.

8 Johtopäätökset ja pohdinta

Opinnäytetyön tavoitteena oli kuvailla ohjaajien kokemuksia ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden päivittäisessä arjen ohjaustyössä annetusta psykososiaalisesta tuesta. Opinnäytetyössä haettiin vastauksia kysymyksiin millaisista osa-alueista psykososiaalinen tuki ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden ohjaustyössä muodostuu ja millaisia keinoja ohjaajat käyttivät tarjotessaan psykososiaalista tukea. Vastauksia näihin kysymyksiin haettiin kolmen teema-haastattelun keinoin, joissa ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden alaikäisyksiköissä toimineet ohjaajat kuvasi omia kokemuksiaan psykososiaalisesta tuesta ohjaustyössä. Haastatteluista saatu aineisto ensin litteroitiin ja sen jälkeen analysoitiin aineistolähtöisen teemoittelun avulla. Teemoittelun kautta syntyi tulokset, joiden kautta saavutettiin seuraavat johtopäätökset kolmen ohjaajan kokemuk-sista psykososiaalisen tuen osa-alueista ja psykososiaalisen tuen keinoista.

Kuva 1. Psykososiaalisen tuen osa-alueet

Johtopäätöksenä voidaan todeta, että psykososiaalinen tuen lähtökohtana on tunnistaa ne **nuorten yksilölliset tarpeet**, jotka ohjaavat psykososiaalisen tuen tavoitteita, ohjaajien tehtäviä ja tuen kohteita ja sekä niitä keinoja, joilla psykososiaalista tukea nuorille tarjotaan. Psykososiaalinen tuki tapahtuu ohjaajien kokemusten mukaan aina **ohjaussuhteessa** ohjaajan ja nuoren välillä, jolloin sen koettiin olevan psykososiaalisen tuen peruskivi. Ohjaussuhteen rakentuminen edellyttää tulosten mukaan **vuorovaikutusta** ohjaajan ja nuoren välillä. Syventyäkseen ohjaussuhde edellyttää ohjaajien mukaan myös **luottamuksen** syntymistä. Luottamuksen rakentuminen ei ole kuitenkaan ohjaajien mukaan itsestäänselvyys ja toisinaan luottamusta ei synny ohjaajan ja nuoren välille lainkaan. Tällöin myös psykososiaalinen tuki voi jäädä toteutumatta. Ohjaussuhde syntyy ja psykososiaalinen tuki tapahtuu tulosten mukaan **arjen läsnäolon** kautta nuorten arjessa. Arjen kohtaamistilanteissa ohjaajien tarjoama läsnäolo koettiin tärkeimmäksi psykososiaalisen **tuen keinoksi**, joka koettiin kaiken muun toiminnan edellytyksenä. Muita psykososiaalisen tuen keinoja koettiin olevan nuorten kanssa keskustelun ja yhteisen toiminnan. Tuloksista kuitenkin ilmenee, että psykososiaalinen tuen keinot voi olla lähes mitä vaan joka tapahtuu ohjaajan ja nuoren vuorovaikutuksessa.

Nestmannin (2008) mukaan psykososiaalisen ohjaustyön lähtökohtana voidaan ajatella olevan asiakkaan arjessa tai elämässä oleva ongelmatilanne, johon hän tarvitsee tukea (ks. Helminen ym. 2017, 64). Ohjaajien työn näkökulmasta psykososiaalisen tuen lähtökohtana alaikäisyksiköissä on auttaa ja tukea nuoria selviytymään turvapaikkaprosessin läpi uudessa arjessa ja kulttuurissa, jossa he joutuvat elämään ilman oman perheen läsnäoloa ja tukea. Ohjaajat korostavat nuorten omien voimavarojen vahvistamista ohjaus- ja tukityöskentelyn keskiössä, mitä voidaan Nestmannin (2008) mukaan pitää yleisesti psykososiaalisen ohjaustyön tavoitteena (ks. Helminen ym. 2017, 64).

Ohjaus- ja tukityöskentelyn keskiössä nähtiin olevan nuorten yksilölliset tuen tarpeet. Jokaisen nuoren kohdalla tuen tarpeet nähtiin ohjaajien kokemuksissa yksilöllisinä ja ne vaihtelivat nuoresta ja nuoren elämäntilanteesta riippuen. Opinnäytetyössä nuorten yksilölliset tuen tarpeet ja niiden tunnistaminen koettiin tärkeäksi psykososiaalisen tuen osa-alueeksi. Myös Isokoski ym. (2019, 227) ovat tutkimuksessaan toden-

neet, että nuorten selviytymiskykyä tukiessa on keskeistä huomioida nuorten yksilöllisyys ja tuen tarpeet.

Tuen tarpeiden tunnistaminen edellytti ohjaajien kokemusten mukaan ohjaussuhteen syntymistä ohjaajan ja nuoren välille. Ohjaussuhde nähtiin myös psykososiaalisen tuen yhtenä perustana. Nestmann (2008) toteaaakin, että psykososiaalisen ohjauksen näkökulmasta ohjaustyön ammattilaisen tulee pystyä luomaan aktiivinen ja luottamuksellinen ohjaussuhde asiakkaaseen (Helminen ym. 2017, 65). Ohjaajat kokivat hyvän ja toimivan ohjaussuhteen edellyttävän ohjaajan ja nuoren välistä vastavuoroista vuorovaikutusta, luottamusta ja molemminpuolista kunnioitusta.

Kun nuorella ja ohjaajalla ei välttämättä ole yhteistä kieltä, on ohjaajien mukaan tärkeää kiinnittää huomiota niin omaan, kuin nuorten kokonaisvaltaiseen vuorovaikutukseen ohjaussuhteessa. Psykososiaalisen tuen näkökulmasta vuorovaikutuksen laatu nähdäänkin keskeisenä tekijänä, joka vaikuttaa psykososiaalisen tuen syntymiseen ja toteutumiseen (Snellman 2012, 5). Ohjaajat pyrkivät omalla vuorovaikutuksella viestimään nuorille läsnäoloon arjessa. Ohjaajat myös pyrkivät havainnoimaan jatkuvasti arjessa nuorten eleitä ja käyttäytymistä ja sen mukaan arvioimaan nuoren tunnetilaa ja mahdollisia tarpeita. Myös Isokoski ym. (2019, 223) ovat tutkimuksessaan havainneet nuorten käytöksen havainnoinnin olleen yksi ohjaajien keino tukea ilman huoltajaa tulleiden nuorten selviytymistä ohjaussuhteessa.

Kaikkien omaohjattavien nuorten kanssa luottamuksellista ja vastavuoroista ohjaussuhdetta ei ohjaajien kokemusten mukaan aina synny, jolloin ohjaussuhde jää pinnalliseksi. Näissä tilanteissa ohjaajat kokivat, että eivät pystyneet henkilökohtaisesti tarjoamaan nuorille heidän tarvitsemaansa tukea. Ohjaajien mukaan erityisesti silloin, kun ohjaajan ja nuoren henkilökemiat eivät kohdanneet, ohjaajat kokivat, että se heikensi ohjaussuhteen laatua. Ohjaajien kokemusten mukaan näissä tilanteissa ohjaajien on hyvä kääntyä oman työyhteisön puoleen, josta voi ohjaajien mukaan löytyä sellainen henkilö, jonka kanssa nuori paremmin viihtyy ja johon nuori voi tukeutua. Tulee kuitenkin pohtia onko tämä mahdollista jos jokaisella ohjaajalla on jo valmiina omat nuoret, joiden hoidosta ja kasvatuksesta he ovat arjessa vastuussa ja joille heidän tulisi arjessa antaa aikaa. Kun omaohjaus ei perustu lähtökohtaisesti

nuoren ja ohjaajan väliseen mieltymykseen (ks. Helenius ym. 2014, 8) voidaan pohtia kuinka moni nuori jää vastaanottovaiheessa vaille kokemusta luottamuksellisesta ja turvallisesta aikuissuhteesta, jos nuori ei tule toimeen sen ihmisen kanssa jonka tehtävänä on nuorta tukea. Toisaalta ohjaajat kuvasivat heillä syntyneen hyviä ohjaussuhteita myös muiden yksikössä olleiden nuorten kanssa, joten tämä vahvistaa ajatusta siitä, että nuorella voi olla mahdollisuus saada tukea ja turvaa aikuiselta, jonka ei välttämättä tarvitse olla omaohjaaja. Toisaalta nuorilla saattaa olla myös vaikeuksia luottaa uusiin ihmisiin (ks. Helander ym.) minkä ohjaajat myös kokivat tärkeäksi tunnistaa ja ymmärtää. Näissä tilanteissa ei ohjaajien mukaan tule luovuttaa ohjaussuhteen rakentamisen suhteen, vaan pyrkiä omalla toiminnalla tarjoamaan nuorille kokemusta siitä, että ohjaaja on turvallinen ja luotettava aikuinen.

Vaikka nuoret ovat erilaisia, on heillä on myös yhdistäviä tekijöitä ja kokemuksia (ks. Kaukko ym. 2016, 2) joiden voidaan myös ajatella muodostavan niitä asioita, joissa nuoret useimmiten voivat tarvita tukea ja ohjausta. Ohjaajien kokemusten mukaan erityisesti uudenlainen arki uudessa kulttuurissa ja ympäristössä, nuorten perheiden ja läheisten poissaolo sekä turvapaikkaprosessi ja näiden kaikkien edellä mainittujen herättämät tunteet yhdistivät useita nuoria ja muodostivat niitä ohjaustyötä ohjaavia tuen kohteita. Myös Kaukko ja Wernesjö (2016, 2) ovat nostaneet esiin ilman huoltajaa tulleilla lapsilla olevan yhteisiä kokemuksia erityisesti turvapaikkaprosessista ja perheen poissaolosta.

Psykososiaalinen tuki ohjaajien työssä tapahtui nuorten arjessa. Nestmannin (2008) psykososiaalisen ohjauksen näkökulmaan tämä soveltuu hyvin. Nestmannin mukaan psykososiaalisen ohjaustyön näkökulmasta ohjauksen tulee toteutua siellä missä asiakas asuu ja elää. (Helminen ym. 2017, 66.) Taskinen (2010, 44) kuvaa jokaisen lapsen ja nuoren tarvitsevan suotuisan kehityksen kannalta perushoivaa turvallisessa kasvuympäristössä. Tässä tutkimuksessa ohjaajat kokivat tärkeäksi psykososiaalisen tuen näkökulmasta nuorten perusarjen turvaamisen. Turvallinen arki ja ympäristö koettiin olevan myös edellytys muulle psykososiaalisen tuen toteutumislle. Ensimmäisesti koettiin tärkeäksi tarjota nuorille niitä elämän perustarpeita, joita nuori tarvitsee kasvaakseen ja kehittyäkseen. Myös Snellman (2012) korostaa nuorten perustarpeiden toteutumisen varmistamista ja turvallisuuden tunteen vahvistamista psy-

kososiaalisen työn perustana (Snellman 2012, 20). Turvallista arkea pyrittiin myös luomaan ohjaajien läsnäolon kautta. Aikuisen läsnäolo nuorten arjessa koettiin ohjaajien mukaan lisänneen nuorten turvallisuuden tunnetta. Turvallisen arjen myötä, nuori voi ohjaajien kokemusten mukaan alkaa rakentaa elämäänsä uudessa maassa.

Ohjaajat korostivat nuorten arjessa nuorten omien taitojen ja kykyjen vahvistamista psykososiaalisen tuen yhtenä tärkeänä tehtävänä. Ohjaajien mukaan nuoria oli tärkeää valmistella tulevaisuuteen ja itsenäiseen elämään. Nuorten itsenäistymisen tukeminen nähdään yleisesti keskeisenä tehtävänä alaikäisyksiköissä erityisesti niiden nuorten kohdalla, jotka lähestyvät täysi-ikäisyyttä (ks. Helenius ym. 2014, 7). Erilaisien taitojen vahvistaminen tapahtui ohjaajien kuvauksissa useimmiten yhteisen tekemisen ja sitä kautta oppimisen kautta. Oppimistilanteissa korostui erityisesti onnistumisen kokemusten mahdollistaminen. Ohjaajat loivat arjessa tilanteita, joissa nuoret pääsivät harjoittelemaan ja kokeilemaan uusia asioita turvallisen aikuisen kanssa. Psykososiaalisessa ohjauksessa tulee Nestmannin (2008) mukaan luoda toimintaympäristöjä, sosiaalisia puitteita ja tapahtumia, jotka mahdollistavat ja toisinaan jopa edellyttävät asiakkaan omien vahvuuksien ja taitojen tunnistamiseen ja kehittämiseen. Tämä liittyy vahvasti Nestmannin mukaan ihmisen kasvun ja kehityksen tukemiseen. (Helminen ym. 2017, 71).

Nuoret myös kokevat vaikeita tunteita asuessaan alaikäisyksikössä, joissa ohjaajat pyrkivät heitä tukemaan. Erityisesti perheen poissaolon tuottama ikävä sekä turvapaikkapäätöksen odotus, sekä odotuksen luoma huoli ja epävarmuus tulevaisuudesta näyttäytyi ohjaajien kokemuksissa yhtenä keskeisenä nuorten psyykkisen hyvinvoinnin haasteena, jossa he kokivat nuorten tarvitsevan paljon tukea. Myös eri tutkimuksissa ja selviyksissä on havaittu pitkän turvapaikkaprosessin ja sen mukana tulevan epävarmuuden olevan ilman huoltajaa tulleiden nuorten yksi suurin huolen aihe ja mielenterveyttä koetteleva tekijä (ks. Helander ym. 2002 122, Castaneda ym. 2018 53). Ohjaajat kokivat erityisen tärkeänä tukea ja auttaa nuoria löytämään keinoja sietämään tätä epävarmuutta. Aina ohjaajien omat keinot tai yksikön muiden ammattilaisten tuottamat palvelut ei ole riittäviä tukemaan nuoria, jolloin voidaan tarvita terapeuttisempien palveluiden tarjoamista (Snellman 2012,). Myös tämän opin- näytetyön tuloksissa nostettiin esiin palveluohjaus yhtenä ohjaajien tehtävänä psy-

kososiaalisen tuen näkökulmasta. Turvapaikanhakijalapsilla tulisi olla oikeus kaikkiin samoihin terveyspalveluihin, kuin kantaväestöön kuuluvilla lapsilla (ks. L 746/2011 26§). Opinnäytetyön tuloksissa nousi kuitenkin esiin kokemus, jossa nuorten ohjaus tiettyjen sosiaali- ja terveyspalveluiden piiriin koettiin haastavana. Ohjaajan kokemuksen mukaan erityisesti nuorten mielenterveyspalveluiden saatavuus koettiin vaikeana. Myös Isokoski ym. (2019, 226) ovat tutkimuksessaan havainneet ohjaajien kokeneen ilman huoltajaa tulleiden selviytymiskyvyn tukemisessa olleen haasteita siitä syystä, että kunnilla oli eroja palveluiden järjestämisessä. THL:n tuottaman kuntakyselyn mukaan kaikki turvapaikanhakijalapsset eivät ole kunnissa saaneet kaikkia heille oikeutettuja palveluita (Helve, Tiittala, Tuomisto & Vuori 2016, 25). Voidaan ajatella, että vaikka ohjaajat itse pyrkisivät auttamaan nuoria, voi tuen esteeksi nousta muualta tulevia rajoitteita.

Yleisesti kuitenkin on todettu, että läheskään kaikki ilman huoltajaa tulleet nuoret eivät tarvitse psykiatrisia palveluita (Ks. Esim. Käsikirja: Ilman huoltajaa tulleiden...2016, 25). Sen sijaan nuoret tarvitsevat välittäviä ja turvallisia aikuisia, jotka voivat tarjota omalla läsnäolollaan, hoivalla ja huolenpidolla turvallisuuden tunnetta nuorille (Alitolppa-Niitamo 2014, 81). Tämä näyttäytyi myös opinnäytetyön tuloksissa. Ohjaajien työn keskiössä oli arjen läsnäolo ja sen kautta nuorten turvallisuuden tunteen vahvistaminen. Kohlin (2011, 316) mukaan ilman huoltajaa tulleet alaikäiset turvapaikanhakijat kokevat täydellistä turvallisuuden tunnetta vasta silloin, kun he saavat luvan jäädä vastaanottavaan maahan. Tämä näyttäytyi myös ohjaajien kokemuksissa. Vaikka ohjaajat kuinka pyrkivät tukemaan nuoria henkisesti tarjoamalla läsnäoloaan ja luomaan turvallista arkea, sekä tarjoamaan erilaisia keinoja (myös keskustelut ja yhteinen toiminta) joiden avulla sietää epävarmuutta ja vaikeita tunteita ohjaajien mukaan ainoastaan myönteinen turvapaikkapäätös oli tekijä, mikä lopulta helpotti täysin nuorten tilannetta.

Vaikka nuorten tukeminen on ohjaajien kokemusten mukaan toisinaan haasteellista, sillä heidän elämäänsä liittyy paljon epävarmuustekijöitä, joihin eivät nuoret itse tai ohjaajat voi vaikuttaa, koettiin nuorten tukeminen kuitenkin mahdolliseksi (ks. Myös Isokoski ym. 2019). Keskiöön nousee ohjaajan halu olla ja viettää aikaa nuoren kanssa arjen keskellä.

Opinnäytetyössä saadut tutkimustulokset ovat hyvin laajat, mitä voinee selittää psykososiaalisen tuen monimuotoisuus toimintana. Psykososiaalista tukea voidaan Snellmanin (2012, 5) mukaan määritellä ajattelemalla sen käsittävän kaiken sellaisen tuen ja toiminnan, joilla pyritään suojelemaan ja edistämään yksilön psykososiaalista hyvinvointia, sekä myös ennaltaehkäisemään mielenterveyteen liittyviä uhkia tai hoitamaan jo ilmeneviä mielenterveyteen liittyviä ongelmia. Tällöin voidaan tarkoittaa useita eri toimintatapoja ja toimintaympäristöjä, joissa psykososiaalista tukea annetaan. (Mts. 2012,5.) Tätä määritelmää pohtiessa ei voida olettaa, että psykososiaalisen tuen osa-alueiden tai käytettävien keinojen kuvaaminen olisi kovinkaan yksiselitteistä. Koen kuitenkin opinnäytetyön onnistuneen siinä tavoitteessa, jonka pyrkimyksenä oli kuvata ohjaajien omia kokemuksia psykososiaalisen tuen tarjoamisesta. Opinnäytetyö kuvaa kolmen ohjaajan yksilöllisiä kokemuksia ilman huoltajaa tulleiden nuorten psykososiaalisesta tukemisesta turvapaikkaprosessin aikana. Opinnäytetyö ei anna kuvaa koko todellisuudesta, eikä opinnäytetyöhön osallistuneiden ohjaajien kokemukset välttämättä vastaa kaikkien samassa työtehtävässä työskennelleiden kokemuksia. Silti koen, että kolmen henkilön kokemusten kautta saatiin ymmärrystä ja tietoa psykososiaalisen tuen ilmiöstä ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten ohjaustyössä.

Loppupäätelmänä tuloksista voidaankin todeta, että ilman huoltajaa tulleet nuoret tarvitsevat paljon tukea elämässään turvapaikanhakuprosessin aikana. He samankaltaisesti odottavat päätöstään omasta tulevaisuudestaan, opettelevat toimimaan uudessa arjessa ja kulttuurissa sekä ikävöivät perhettään sellaisessa ympäristössä, missä kukaan ei välttämättä puhu edes samaa kieltä. Tällaisessa tilanteessa turvallisen aikuisen läsnäolo ja nuoren inhimillinen kohtaaminen voivat olla sellaisia tekijöitä, jotka antaa nuorelle jo paljon voimaa ja turvaa. Arjen läsnäolo vaatii ohjaajalta aikaa ja halua kohdata nuori omassa tilanteessaan kokonaisvaltaisesti. Pienet arjen hetket ja teot voivat loppupeleissä olla niitä tekijöitä, jotka eniten tuottaa tulosta, kun tavoitellaan nuorten psykososiaalisen hyvinvoinnin tukemista.

8.1 Luotettavuus ja eettisyys

Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa on keskiössä koko tutkimusprosessi. Hyvään tutkimuskäytäntöön kuuluu, että tutkimuksen tekijä arvioi tekemiään valintoja. (Aaltio & Puusa 2020, 177.) Opinnäytetyön luotettavuutta on pohdittu koko opinnäytetyön prosessin ajan. Opinnäytetyön lähtökohtana on ollut omakohtaisen kokemuksen kautta syntynyt kiinnostus ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden ohjaustyössä tarjottavaan psykososiaalisen tuen ilmiöön. Oma työkokemukseni alaikäisyksikön ohjaajana sai minut aikoinaan pohtimaan, että mitä psykososiaalisella tuella ohjaustyössä oikeastaan tarkoitetaan. Aivan alun perin ajatukseni oli selvittää ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten omia kokemuksia heille tarjotusta psykososiaalisesta tuesta. Kun tarkoituksena oli lisätä tietoa siitä mitä psykososiaalinen tuki ohjaustyössä on, koin lopulta ohjaajien tuovan luotettavampaa tietoa omien ammatillisten kokemustensa kautta. Heillä kaikilla oli omakohtaisia kokemuksia psykososiaalisen tuen tarjoamisesta ohjaajan työssä.

Valikoidessani haastateltavia ohjaajia, pyrin löytämään sellaiset ohjaajat jotka voivat tuottaa mahdollisimman paljon tietoa. Tämä mahdollistui siten, että haastateltaviksi valikoitui sellaisia henkilöitä, joiden henkilökohtaisesti tiesin pystyvän tuottamaan aiheesta paljon asiaa. Haastateltaviksi valikoitui täten itselleni tuttuja henkilöitä, joiden tiesin työskennelleen alaikäisyksiköissä. Hirsjärvi ja Hurme (1979) ovat kehoittaneet välttämään tuttavien haastattelemista. On kuitenkin useita esimerkkejä tutkimuksista, joissa tuttavien haastattelu on mahdollistanut onnistuneen tutkimuksen. (ks. Grönfors 1989, 109.) Se, että tunsin haastateltavat entuudestaan saattoi osaltaan vaikuttaa ohjaajien tuottamiin vastauksiin haastattelun aikana. Toisaalta koen, että haastateltavat pystyivät paljon vapaammin ja avoimemmin tuottamaan omia kokemuksiaan käsiteltävästä aiheesta, kun haastattelijana toimi tuttu henkilö. Koenkin tuttuuden olleen enemmän luotettavuutta vahvistava, kuin heikentävä tekijä.

Haastattelumenetelmänä teemahaastattelu mahdollisti ohjaajien omien kokemusten esiin tulemisen, mikä lisää tulosten luotettavuutta. Haastatteluissa annettiin mahdollisimman paljon tilaa ohjaajien omalle puheelle ja kokemukselle siten, että haastateltavia ei johdateltu tai ohjattu muuta kuin teemojen osalta.

Tässä opinnäytetyössä keskiössä on ohjaajien omat kokemukset. Vaikka jokaisella ohjaajalla on omakohtainen kokemus, on analyysivaiheessa tehnyt niistä oman tulkintani. Onkin tärkeä ymmärtää, että tutkittavien kokemuksia ei koskaan voida kuva- ta sellaisenaan, vaan kuvaukset perustuu aina tutkimuksen tekijän tulkintaan (Puusa 2020, 110). Sain lopulta varmistuksen tekemiini tulkintoihin olemalla yhteydessä haastattelemiini ohjaajiin analyysin valmistumisen jälkeen ja esitin heille tulkintani, jotka he kaikki pystyivät allekirjoittamaan. Koen tämän lisänneen opinnäytetyön tu- losten luotettavuutta.

Tässä opinnäytetyössä tutkitaan ohjaajien subjektiivisia kokemuksia ja näkemyksiä, jolloin tutkimustulokset eivät tuota totuutta siitä, mitä psykososiaalinen tuki on. Opinnäytetyössä ei siis pyritä saavuttamaan objektiivista todellisuutta psykososiaali- sen tuen ilmiöstä. Sen sijaan tutkimustulokset tuovat tietoa siitä millaisia subjektiivisi- sia kokemuksia tutkimukseen osallistuvilla ohjaajilla on psykososiaalisesta tuesta oman ohjaustyönsä näkökulmasta. Huomioitavaa on myös se, että ohjaajat kuvasivat haastatteluissa omia kokemuksiaan nuorten tuen tarpeista, joita on myös nostettu esiin tässä opinnäytetyössä. Luotettavuutta haavoittaa se, että nuorten oma ääni ei nouse tässä opinnäytetyössä esiin. Tärkeää onkin huomioida, että nämä ovat ohjaa- jien omia tulkintoja niistä tuen tarpeista, joita nuorilla heidän kokemusten mukaan on. Toisaalta ohjaajat ovat niitä henkilöitä, jotka työssään ammattilaisina yhdessä nuorten kanssa arvioivat nuorten tuen tarpeita, joten ohjaajat ovat siten päteviä ku- vaamaan omien kokemustensa kautta sitä missä asioissa nuoret tukea tarvitsevat.

Lähteet

Aaltio, I. & Puusa, A. 2020. Mitä laadullisen tutkimuksen arvioinnissa tulisi ottaa huomioon? Teoksessa: Laadullisen tutkimuksen käytännöt ja menetelmät. Tallinna: Printon Trükikoda. 117 – 188.

Ahonen-Eerikäinen, H. 1996. Taide psykososiaalisen työn välineenä. Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun julkaisuja. Pieksämäki: Raamattutalo.

Alanko, S. & Mustonen, H. 2011. Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat. Teoksessa Lapsen etu ensin – Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Suomessa. Yksintulleet-projektin loppujulkaisu. Tallinna: AS Spin Press. 11-15.

Alitolppa-Niitamo, A. 2014. Ilman huoltajaa uudessa maassa – Miten luoda turvallisuutta ja luottamusta nuoren elämään? Teoksessa: Haavoittuvasta asemasta ehjään aikuisuuteen. Siirtolaisinstituutti. Turku: Painosalama. 79 – 87.

Aytar, O. & Brunberg, E. 2016. Empowering Unaccompanied Children in Everyday Life in a New Country: A Resilience Support Centre in Sweden Evaluated from the Perspective of Program Theory. *Revista de Asistentia Sociala*, 15(2): 35-56

Arki vastaanottokeskuksessa. N.d. Maahanmuuttovirasto. Viitattu 16.3.2020.
<https://migri.fi/arki-vastaanottokeskuksessa>

Björklund, K. 2014. "Haluun koulutusta, haluan työtä ja elämän suomessa" Yksintulleiden alaikäisten pakolaisten kotoutuminen Varsinais-Suomessa. Turku: Siirtolaisinstituutti.

Björklund, K. 2015. Unaccompanied refugee minors in Finland. Challenges and good practices in a nordic context. Turku: Siirtolaisinstituutti.

Castaneda, A.E., Mäki-Opas, J., Jokela, S., Kivi, N., Lähteenmäki, M., Miettinen, T., Nieminen, S., Santalahti, P. & PALOMA-asiantuntijaryhmä. 2018. Pakolaisten mielen-terveyden tukeminen Suomessa. PALOMA-käsikirja. Ohjaus, 5/2018. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisuja.

Consensus on treatment phases for traumatised refugees. 2002. Teoksessa: Child Refugees in Europe – Guidelines of psychosocial context, Assessments of and Interventions for Traumatised Children and Adolescents. European Council of Refugees and Exile – ECRE. 33 – 35.

de Berry, J., Fazili, A., Farhad, S., Nasiry, F., Hashemi, M., Hakimi, S. & Nasiry, F. 2003. The Children of Cabul – Discussions with Afghan families. Save the Children Federation, Inc.

Deveci, Y. 2012. Trying to understand: Promoting the psychosocial well-being of separated refugee children. *Journal of social work practice* 26:3. 367 – 383.

Grönfors, M. 1982. Kvalitatiiviset kenttätöyömenetelmät. Werner Söderström Osakeyhtiö.

Heino, H. 2017. Varautuminen tuleviin turvapaikanhakijoihin. Teoksessa Suomesta? Vuoden 2015 turvapaikanhakijat ja turvapaikkaprosessit Suomessa. Turun yliopiston maantieteen ja geologian laitoksen julkaisu no 5. 143–156.

Heiskanen, T., Salonen, K. & Sassi, P. 2007. Mielenterveyden ensiapukirja. Helsinki: StarOffset Oy

Helander, R. & Mikkonen, M. 2002. Ikävä äitiä. Ilman huoltajaa tulleet pakolaislapset Suomessa. Väestöliiton Väestöntutkimuslaitoksen katsauksia E13/2002. Helsinki: Väestöliiton Väestöntutkimuslaitos.

Helenius, M., Järvinen, T. & Snellman, O. 2014. Ilman huoltajaa turvapaikkaa hakevan lapsen edustaminen – tietoa vastaanottokeskuksen toiminnasta ja edustajana toimimisesta. Maahanmuuttovirasto. Viitattu 18.5.2020.

[https://migri.fi/documents/5202425/6375722/Ilman+huoltajaa+olevan+turvapaikanhakijalapsen+edustaminen/419a1d23-855e-4c00-b8c1-ca4336c1a5e1/Ilman+huoltajaa+olevan+turvapaikanhakijalapsen+edustaminen.pdf](https://migri.fi/documents/5202425/6375722/Ilman+huoltajaa+olevan+turvapaikan+hakijalapsen+edustaminen/419a1d23-855e-4c00-b8c1-ca4336c1a5e1/Ilman+huoltajaa+olevan+turvapaikanhakijalapsen+edustaminen.pdf)

Helminen, J. & Sayed, T. Psykososiaalinen ohjaus – Malli sosiaali- ja terveystaluiden asiakastyön ja integraation kehittämiseen. Teoksessa Asiakkaan moniammatillinen ohjaus sosiaali- ja terveyshuollossa. Keuruu: Otavan kirjapaino.

Helve, O., Tiittala, P., Tuomisto, K. & Vuori, J. 2016. Turvapaikanhakijoiden sekä oleskeluluvan ja kuntapaikan saaneiden kunnalliset sote-palvelut: Kuntakyselyn tulokset. Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos THL.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sarajärvi, P. 2015. Tutki ja kirjoita.

Hyvinvointi. 2019. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 20.4.2020.
<https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi>

Hyvän mielen tietopankki. N.d. Viitattu 20.4.2020
<https://www.mielenterveysseurat.fi/tampere/mielen-hyvinvoinnin-omahoito/mielen-hyvinvoinnin-tietopankki/>

Isokoski, A., Koivula, M. & Nahkiaisola, A. Supporting the resilience of the unaccompanied asylum seeker minors – views of residential care workers. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti – Journal of Social Medicine* 2019: 56: 216–229.

Ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden vastaanotto ja järjestelmän kehittämistarpeet. 2014. Työ- ja elinkeinoministeriö. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu. Viitattu 12.4.2020.
<https://tem.fi/documents/1410877/2859687/Ilman+huoltajaa+tulleiden+alaikaisten+turvapaikkahakijoiden+vastaanotto+05092014.pdf>

Jauhiainen, J. S. 2017. Turvapaikka Suomesta? Vuoden 2015 turvapaikanhakijat ja turvapaikkaprosessit Suomessa. Turun yliopiston maantieteen ja geologian laitoksen julkaisu no 5.

Juuti, P. & Puusa, A. 2020. Tieteenfilosofia ja laadullisen tutkimuksen taustaoletukset. Teoksessa: Laadullisen tutkimuksen käytännöt ja menetelmät. Tallinna: Printon Trükikoda. 21 – 40

Kansainvälinen suojelu. N.d. Pakolaisneuvonta. Viitattu 18.5.2020.
<https://www.pakolaisneuvonta.fi/asiantuntijajarjesto/tietoa-pakolais-ja-ulkomaalaisoikeudesta/kansainvalinen-suojelu/>

Kauko, O. 2015. Yksinäisyys alaikäisten turvapaikanhakijoiden valoittamana. *Sosiaalipolitiikka* 80. 35 - 45

Kauko, M. & Wernesjö, U. 2016. Belonging and participation in liminality: Unaccompanied children in Finland and Sweden. *Childhood*. SAGE Publications UK.
<http://dx.doi.org/10.1177/0907568216649104>

Kohli, R. & Mather, R. 2003. Promoting psychosocial well-being in unaccompanied asylum seeking young people in the United Kingdom. *Child and Family Social Work* 2003, 8. 201–212

Kohli, R. 2006. *The Sound Of Silence: Listening to What Unaccompanied Asylum-seeking Children Say and Do Not Say*.

Kohli, R. 2007. *Social work with unaccompanied asylum seeking children*.

Kohli, R. 2011. Working to ensure safety, belonging and success for unaccompanied asylum seeking children. *Child Abuse Review* Vol. 20: 311–323

Konsensuslauselma: Nuorten hyvin- ja pahoinvointi. 2010. Suomalainen Lääkäriseura Duodecim ja Suomen Akatemia. Viitattu 15.8.2018. <https://www.duodecim.fi/wp-content/uploads/sites/9/2016/02/konsensuslausuma090210.pdf>

Kuusisto A-K. & Tuominen, J. Epäilyä ja myötätuntoa: Yksin tulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Aamulehdessä, Helsingin Sanomissa ja Ylen verkkouutisissa 2014-2016. Media & Viestintä 42. 187 – 212.

Käsikirja: Ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten psykososiaalinen tukeminen perheyhmäkodissa ja tukiasumisyksikössä. 2017. Työ- ja elinkeinoministeriö. Viitattu 11.5.2020. <https://kotouttaminen.fi/documents/3464316/5289460/K%C3%A4sikirja-Ilman-huoltajaa-tulleiden-alaik%C3%A4isten-psykososiaalinen-tukeminen.pdf/4521d8f5-508e-4213-8ef8-1d322e998858/K%C3%A4sikirja-Ilman-huoltajaa-tulleiden-alaik%C3%A4isten-psykososiaalinen-tukeminen.pdf>

L 442/1999. Laki holhustoimesta. Viitattu 19.3.2020.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1999/19990442>

L 746/2011. Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrien tunnistamisesta ja auttamisesta. Viitattu 20.3.2020
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110746>

L 417/2007. Lastensuojelulaki. Viitattu 20.4.2020.

L 301/2004. Ulkomaalaislaki. Viitattu 20.3.2020.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20040301?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=ulkomaalaislaki>

Laine, T. 2015. Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Juva: Bookwell Oy. 29 – 51.

Lastensuojelun käsikirja. N.d. Terveiden- ja hyvinvoinninlaitos. Viitattu 14.4.2020.
<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuollonmuodot/lastensuojelulaitokset/lastenkoti-nuorisokoti>

Lapsen osallisuus. 2018. Terveiden- ja hyvinvoinninlaitos. Viitattu 20.10.2018.
<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lasten-osallisuus>

Maahanmuuttovirasto valmistautuu välimeren alueelta siirrettävien alaikäisten vastaanottoon – Vastaanottopaikkoja lisätään. 2020. Lehdistötiedote Maahanmuuttoviraston sivuilla. Viitattu 15.5.2020.
https://migri.fi/artikkeli/-/asset_publisher/maahanmuuttovirasto-valmistautuu-valimeren-alueelta-siirrettavien-alaikaisten-vastaanottoon-vastaanottopaikkoja-lisataan

Mielenterveys. 2019. Terveiden- ja hyvinvoinninlaitos. Viitattu 20.4.2020.
<https://thl.fi/fi/web/mielenterveys/mielenterveyden-edistaminen>

Mikkonen, A. 2011. Miten tukea Suomeen ilman huoltajaa tulleita turvapaikanhakijalapsia ja –nuoria?. Teoksessa Lapsen etu ensin – Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Suomessa. Yksintulleet-projektin loppujulkaisu. Tallinna: AS Spin Press. 79-93

Nurmi, J. 1998. Nuoruusiän kehitys: etsintää, valintoja ja noidankehiä. Julkaisussa Näkökulmia kehityspsykologiaan. Helsinki: WSOY, 256-274.

Oulun vastaanottokeskuksen psykososiaalisen tuen käsikirja. 2012. Alaikäistyön kehittämishanke 2010 – 2012. Oulun vastaanottokeskus.
http://www.edustajat.fi/pdf/20120913_psykososiaalisen_tuen_kasikirja.pdf

Paunonen, M. & Vehviläinen-Julkunen, K. 1997. Tutkimussuunnitelman laadinta kvantitatiivisessa ja kvalitatiivisessa tutkimuksessa. Teoksessa Hoitotieteen tutkimusmetodiikka. Juva: WSOY. 36-48

Peltonen, K. 2010. Sodan traumatisoivat tapahtumat ja kehittyvä lapsi. Teoksessa Lapsen etu ensin – Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Suomessa. Yksintulleet-projektin loppujulkaisu. Tallinna: AS Spin Press. 58 – 67.

Puusa, A. 2020a. Haastattelutyypit ja niiden metodiset ominaisuudet. Teoksessa: Laadullisen tutkimuksen käytännöt ja menetelmät. Tallinna: Printon Trükikoda. 103 – 117.

Puusa, A. 2020b. Näkökulmia laadullisen aineiston analysointiin. Teoksessa: Laadullisen tutkimuksen käytännöt ja menetelmät. Tallinna: Printon Trükikoda. 145 – 156.

Saarinen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. Teemahaastattelu. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Viitattu 20.3.2020.
https://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_3_2.html

Saarinen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. Teemoittelu. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Viitattu 20.3.2020.
<https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/viittausohje.html>

Sanasto. N.d. Suomen pakolaisapu. Viitattu 15.3.2020.
<https://pakolaisapu.fi/pakolaisuus/sanasto/>

SCEP Statement of good practice. 2010. Separated Children in Europe Programme. 4th Revised Edition. Viitattu 21.4.2020.
<https://www.refworld.org/docid/415450694.html>

Sipilä, A. 2011. Sosiaalityön asiantuntijuuden ulottuvuudet – Tiedot, taidot ja etiikka työntekijöiden näkökulmasta kunnallisessa sosiaalityössä. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta No. 28.

Snellman, O. 2012. 'Haavoittuva ja osallinen': Teoreettisia ja tutkimuksellisia lähtökohtia psykososiaaliseen tukityöhön Oulun vastaanottokeskuksen alaikäisyksikössä. Teoksessa Oulun vastaanottokeskuksen alaikäisyksiköiden psykososiaalisen tuen käsikirja. Oulun vastaanottokeskus.

http://www.edustajat.fi/pdf/20120913_psykososiaalisen_tuen_kasikirja.pdf

Taskinen, S. 2011. Mikä on yksin tulleiden lasten edun mukaista? Teoksessa Lapsen etu ensin – Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Suomessa. Yksintulleet-projektin loppujulkaisu. Tallinna: AS Spin Press. 43-57

Turvapaikka Suomesta. N.d. Maahanmuuttovirasto. <https://migri.fi/turvapaikka-suomesta>

Yleissopimus lapsen oikeuksista. N.d. Unicef. Viitattu 15.8.2018.
<https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Turvapaikkaprosessia koskeva selvitys. 2019. Owalgroup. Viitattu 19.4.2020.
<https://intermin.fi/documents/1410869/3723692/Turvapaikkaprosessia+koskeva+selvitys+27.6.2019/60bd290f-ffbd-2837-7f82-25fb68fe172c/Turvapaikkaprosessia+koskeva+selvitys+27.6.2019.pdf>

Valpola, V 2000: Suuri Sivistyssanakirja. Juva: WSOY.

Vilka, H. 2007. Tutki ja mittaa – Määrällisen tutkimuksen perusteet. Helsinki: Kustannusyhtiö Tammi.

Tietoa virastosta. 2020. Maahanmuuttovirasto. <https://migri.fi/tietoa-virastosta>

Virtanen, H. 2019. Trauma ja rakkaus. E-kirja Storytel-kirjapalvelussa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2019. Vaatii kirjautumisen. Viitattu 15.5.2020.
<https://www.storytel.com/fi/fi/books/770932-Trauma-ja-rakkaus>

Vornanen, R. 2006. Perhe – Turvattomuutta vai turvaa? Teoksessa Puhumattomat paikat. Puheenvuoroja perheestä. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisusarja 22. 119 – 141

Wernesjö, U. 2014. Conditional belonging – Listening to unaccompanied young refugees` voices.

